

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

TÜRK MİMARİSİNDE SELVİ AĞACI MOTİFİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CEREN PERVİN GEZ

Tez Danışmanı

PROF. DR. ZEKİYE UYSAL

ÇANAKKALE – 2022

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SANAT TARİHİ ANABİLİM

TÜRK MİMARİSİNDE SELVİ AĞACI MOTİFİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CEREN PERVİN GEZ

Tez Danışmanı

PROF. DR. ZEKİYE UYSAL

ÇANAKKALE – 2022

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Ceren Pervin GEZ tarafından Prof. Dr. Zekiye UYSAL yönetiminde hazırlanan ve **15/08/2022** tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Türk Mimarisinde Selvi Ağacı Motifi**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Sanat Tarihi Anabilim Dalı**’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Prof. Dr. Zekiye UYSAL

(Danışman)

Doç. Dr. Erkan ATAK

Doç. Dr. Oğuz KOÇYİĞİT

.....

.....

.....

Tez No : 10486884

Tez Savunma Tarihi : 15/08/2022

Yener PAZARCIK

İSİM SOYİSMİ

Enstitü Müdürü

19/08/2022

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Ceren Pervin GEZ

2022

TEŐEKKÖR

Bu tezin gerçekleŐtirilmesinde, çalıŐmam boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen saygı değer danışman hocam Prof. Dr. Zekiye UYSAL'a, çalışma sÖresince hayatımın her evresinde bana destek olan değerli aileme ve arkadaŐlarımaya sonsuz teŐekkÖrlerimi sunarım.

Ceren Pervin GEZ
anakkale, 2022

ÖZET

TÜRK MİMARİSİNDE SELVİ AĞACI MOTİFİ

Ceren Pervin GEZ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Zekiye UYSAL

24/06/2022, 185

Türk Mimarisinde Edirne Muradiye cami ile ilk örneğini gördüğümüz selvi ağacı motifine; hamam, türbe, kütüphane saray, konak, şifahane gibi yapılarda da rastlanmaktadır. Bu motif daha çok cami ve çeşmelerde sıklıkla karşımıza çıkar. Özellikle çeşmeler üzerinde ayna taşlarında yer alır. Bazen yapıların içinde, bazen de dışında tek başına kullanıldığı gibi farklı motiflerle de kullanılarak zengin bir kompozisyon çeşitliliği göstermektedir.

Selvi ağacı motifi çini, taş, alçı, sıva, ahşap gibi çeşitli malzemeler üzerine uygulanmakla birlikte minyatür, tezhip, halı gibi el sanatları örneklerinde de karşımıza çıkmaktadır. Çini üzerine uygulanan selvi ağacı motiflerinde genellikle sıraltı tekniği kullanılmıştır. Taş üzerine uygulananlar da kabartma ile oyma tekniği, sıva üzerine uygulanan motiflerde kalem işi tekniği ve ahşap üzerinde kalem işi ile çakma tekniği kullanılmıştır.

Çalışmamızda Türk mimarisine ait selvi ağacı motifine sahip 49 adet yapı mimari ve süsleme özellikleri de dahil olmak üzere incelenmiştir. Burada selvi ağacı motifleri kendi içerisinde sınıflandırılmış ve alt başlıklar altında ele alınarak, kompozisyonlara ayrılmış ve değerlendirilmiştir. Çalışmada yer alan yapıların tarihlendirmeleri, üslup bilgileri, teknik özellikleri de ele alınmıştır.

Tespit ettiğimiz yapılara göre, selvi ağacı, tekli ve çoklu, kandilli, vazolu, madalyonlu, asma yapraklı ve üzüm salkımlı, bahar dallı, kıvrık dallı, palmetli, şemseli

kompozisyonlarla birlikte kullanılmıştır. Bu yapılarda yer alan selvi ağaçlarının uç kısmı bazen eğik, bazen düz, bazen de iki yana eğik biçimde karşımıza çıkmaktadır. Bu durum kompozisyonlara göre farklılık göstermektedir.

Selvi ağacı motifi, Türk Mimarisinde 15. yüzyıl ve 20. yüzyıllar arasında çeşitli kompozisyonlarla yoğun bir biçimde kullanılmıştır. Kompozisyonlar içerisinde farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Mimarisi, selvi ağacı motifi, Osmanlı.

ABSTRACT

Cypress Tree Motif in Turkish Architecture

Ceren Pervin GEZ

Çanakkale Onsekiz Mart University

Graduate School of Education

Art History Department Master's Thesis

Advisor/Supervisor: Prof. Dr. Zekiye UYSAL

24/06/2022, 185

The cypress tree motif, the first example of which we saw with the Edirne Muradiye mosque in Turkish Architecture; It can also be found in structures such as baths, tombs, libraries, palaces, mansions and hospitals. This motif is often seen in mosques and fountains. It is especially found on mirror stones on fountains. It shows a rich variety of compositions, sometimes used alone inside and sometimes outside the buildings, or used with different motifs.

Although the cypress tree motif is applied on various materials such as tiles, stone, plaster, and wood, it can also be seen in handicraft examples such as miniatures, ornaments and carpets. Generally, underglaze technique was used in cypress tree motifs applied on tiles. Embossed carving technique was used for the ones applied on the stone, the pencil work technique was used for the motifs applied on the plaster, and the nailing technique was used with the pencil work on the wood.

In our study, 49 buildings with cypress tree motifs belonging to Turkish architecture were examined, including their architectural and ornamental features. Here, the cypress tree motifs are classified within themselves and discussed under sub-headings, divided into compositions and evaluated. Dating, stylistic information and technical features of the buildings in the study are also discussed.

According to the structures we have identified, cypress tree has been used together with single and multiple compositions, with oil lamps, vases, medallions, grape leaves and

bunches of grapes, sprigs, curly branch, palmettes and sunbursts. The tip of the cypress trees in these structures is sometimes oblique, sometimes straight, and sometimes curved to both sides. This situation differs according to the compositions.

The cypress tree motif was used extensively in Turkish Architecture between the 15th and 20th centuries in various compositions. It appears in different forms in compositions.

Keywords: Turkish Architecture, cypress tree motif, Ottoman.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
SİMGELER ve KISALTMALAR.....	xii
FOTOĞRAF DİZİNİ.....	xiii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1 Araştırmanın Amacı ve Kapsamı.....	1
1.2 Araştırmanın Yöntemi.....	1
1.3 İlgili Kaynaklar	3

İKİNCİ BÖLÜM

SELVİ AĞACI

2.1 Bitki Türü Olarak Selvi Ağacı	6
2.2 Selvi Ağacı Motifinin Kökeni ve Farklı Kültürlerdeki Gelişimi	7

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK MİMARİSİNDE SELVİ AĞACI MOTİFLİ KOMPOZİSYONLAR

3.1 Çini Üzerine Uygulananlar ve Yapıda Görüldüğü Yerler.....	13
3.1.1 Kullanılan Teknik.....	15
3.1.2 Kompozisyonlar	15
İstisnai Kompozisyon	15
Selvi Ağacı ve Kandil Motifinden Meydana Gelen Kompozisyonlar.....	15
Vazodan Çıkan Karanfil Demeti ile Selvi Ağacı Motiflerinin Birlikte Kullanıldığı Kompozisyonlar.....	15

Asma Yaprakları ve Üzüm Salkımlarından Meydana Gelen Kompozisyonlar	16
Bahar Dallarından Meydana Gelen Kompozisyonlar	17
Tekli ve Çoklu Kompozisyonlar	18
3.2 Taş Üzerine Uygulananlar ve Yapıda Görüldüğü Yerler.....	20
3.2.1 Kullanılan Teknik.....	23
3.2.2 Kompozisyonlar	24
Selvi Ağacı ve Madalyondan Oluşan Kompozisyonlar	24
Asma Yaprakları ve Üzüm Salkımlarından Meydana Gelen Kompozisyonlar	27
Selvi Ağacı ve Kandil Motifinden Meydana Gelen Kompozisyonlar	27
Tekli ve Çoklu Kompozisyonlar	27
Selvi Ağacı ve Kıvrık Dal Motiflerinden Meydana Gelen Kompozisyon	28
3.3 Alçı Üzerine Uygulananlar ve Yapıda Görüldüğü Yerler.....	29
3.3.1 Kullanılan Teknik.....	29
3.3.2 Kompozisyonlar	29
Asma Yaprakları ve Üzüm Salkımlarından Meydana Gelen Kompozisyon	29
3.4 Sıva Üzerine Uygulananlar ve Yapıda Görüldüğü Yerler	29
3.4.1 Kullanılan Teknik.....	30
3.4.2 Kompozisyonlar	31
Vazodan Çıkan Selvi Ağacı Motifli Kompozisyonlar	31
Selvi Ağacı ve Madalyondan Oluşan Kompozisyonlar	31
Tekli ve Çoklu Kompozisyon	32
Selvi Ağacı ve Şemse Motifli Kompozisyonlar	32
3.5 Ahşap Üzerine Uygulananlar ve Yapıda Görüldüğü Yerler	32
3.5.1 Kullanılan Teknik.....	33
3.5.2 Kompozisyonlar	33
Tekli Kompozisyonlar	33
Asma Yaprakları ve Natüralist Çiçeklerin Oluşturduğu Kompozisyon	33
Selvi Ağacı ve Palmet Motifli Kompozisyonlar	33

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SELVİ AĞACI MOTİFİNİN GÖRÜLDÜĞÜ ESERLER (KATALOG)

4.1 CAMİLER.....	34
4.1.1 Edirne Muradiye Camii	34

4.1.2	Tire Yeşil İmaret	38
4.1.3	Kütahya Hisar Bey Camii.....	41
4.1.4	İstanbul Küçük Ayasofya Camii	44
4.1.5	İstanbul Takkeci İbrahim Ağa Camii	48
4.1.6	İstanbul Sultan Ahmet Camii	50
4.1.7	Tokat Mahmut Paşa Camii	55
4.1.8	Kayseri Molu Köyü Camii	58
4.1.9	Ankara Leblebicioğlu Camii	60
4.1.10	Merzifon Hacı Hasan Camii	62
4.1.11	Kayseri Ali Hoca Camii.....	64
4.1.12	Kayseri Hasinli Camii.....	66
4.1.13	Kayseri Erkilet Nişancı Mehmet Paşa Camii	69
4.1.14	Nevşehir Kara Camii	71
4.1.15	İstanbul Eminönü Yeni Camii	73
4.1.16	Konya Köprübaşı Camii	79
4.1.17	Çanakkale Babakale Kaymak Mustafa Paşa Camii.....	81
4.1.18	Amasya Hamamözü Çay Köyü Camii.....	84
4.2	TÜRBELER.....	87
4.2.1	İstanbul Eyüp Sultan Türbesi	87
4.2.2	Bursa Şehzade Mahmud Türbesi.....	91
4.2.3	Bursa Şehzade Mustafa Türbesi	93
4.2.4	Bursa Cem Sultan Türbesi.....	95
4.2.5	Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi.....	97
4.3	ÇEŞMELER.....	100
4.3.1	İstanbul Ayşe Hanım Çeşmesi	100
4.3.2	İstanbul Beykoz Damat İbrahim Paşa Çeşmesi.....	102
4.3.3	İstanbul İbnü'l Emin Ahmed Ağa Çeşmesi.....	104
4.3.4	İstanbul Hibetullah Hanım Çeşmesi.....	106
4.3.5	İstanbul Fındıklılı Mehmed Ağa Çeşmesi.....	108
4.3.6	Üçüncü Ahmed Meydan Çeşmesi	110
4.3.7	İstanbul Feyzullah Efendi Çeşmesi	116
4.3.8	İstanbul Hacı Süleyman Efendi Çeşmesi	118

4.3.9	Babakale Yalı Çeşmesi (Çanakkale)	120
4.3.10	İstanbul Bereketzade Çeşmesi	122
4.3.11	İstanbul Kaptan Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi	124
4.3.12	İstanbul Kemankeş Çeşmesi	126
4.3.13	İstanbul Saliha Sultan Çeşmesi (Topçubaşı İsmail Ağa Çeşmesi)	128
4.3.14	İstanbul Tophane Meydan Çeşmesi (I. Mahmud Meydan Çeşmesi).....	130
4.3.15	İstanbul Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi	133
4.3.16	İstanbul III.Ahmed Çeşmesi (Aynalıkavak)	136
4.3.17	Babakale Ahmed Ağa Çeşmesi (Çanakkale).....	139
4.3.18	Aydın Dümen Köyü Çeşmesi	141
4.3.19	Aydın Çetin Sokak Çeşmesi	143
4.4	HAMAM.....	145
4.4.1	Aydın Nasuh Paşa Hamamı.....	145
4.5	MEDRESE	147
4.5.1	Aydın Nasuh Paşa Medresesi	147
4.6	KÜTÜPHANE	149
4.6.1	Ayasofya I. Mahmud Kütüphanesi.....	149
4.6.2	Şehit Ali Paşa Kütüphanesi	152
4.7	SARAYLAR	154
4.7.1	Topkapı Sarayı (Yeni Saray/Saray-ı Cedid).....	154
4.7.2	İshak Paşa Sarayı.....	168
4.8	KONAK	171
4.8.1	Tokat Canikli Konağı	171
	SONUÇ.....	175
	KAYNAKÇA	177

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bknz.	Bakınız
Foto.	Fotoğraf
M.ö	Milattan önce
M.s	Milattan sonra
No	Numara
yy.	Yüzyıl

FOTOĞRAF DİZİNİ

Foto. No	Foto. Adı	Sayfa No
Foto. 1	Muğla mezar taşı örneği	17
Foto. 2	Edirne Üç Şerefeli Camii haziresinden mezar taşı örneği	17
Foto. 3	Harem’de eğlence, 1603, Sultan 1. Ahmet Albümü	18
Foto. 4	Metropolitan Müzesi’ndeki Osmanlı halısı	19
Foto. 5	Selvi ağaçları detay	20
Foto. 6	Edirne Muradiye Camii namaz mekanının kuzey duvarındaki kalem işi selvi ağacı motifi	36
Foto. 7	Edirne Muradiye Camii selvi ağaçlı altıgen çini levha	38
Foto. 8	Tire Yeşil İmaret mihrabın sol kısmında yer alan niş	40
Foto. 9	Tire Yeşil İmaret mihrabın sol kısmında yer alan niş	40
Foto. 10	Kütahya Hisar Bey Camii mihrap	43
Foto. 11	Kütahya Hisar Bey Camii mihrap detay	43
Foto. 12	İstanbul Küçük Ayasofya Camii vazodan çıkan stilize selvi ağacı motifleri genel görünüm	46
Foto. 13	Küçük Ayasofya Camii selvi ağacı motifi	46
Foto. 14	Küçük Ayasofya Camii tahrip olmuş selvi ağacı motifleri	47
Foto. 15.	Küçük Ayasofya Camii tahrip olmuş selvi ağacı motifleri	47
Foto. 16	Takkeci İbrahim Ağa Camii selvi ağacı motifi detay	49
Foto. 17	İstanbul Sultan Ahmet Camii kadınlar mahfilinde bulunan selvi ağacı motifli pano I	52
Foto. 18	İstanbul Sultan Ahmet Camii kadınlar mahfilinde bulunan selvi ağacı motifli pano II	52
Foto. 19	İstanbul Sultan Ahmet Camii kadınlar mahfilinde bulunan selvi ağacı motifli pano III	53
Foto. 20	İstanbul Sultan Ahmet Camii kadınlar mahfilinde bulunan selvi ağacı motifli pano IV	54

Foto. No	Foto. Adı	Sayfa No
Foto. 21	Tokat Mahmut Paşa Camii kadınlar mahfili selvi ağacı motifi	57
Foto. 22	Kayseri Molu Köyü Camii mihrap kavsarası selvi ağacı motifleri	59
Foto. 23	Ankara Leblebicioğlu Camii kadınlar mahfili selvi ağacı motifi detayı	61
Foto. 24	Merzifon Hacı Hasan Camii ahşap kubbesi	63
Foto. 25	Kayseri Ali Hoca Camii mihrap	65
Foto. 26	Kayseri Hasinli Camii giriş kapısı süsleme detayı	67
Foto. 27	Kayseri Hasinli Camii mihrabı süsleme detayı	68
Foto. 28	Kayseri Erkilet Nişancı Mehmet Paşa Camii kuş evleri	70
Foto. 29	Nevşehir Kara Camii minberi süsleme ayrıntısı	72
Foto. 30	Eminönü Yeni Camii hünkar kasrı balkonunun kuzey duvarında yer alan selvi ağacı motifli çini pano	75
Foto. 31	Eminönü Yeni Camii üst kat giriş kuzeydoğu duvarı üzerinde yer alan çini panoda selvi ağacı	76
Foto. 32	Yeni Cami Hünkar Kasrı selvi ağacı motifli çini pano	77
Foto. 33	Yeni Camii hünkar kasrı selvi ağacı motifli bir diğer pano	78
Foto. 34	Konya Köprübaşı Camii minber	80
Foto. 35	Babakale Kaymak Mustafa Paşa Cami şadırvan süsleme	82
Foto. 36	Babakale Kaymak Mustafa Paşa Camii şadırvan	83
Foto. 37	Hamamözü, Çay Köyü Cami tek selvi ağacı motifi	85
Foto. 38	Hamamözü, Çay Köyü Camii üçlü selvi ağacı motifleri	86
Foto. 39	İstanbul Eyüp Sultan Türbesi tekli selvi ağacı motifli pano	89
Foto. 40	İstanbul Eyüp Sultan Türbesi çift selvi ağacı motifli pano	89
Foto. 41	Eyüp Sultan Türbesi selvi ağacı motifi	90
Foto. 42	Bursa Şehzade Mahmud Türbesi selvi ağacı motifleri	92

Foto. No	Foto Adı	Sayfa No
Foto. 43	Bursa Şehzade Mustafa Türbesi süslemeleri	94
Foto. 44	Bursa Cem Sultan Türbesi kalem işi süslemeleri	96
Foto. 45	Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi yan hücrelerin girişinde yer alan selvi ağacı motifli pano	98
Foto. 46	Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi girişte yer alan selvi ağacı motifi	99
Foto. 47	İstanbul Ayşe Hanım Çeşmesi ayna taşı süsleme detayı	101
Foto. 48	İstanbul Beykoz Damat İbrahim Paşa Çeşmesi	103
Foto. 49	İbnü'l Emin Ahmed Ağa Çeşmesi ayna taşı	105
Foto. 50	İstanbul Hibetullah Hanım Çeşmesi ayna taşı	107
Foto. 51	İstanbul Fındıklılı Mehmed Ağa Çeşmesi ayna taşı	109
Foto. 52	Üçüncü Ahmed Meydan Çeşmesi sekizgen hazne üzerinde yer alan selvi ağacı motifi (1)	112
Foto. 53	Üçüncü Ahmed Meydan Çeşmesi sekizgen hazne üzerinde yer alan selvi ağacı motifi (2)	113
Foto. 54	Üçüncü Ahmed Meydan Çeşmesi sekizgen hazne üzerinde yer alan selvi ağacı motifi (3)	114
Foto. 55	Üçüncü Ahmed Meydan Çeşmesi sekizgen hazne üzerinde yer alan selvi ağacı motifi (4)	115
Foto. 56	İstanbul Feyzullah Efendi Çeşmesi ayna taşı	117
Foto. 57	Hacı Süleyman Efendi Çeşmesi ayna taşı	119
Foto. 58	Babakale Yalı Çeşmesi	121
Foto. 59	Babakale Yalı Çeşmesi ayna taşları	121
Foto. 60	Bereketzade Çeşmesi	123
Foto. 61	İstanbul Kaptan Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi ayna taşı	125
Foto. 62	Kemankeş Çeşmesi ayna taşı	127
Foto. 63	Saliha Sultan Çeşmesi (Topçubaşı İsmail Ağa Çeşmesi)	129

Foto. No	Foto. Adı	Sayfa No
Foto. 64	Tophane Meydan Çeşmesi ayna taşı	132
Foto. 65	Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi yola bakan cephe ayna taşı detay	135
Foto. 66	Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi denize bakan cephe ayna taşı detay	135
Foto. 67	III. Ahmed Çeşmesi (Aynalıkavak)	137
Foto. 68	III. Ahmed Çeşmesi (Aynalıkavak) selvi ağacı motifi detay	138
Foto. 69	Babakale Ahmed Ağa Çeşmesi	140
Foto. 70	Aydın Dümen Köyü Çeşmesi selvi ağacı motifi	142
Foto. 71	Aydın Çetin Sokak Çeşmesi kitabesi ve selvi ağacı motifi	144
Foto. 72	Aydın Nasuh Paşa Külliyesi hamam kurnaları	146
Foto. 73	Aydın Nasuh Paşa Külliyesi medrese giriş kapısı üzerinde yer alan selvi ağacı motifi	148
Foto. 74	Ayasofya I. Mahmud Kütüphanesi hazine-i kütüp girişi selvi ağacı motifli eş panolardan biri	151
Foto. 75	Şehit Ali Paşa Kütüphanesi alçı niş üzerinde selvi ağaçları	153
Foto. 76	Şehit Ali Paşa Kütüphanesi okuma odası giriş duvarı	153
Foto. 77	Harem asıl girişi selvi ağacı motifleri	156
Foto. 78	Şadırvanlı Sofa kuzeybatı köşesi çini panolar	157
Foto. 79	Şadırvanlı Sofa kuzeybatı köşesi selvi ağacı motifi detay	158
Foto. 80	Harem Dairesi Şadırvanlı Sofa Güneydoğu cephesi	158
Foto. 81	Şehzadegan Mektebi ikinci kısım kuzeydoğu cephesi	159
Foto. 82	IV. Mehmed Kasrı	159
Foto. 83	Valide Sultan Sofası selvi ağacı motifi	160
Foto. 84	Çeşmeli Sofa çeşmesi	161
Foto. 85	Çeşmeli Sofa detay	161
Foto. 86	Ocaklı Sofa çeşme	162
Foto. 87	Ocaklı Sofa çeşme selvi ağacı detay	162

Foto No.	Foto Adı	Sayfa No
Foto. 88	Harem Ağaları Hamamı çeşme	163
Foto. 89	Yemiş Odası	163
Foto. 90	Yemiş Odası	164
Foto. 91	Valide Sultan Taşlığı selvi ağacı motifli çiniler	165
Foto. 92	Mabeyn Taşlığı selvi ağacı motifli çiniler	165
Foto. 93	Gözdeler Dairesi selvi ağacı motifli çiniler	166
Foto. 94	Harem Ağaları Mescidi	167
Foto. 95	İshak Paşa Sarayı II. taçkapı selvi ağacı motifi	169
Foto. 96	İshak Paşa Sarayı harem taçkapısı	170
Foto. 97	Tokat Canikli Konağı dolap üzerindeki selvi ağacı motifleri	172
Foto. 98	Tokat Canikli Konağı Kalem işi bezemeleri	173
Foto. 99	Tokat Canikli Konağı selvi ağacı motifi detay	174

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1 Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Türk sanatında bazı ağaç türlerinin kutsal olarak kabul edildiği görülür. Bu ağaç türlerinden biri de selvi ağacıdır. Türk mimarisinde selvi ağacı motifi çini, kalemişi olarak sıva ve ahşap üzerinde ve taş gibi farklı malzemeler üzerinde karşımıza çıkmaktadır. Cami, türbe, hamam, saray, kütüphane, konak gibi yapılarda süsleme olarak çeşitli kompozisyonlarda karşımıza çıkmaktadır.

Türk mimarisinde selvi ağacı motifi ile ilgili toplu ve ayrıntılı bir çalışmanın olmadığı görülmektedir. Bu sebeple selvi ağacı motifinin mimarideki süsleme elemanı olarak kullanımını ele alınarak toplu bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır.

Araştırmamızda genellikle Türkiye sınırları içerisinde yer alan mimari eserler ele alınmıştır. Bu yapılarda selvi ağacı motifine sahip kompozisyonlar tespit edilerek, motifin yapı içerisinde kullanıldığı alanlar, teknik ve kompozisyon özellikleri değerlendirilmiştir.

1.2 Araştırmanın Yöntemi

Çalışma kapsamında ilk olarak Türk mimarisi ve süsleme sanatlarıyla ilgili kaynaklar ele alınmış, daha sonrasında bunların içerisinde selvi ağacıyla ilgili olan yayınlar toparlanmış ve ilgili makaleler tespit edilmiştir. Elde edilen kaynaklar yardımıyla Türk mimarisinde selvi ağacı motifinin görüldüğü yapılar ile yapılardaki örnekler tespit edilerek araştırmaya dahil edilmiştir. Sonrasında ulaşılabilen yapıları yerinde inceleyip fotoğraflayarak günümüzdeki durumları tespit edilmiştir. Yerinde incelenemeyen yapılar için kaynaklarda yer alan bilgi ve fotoğraflardan yararlanılmıştır. Ayrıca el sanatlarında da karşımıza çıkan benzer kompozisyonlar ilgili bölümlere yerleştirilmiştir.

Anadolu Selçuklu Dönemi'ne ait olduğu bilinen Anonim Türbe adlı yapının üzerinde selvi ağacı motifi yer aldığı belirtilmiştir. Fakat malzeme devşirme olduğu için teze dahil edilmemiştir.

Bursa Yıldırım Darüşşifası'nda tuğla malzemeden meydana gelen ve selvi ağacı motifi olarak adlandırılan motif, elde edilen örneklere benzemediği için teze dahil edilmemiştir.

Araştırmamız dört bölümden meydana gelmektedir. Giriş kısmında, araştırmanın amacı, kapsamı ve yöntemi belirlenmiş, çalışmayla ilgili kaynak ve yayınlar üzerinde durulmuştur.

İkinci bölüm “*Selvi Ağacı*” ana başlığı altında incelenmiştir. “*Bitki Türü Olarak Selvi Ağacı*” başlığı altında, selvi ağacının doğadaki görüldüğü hali incelenmiştir. Diğer başlık olan “*Selvi Ağacı Motifinin Kökeni ve Farklı Kültürlerdeki Gelişimi*” alt başlığında selvi ağacı motifinin kökeni ile Türk kültürüne kadar olan kültürler içerisindeki gelişim çerçevesi ele alınmıştır.

Üçüncü bölüm “*Türk Mimarisinde Selvi Ağacı Motifli Kompozisyonlar*” ana başlığı altında ele alınmıştır. Bu bölümde çini üzerine uygulanan, taş üzerine uygulanan, alçı üzerine uygulanan, sıva üzerine uygulanan ve ahşap üzerine uygulanan örnekler ele alınmış, motifin yapıda görüldüğü yerler, teknik ve kompozisyonlar incelenmiştir. Taş üzerine uygulananlar örnekler arasında taşın bir çeşidi olan mermer malzemeden yapılmış eserler de ele alınmıştır.

Araştırmamızın dördüncü bölümü “*Selvi Ağacının Görüldüğü Eserler (Katalog)*” kısmında Türk sanatına ait mimari yapılar üzerindeki selvi ağacı motifli uygulamalar incelenmiştir. Katalog bölümünde el sanatlarında görülen selvi ağacı motifleri çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Selvi ağacı motifinin görüldüğü 49 mimari eser başlıklara ayrılarak mimari ve süsleme özellikleriyle ele alınmıştır.

Çalışmamızdaki yapılar inşa tarihlerine göre sıralanmıştır. Ancak bazı yapıların yapım tarihleri bilinmemektedir. Bu yapılar ise ait oldukları bilinen yüzyıllar içerisinde değerlendirilmiştir.

Çalışmada yer alan yapılardan çoğu pandemi sebebiyle yerinde incelenememiştir. Bu yapılar elde edilen kaynaklar doğrultusunda incelenmiş, fotoğraflar da kaynaklardan edinilmiştir.

Çalışmada kullanılan fotoğraflar numaralandırılmış ve kaynaklardan alınan fotoğrafların altlarına kaynakları belirtilmiştir.

“Sonuç” kısmında araştırmada elde edilen bilgiler ortaya konulmuştur. Bu bölümden sonra ise “Kaynakça” bölümüne yer verilmiştir.

1.3 İlgili Kaynaklar

Selvi ağacı motifi Türk mimarisinde yaygın olarak rastlanılan bir motiftir. Birçok farklı malzeme üzerinde uygulandığı görülmüştür. Yayınlar içerisinde selvi ağacı motifine dair bilgilere yer verilmiş ancak doğrudan Türk mimarisinde selvi ağacı motifini kapsayan temel bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

“Türk Mimarisinde Selvi Ağacı Motifi” isimli tez araştırmamızda, kapsam belirlendikten sonra ilk olarak selvi ağacının bitki türü olarak ve kökeni ile ilgili kaynaklara başvurulmuştur. Bu yayınlardan ilki Doğan Hasol’un Ansiklopedik “Mimarlık Sözlüğü” kitabıdır (Hasol, 1975). Eserde selvi ağacının kelime kökeni ve bitki olarak özelliklerinden söz edilmiştir. Cevdet Çulpan’ın “Antik Devirlerden Zamanımıza kadar İlahiyat- Edebiyat- Tıp ve Sanat Tarihinde Serviler” adlı iki ciltlik eserinde de selvi ağacının kökeni, kelime anlamı ve motif olarak nerelerde kullanıldığı ile ilgili bilgilere yer verildiği görülmektedir (Çulpan, 1961). Bu bölümde tezin katalog kısmında yararlanılan bir diğer kaynak ise Erkan Atak’ın doktora tezi olan “Anadolu’da Lale Devri Mimarisi (İstanbul dışı örnekler üzerine bir araştırma)” adlı çalışmadır (Atak, 2014). Yayında, Anadolu’da yer alan Lale Devri yapıları detaylı bir şekilde incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Bu aşamada bitki olarak selvi ağacı ve ağacın kökeni ile beraber diğer kültürlerdeki etkilerini ortaya koyan makalelere de başvurulmuştur. Ahmet Ali Arslan’ın “Kızılderili ve Türk Kültüründe Hayat Ağacı” isimli makalesinde (Arslan, 2009) hayat ağacı yerine geçen ağaç türlerinden söz edilmiştir ve bunlardan birini de selvi ağacı olarak nitelendirdiği görülür. Selvi ağacının temsil ettiği özelliklere bu makalede yer verilmiştir. Yararlanılan diğer makalelerden biri Hasan Torlak’ın “Ölümün ve Karanlıkların Ağacı; Servi (Selvi)” makalesidir (Torlak, 2013). Bu makalede de selvi ağacının bitki olarak özelliklerine değinilmesinin yanı sıra kökeni ile ilgili de oldukça önemli bilgiler verilmiştir. Cüneyt Öz’ün “Kültürel Süreklilik Bağlamında Antikçağdan Günümüze Kutsal Ağaç veya Hayat Ağacı” makalesi selvi ağacının diğer

kültürler bağlamında nasıl geliştiğini anlatması açısından önemlidir (Öz, 2018). Kerim Yund'un "Türklerde Ağaç Medeniyeti (Prehistorik ve ilk Çağlarda)" adlı eserinde Türkler için önemli olan ağaç türleri ve söz konusu dönemlerdeki önemi anlatılmaktadır (Yund, 1947).

Tez çalışmamızın katalog kısmı için ilk olarak bakılan eser Oktay Aslanapa'nın "Osmanlı Mimarisi" adlı eserdir (Aslanapa, 1996). Yayında, Osmanlı döneminde yapılmış eserlere yer verilmiş ve bunlar mimari, süsleme, tarihe açısından detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ekrem Hakkı Ayverdi ve İ. Aydın Yüksel "İlk 250 Senenin Osmanlı Mimarisi" eseri, Osmanlı'nın 1231- 1481 yılları arasını ele almakta ve Fatih devrinin sonuna kadar yapılan mimari eserleri inceleyen bir kaynak olma özelliğini taşımaktadır (Ayverdi ve Yüksel, 1976). Ekrem Hakkı Ayverdi'nin diğer iki eseri olan "Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri (1451- 1481)" ve "Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri (1403- 1451)" eserlerinde de mimari eserler incelenmiştir (Ayverdi, 1973; Ayverdi, 1972). Yıldız Demiriz'in "Osmanlı Mimarisi'nde Süsleme I: Erken Devir (1300- 1453)" adlı çalışmasında İstanbul'un fethine kadar yapılan mimari eserlerin süsleme özellikleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Eserlerde görülen kompozisyonlar, teknikler, üsluplar değerlendirilmiştir (Demiriz, 1979). Doğan Kuban'ın "Osmanlı Mimarisi" nde adlı çalışması, Osmanlı mimarisinin oluşum koşullarından başlayıp yapıları dönemlerine göre ele alan önemli bir kaynak kitaptır (Kuban, 2008).

Gönül Öney'in "Türk Çini Sanatı" adlı eserinde Anadolu Selçuklu Döneminden itibaren çini tarihinin gelişimi, uygulama alanları, teknikleri, renkleri ve motifleri ele alınmıştır. Kitap üç ana başlığa ayrılmış, bu başlıklar Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Devri'dir(Öney, 1976). Şerare Yetkin'in "Anadolu'da Türk Çini Sanatı'nın Gelişmesi" adlı kitabı çininin ilk çıktığı devirden itibaren bilgiler vermekte, Anadolu içindeki çinili eserleri Osmanlı Devrine kadar örneklendirip, kataloglamaktadır (Yetkin, 1986). Hakkı Önkal, "Osmanlı Hanedan Türbeleri" eserinde hanedana ait kişilerin türbelerini belirleyip incelemiştir. Eserde farklı dönem ve üsluplara sahip yapıları incelemek mümkündür. Yapılar ayrıntılı bir biçimde değerlendirilmiştir (Önkal, 1992). Aynı yazarın "Selçuklu- Osmanlı Sultanları ve Türbeleri" isimli eserde Anadolu Selçuklu Sultanları ve Türbeleri ile Osmanlı Sultanları ve Türbeleri olarak iki ana bölüm yer alır. Anadolu Selçuklu Sultanları Süleyman Şah ile başlayıp III. Alaeddin Keykubat ile son bulur. Bu başlık altında Kuruluş Devri, İktisat

Devri ve Gerileme ve Çöküş Devri olarak alt başlıklar bulunur. Osmanlı Sultanları ve Türbeleri Osman Gazi ile başlayıp Sultan Vahdettin ile son bulmaktadır. Buradaki ana başlık ise Destan ve Arayış Dönemi, Zirve ve Klasisizm, Yorgunluk ve Etkilenme Devri ile Sönüş ve Yeni Bir Kıvılcım Dönemi adı altında başlıklara ayrılmıştır (Önkal, 1999).

Affan Egemen'in "İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri" adlı eserinde çeşmeler alfabetik düzende ayrılmıştır. Eserde İstanbul'da yer alan toplam 1165 adet çeşme sebil incelenip değerlendirilmiştir (Egemen, 1993). Fazilet Koçyiğit'in "Lale Devri İstanbul Çeşmeleri" isimli doktora tezinde Lale Devri ile ilgili genel bilgiler verildikten sonra İstanbul'un su kaynaklarıyla ilgili bilgiler verilmiştir. Tezde yer alan eserler katalog ile değerlendirilmiştir (Koçyiğit, 2013). H. Örcün Barışta'nın "İstanbul Çeşmeleri I (Bereketzade Çeşmesi)", İstanbul Çeşmeleri II (Ortaköy Damat İbrahim Paşa Çeşmesi, Hacı Mehmet Ağa Çeşmesi, Taksim Maksemindeki I. Mahmut Çeşmesi)" ve "İstanbul Çeşmeleri III (Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Meydan Çeşmesi)" adlı eserlerinde yapının bulunduğu yer, kitabeleri, bugünkü ve günümüzdeki konumları, yapıları ve onarımları, bugünkü durumları hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir (Barışta, 1989; Barışta, 1992; Barışta, 1993).

Emine Naza Dönmez'in Merzifon "Hacı Hasan Camii Ahşap Kubbesi ve Süslemeleri" adlı makalesinde selvi ağacının ikonografik özellikleriyle ilgili oldukça detaylı ve önemli bilgilere yer verilmiştir (Dönmez, 2008).

İKİNCİ BÖLÜM

SELVİ AĞACI

Bu bölümde selvi ağacı bitki türü olarak ve farklı kültürlerdeki ikonografik anlamları açısından incelenmiştir.

2.1 Bitki Türü Olarak Selvi Ağacı

Selvi ağacı, yaz ve kış mevsimlerinde yeşil rengini muhafaza edebilen, kendine has kokusu olan bir ağaçtır. Kelime kökeni olarak Farsçadan gelen bir sözcüktür ve selvigillere ait olan kışın da dökülmeyen yapraklı, karşılıklı, yığılık ve koyu renge sahip olan, mezarlıklara dikilen uzun ve ince ağaç olarak tanımlanabilir (Hasol, 1975: 449). Yapısı sebebiyle selvi ağacına uzun ömür, dayanıklılık, güzel şekil ve boyluluk, hayat ve güzellik sembolü gibi anlamların da yüklenmiş olduğu görülür (Atak, 2014: 500). Aynı zamanda kullanım yerine göre ölüm ve faniliği de temsil eder niteliktedir (Arslan, 2009: 8). Selvi, halk dilinde ise genellikle güzel olanı övmek için bir benzetme olarak kullanılır. Bunun yanı sıra folklorde ise uğur getirici ve koruyucu bir sembol anlamına gelir (Çulpan, 1961: 9).

Selvi ağacının dünya üzerinde 20 civarında türü vardır. Türkiye’de ise Akdeniz selvisi olarak adlandırılan ve bilimsel adı *Cupressus sempervirens* olan türün iki çeşidi yetiştirilir. Elverişli ekolojik ögeler sağlandığı takdirde Akdeniz selvisi 20 metreye kadar uzayabilmektedir ve aynı zamanda Akdeniz havzasına özgü olduğu bilinir. *Cupressus sempervirens*, dallarının dik (var. *Pyramidalis*) ya da yayık (var. *Horizontalis*) oluşuna göre iki çeşide ayrılır (Torlak, 2013: 70). Piramit şeklindeki Akdeniz selvisine ehramı doğu selvi de denmektedir. Konik gövdeleri ve sivri tepeleri ile ayırt edilirler (Çulpan, 1961: 13) Diğer bir çeşit olan *Cupressus sempervirens* var. *Horizontalis* ise piramit biçimli Akdeniz selvisinden değişik olarak dalları gövdesine dik bir konumdadır (Torlak, 2013: 70).

Selvi ağacının yetiştiği bölgelerle ilgili çeşitli araştırmalar ortaya konulmuştur. Bu araştırmalar sonucunda ağacın, Afganistan kökenli olabileceği ve bu bölgelerden, İran’ın ateş kültü ile beraber batıya yayıldığı düşüncesi ortaya çıkmıştır. Cevdet Çulpan Antik Devirlerden Zamanımıza Kadar İlahiyat- Edebiyat- Tıp ve Sanat Tarihinde Serviler adlı eserinin ilk cildinde Jourbet ve Burollet gibi yazarları baz almış ve selvi ağacının Akdeniz

havzasına yayılıp oranın yerli bitkisi haline geldiğini yazmıştır (Çulpan, 1961: 12). Aynı zamanda da selvi ağacının kendiliğinden yetiştiği bölgeleri de aynı yazarları baz alarak şu şekilde özetlemiştir; “...İran kuzeyinde (Hazer denizi kıyılarında) ki Gilan’da, Suriye’de Lübnan kıyılarında, Türkiye’de Adana, Hatay bölgeleri ve İstanbul Boğazı civarında, Kıbrıs, Rodos, Girit, Sisam, Melos, Korfo adalarında, Yunanistan’da, Bingazi ve Tunus kıyıları ile Fas- Merakeş bölgesinde.” Bunun dışında Etrüskler zamanında İtalya’da görüldüğü ve bir diğer araştırmada ise Çin’den itibaren Atlantik kıyılarına kadar uzanan bölgede görüldüğü hakkında bilgiler verilmektedir. Hatta selvi ağacının ana vatanı olarak İtalya’nın Toscana bölgesi de konum olarak gösterilmektedir. Bazı arkeolojik çalışmaların ışığında, selvi ağacına ait olan en eski verilerin M.Ö 15. bin yıllarına değin uzandığı olgulara ulaşılmıştır. Selvi ağacının yapısının deniz suyu ile temasında dayanıklılık göstermesi, esnek bir özelliğe sahip olması gemi yapımında oldukça yaygın kullanılmasına zemin oluşturmuştur ve selvi ağacının Anadolu bölgesinde gemi yapımındaki kullanımına dair korunmuş en eski örnek M.Ö 4.yüzyıla tarihlenmiş olan Yassı Ada Batığı’dır (Taylan, 2020: 142)

2.2 Selvi Ağacı Motifinin Kökeni ve Farklı Kültürlerdeki Gelişimi

Selvi ağacının sadece Türklerde değil antik devirlerden günümüze değin yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Eski İran’da ateşe olan tapınma kültürünün Hindistan’ın Mithra kültüründen alınmıştır. İran’da yer alan eski Persepolis kentinde, kayalar üzerine işlenmiş olan figürlerinin yanlarında selvi ağacı motifleri yer alır ve bu motiflerin Xerxes döneminde yapıldığı bilinmektedir. M.S 640 yılına tarihlendirilmiş olan Sasaniler’e ait ipek kumaş parçası üzerindeki savaş sahnesinde selvi ağacı motifinin işlendiği görülür. (Atak, 2014: 501). Kumaş üzerinde Sasani kralı olan Yerdcerd’in, Ahriman ile savaşarak hayat ağacını koruğunu ve Ahuramazda’nın ise ağacın üzerinden savaşı takdis etmektedir. Asurlularda da selvi ağacı motifine benzeyen süslemelerin kullanıldığı kabul edilir. Asur bölgesinde yapılan kazılar sonucunda selvi ağacı motifli kabartma eserler gün yüzüne çıkarılmıştır. (Çulpan, 1961: 25-26). Bunun dışında ise Asur kaynaklarında selvi ağacına İşsurmenu ya da İşimdu dendiği yazılıdır. Selvi ağacının tütsü olarak kullanıldığı, dumanının havada bıraktığı rahatlatıcı ve hoş kokusunun, hastalık durumunda yapılan tedaviyi tamamladığı öne sürülmüştür (Taylan, 2020: 143). Urartular, Asurlulardan sonra hayat ağacı simgesini en yaygın kullanan halktır. Urartular, hayat ağacı motifini sanatları içerisinde bezeme unsuru ve dinsel açıdan önemi sebebiyle çok severek işlemişlerdir. Onların

kültürlerinde hayat ağacı tapınağın kutsallığı ile varlığını sonsuza değin sürdürecektir ve bereket ile bolluğu da temsil edecektir. Urartular'a ait olan Adilcevas kabartması üzerinde Tanrı Teişeba'nın tanrısal hayvanı boğa üzerinde, sol elinde tuttuğu kaptaki su ile sağ elindeki tomurcuk ile karşısında yer alan hayat ağacına can verdiği görülür (Öz, 2018: 216). Kabartmada söz konusu olan hayat ağacının selvi ağacı ile benzerliği olduğu söylenebilir. Bunun gibi birçok önemli bölgede selvi ağacı motifinin varlığı bilinir; İskit, Mısır, Çin, Hindistan ve Batı kültürlerinde de selvi ağacı önemli bir motiftir. Örneğin Mısır'a ait bir tasvirde tanrı Min'in yanındaki masanın üzerinde 5 adet selvi ağacı olduğu, ayrıyeten kral tarafında da tanrıya küçük bir selvi ağacı takdim edildiği tasvir edilmiştir. İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde ise üzerinde selvi ağacı motiflerinin yer aldığı tahtadan yapılmış bir lahit vardır (Çulpan, 1961: 29). Mısır'a ait bu lahithlerin selvi ağacından yapılmasının nedeni olarak su geçirmez özelliğinin öne çıkması olduğu düşünülebilir. Ünlü tarih yazarı Herodotes, İskit kadınlarının yıkanmak yerine vücutlarına selvi, sedir ve günlük yongaları kullanarak hazırladıkları bir karışımı sürdükleri ve bunun yıkanma yerine sayıldığını belirtmiştir (Taylan, 2020: 143-144). Selvi ağacı farklı kültürler arasında farklı anlamlarla ifade edilmiştir. Suriye bölgesinde güneş tanrısı Apollo ile özdeşleştirilmiş kutsal bir ağaçken; Babil kültüründe ise Venüs'ün sembolü olarak ele alınmıştır (Çulpan, 1961: 31). Aynı zamanda ise Apollon'un ikiz kız kardeşi olan Artemis için de selvi ağacı sembol olarak atfedilir (Öz, 2018: 217). Zerdüştlük inancında selvi ağacının form olarak yerden gökyüzüne değin tıpkı alevi andırır biçimde olması sebebiyle ilahi bir sembol olarak kabul edilir.

Mitolojide ise selvi ağacıyla ilgili bazı efsaneler vardır. Giritli bir genç olan Cyparisse'nin çok güzel olduğu ve Apollon ile Zephyre'nin ona aşık oldukları fakat Cyparisse'nin geleneklerini korumak adına Hatay kentinin güneyindeki Orontes nehri yakınlarındaki Casius dağına gittiği ve burada selvi ağacı şekline büründüğü efsanesinden söz edilir. Diğer bir versiyonu ise ormanlar ilahı Silvain'ın Cyparisse adında bir genci sevdiği ve bu gencin dişi bir geyiğinin bulunduğu söylenmektedir. Silvain avlandığı bir sırada kazara bu geyiği vurur, bu olaydan sonra çok üzülen Cyparisse de üzüntüsünden ölür. Bunun üzerine Silvain, aşık olduğu Cyparisse'i ağaca çevirir ve bu ağaç selvi ağacı adını alır (Çulpan, 1961: 33). Bazı kaynaklarda bu versiyonunda da Apollon'un adı geçmektedir (Torlak, 2013: 71). Bu sebepten ötürü antik çağda selvi ağacı matem sembolü olarak kabul görmüştür. Yunan ve Roma'da ise selvi, cehennem ilahlarıyla ilişkilendirilir. Roma'nın yeraltı Cehennem Tanrısı Pluton kültürünü sembol eden ağaçtır. Güney İtalya'da M.Ö 4 veya

3.yüzyıla tarihlenen bir levha üzerinde, bireysel sonsuzluğa varmanın anahtarının verildiği bir metinde ‘‘Hades’in evinin solunda bir kutsal kaynak bulacaksın / Ve onun yanında duran beyaz bir servi / Bu kaynağa fazla yaklaşma...’’ yazdığı görülmüş, 3.yüzyılda da Roma’da cennetin gül ve selvilerle donatılmış olduğu hayal edilmiştir. Bir diğer efsane ise Tevrat’ta yer alan Hz. Adem ile ilgili olan anlatımdır. Hz. Adem’in ölmeden hemen önce Tanrı’dan merhamet yağını dilediği ve bu görev için ise oğlu Şit’i görevlendirdiği, Şit’in cennet bahçesinden iyilik ve kötülük ağacından üç tohum alıp babasının ağzına koyduğu, Hz. Adem gömüldükten sonraysa bu tohumların yeşererek zeytin, sedir ve selvi ağaçlarına dönüştüğü anlatılmaktadır (Torlak, 2013: 71-72). Selvi ağacıyla ilişkilendirilen bir diğer kült ise Diana Nemorensis kultüdür. Bu kultün günümüzde Roma’ya 40 km mesafede bulunan Ariccia Bölgesi’ndeki Nemi Gölü ve çevresinde ortaya çıktığı bilinir. Arkeolojik araştırmaların ışığında, kultün en yaygın olduğu dönemin M.S 1. ve 3. yüzyıllar olduğu görülür. ‘‘ Mitolojiye göre Orestes, Chersonesos kralı Thoas’ı öldürdüktan sonra beraberinde kardeşi Iphigenia ile İtalya’ya yelken açmıştır. Geleneğe göre kıyıya inen her yabancıнын kan dökme zorunluluğundan dolayı Orestes, kız kardeşini Nemi Gölü yakınlarında kurban eder ve cesedini yakar. Iphigenia’nın kurban edildiği yerde hiçbir dalı kırılmayan bir servi ağacı büyüme başlar ve daha sonra tüm Nemi çevresinde servi koruluğı oluşur. Böylece Orestes ile birlikte başlayan Diana kultü zamanla servi ağacı ile betimlenmeye başlanır.’’ (Taylan, 2020: 139-140). Genellikle sikkelerin üzerinde selvi ağacı ile beraber tanrıçanın tasvir edildiği görülür.

Selvi ağacının tıpta da yoğun olarak görüldüğünü söylemek mümkündür. Antik devirlerde selvi ağacının çeşitli yerlerinden bazı hastalıkların tedavi edilmesi için yararlanılmıştır. Dioscorides’in Materia Medica’sının tercümesi olan bir eserde selvi ağacının tıptaki çeşitli faydalarına değinilmiştir. Kabız olunmaması durumunda, idrar zorunda, kanamalarda, bağırsakta meydana gelen yaralarda, karın şişkinliğinde, nefes darlığı ve öksürük gibi birçok rahatsızlık durumunda çeşitli işlemlerden geçip tedavi için kullanıldığından söz edilmektedir. Çin’de ise selvi ağaçlarının yaz ve sonbahar mevsimlerinde yaprakları ve kozalaklarının ilaç yapımında kullanıldığı ancak mezarlık selvilerinden uzak durulduğu görülmektedir. Yunan ve Latin doktorlar tarafından ise selvi ağacında ve diğer kutsal kabul edilen ağaçlar ve bitkilerde şifalı özelliklerin olduğu söylenir (Çulpan, 1961b:40- 41). Anadolu’da da selvi ağacının yerel halk tıbbında kullanıldığı görülür. Selvi ağacının kozalakları ile ateş düşürücü, kabız edici, terletici, idrar arttırıcı ve

kan kesici ilaçlar yapmışlardır (Torlak, 2013: 71). Anadolu'nun farklı bölgelerinde gerek tıbbi ilaç gerekse kozalaklarının kaynatılmasıyla elde edilen pekmez şeklinde kullanılmıştır.

Türk sanatında bazı ağaç türleri kutsal olarak kabul edilir ve hayat ile sonsuzluğun simgesi olarak değerlendirilir. Türk düşüncesine göre tanrı var ettiği dokuz insan cinsini, insanlardan önce yarattığı dokuz dallı ağacın gölgesinde barındırmıştır ve bu dokuz dal dokuz insanı temsil etmektedir ve bu sebepten ötürü yaratılışın özünde ağaç, önemli bir kültürdür (Arslan, 2014: 61). Türk insanın, ağacın oluşum süreci ile insan hayatının ilerleyişi arasında bir benzerlik olduğunu düşündüğünü söylemek mümkündür. Türklerin ağaçlara karşı duyduğu saygı ve hürmet ilk dinleri olarak kabul edilen "Totemcilik" den İslam dinine kadar canlı kalmış ve yaşadıkları her yurdu yeşillendirmeyi kendilerine görev bilmişlerdir (Yund, 1947: 33). İslamiyet öncesi yaşamış olan Türklerde ilk kez ağaç kültürünün doğduğu yer tam olarak bilinmemekle beraber dağlık Ötüken bölgesi olduğu tahmin edilmektedir. Çeşitli Türk topluluklarında farklı farklı ağaç kültürleri bulunmaktadır. Örneğin Anadolu'nun bazı bölgelerinde, Şamanist Yakutlarda ve Altaylarda karşımıza çıkan ağaç kültürleri görülür. Çocuğu olmayan Yakut kadının çam ağacına dua ettiği ve Beyşehir köylerinden birinde ise yaşlı ağaçların yanında dua ederek ve ağacın altından geçerek çocuk sahibi olmayı dileyen kadınların olduğu görülmüştür. Karakoyunlu Türkmenlerinde ise kutsal saydıkları ağaçların etraflarına demir parçaları taktıkları görülür ve bu demirlerin onları cehennemden koruyacağına inanılırdı (Arslan, 2014: 61). Altay Türklerinin inandıkları bir efsaneye göre her şeyin merkezinde bütün ağaçlardan en yüksekte olan Tanrı'nın oturduğu yerde bir çam ağacı büyümektedir (Şahbaz, 2018: 351). Osmanoğulları'nın ilk dönemlerinde Osman Bey, Şeyh Edebali'nin evinde ağaç ve ay ile ilgili bir düş görmüştür. Gördüğü rüyada ay Şeyh Edebali'nin göğsünden doğup Osman Bey'in göğsüne girer ve Osman Bey'in vücudundan bir ağaç çıkararak bütün dünyayı kaplar (Çulpan, 1961b: 62). Birçok farklı Türk topluluğunun inançlarında bu şekilde ağaç kültürleri olduğu görülmektedir. Türklerde özellikle kayın ağacı, meşe ağacı, çam ağacı, kavak ağacı, selvi ağacı kutsal olarak kabul görmüştür.

Eski Türk inancına göre Türk devletlerinde selvi ağacının dikili olduğu bölge tanrıya dua edilecek mekan olarak algılanmaktaydı ve selvi ağacının birçok canlıya hayat verdiği düşünülürdü (Şahbaz, 2018: 354). Ağaç kültürüne duydukları önemi göstermek amacıyla bazı Türklerde ağaç desenlerini bedenlerine dövme yaptıkları ve bu yaptıkları ağaç desenli dövmelerin onlara uğur getireceğine ve işlerinin yolunda gideceğine inandıkları

görülmektedir. Bu desenlerinin bazılarının selvi ağacına ait olduğu ya da ağaca ait bir çiçek, bir yaprak ihtiva ettiği bilinirdi (Yund, 1947: 47). Türklerin İslamiyet’i kabul edip Müslüman olmasından sonra, Türk-İslam düşünce ve inanç sisteminde selvi ağacı fiziksel yapısı gereğince ‘‘elif (|)’’ harfine benzetilmiş ve tevhit inancının simgesi olarak görülmüştür, bunun yanı sıra ise ölümlerden yayılan kokuları giderdiği, dezenfektan özelliği de göstermesinden dolayı Türk-İslam mezarlıklarıyla da bağdaştırılmıştır (Şahbaz, 2018: 355). Selvi ağacının rüzgar esnasında sallanırken ortaya çıkan sesin ‘‘hu’’ sesine benzemesinden dolayıysa Allah’a zikrettiğine de inanılır (Arslan, 2009: 8). Bahsedilen inanç çerçeveleri içerisinde selvi ağacı geleneğimiz ve toplumsal değerlerimizde insan yaşamının doğumundan ölüme uzanan yolda varolma çabası için bir sembol olarak da kabul edildiğini söylemek mümkündür. Başka bir düşünceye göre ise selvi ağacı iyi şans ve koruma özellikleriyle de ön plana çıkar. Eski Türk kültüründe bolluk ve bereketi simgeleyen hayat ağacıyla bağdaştırılması da mümkün olabilir. Bunun sebebi ise ağacın köklerinin toprağın altından gelmesi, gövdesinin yeryüzünde olması ve yapraklarının göğe doğru yükseliyor olması olmalıdır (Kankal, 2016: 51). Dört mevsim canlılığını koruyan selvi ağacı, uzun boya sahip olması ve her türlü doğa koşuluna dayanıklı bir ağaç olması sebebiyle pek çok toplumda da hayat ağacı simgesi olarak kullanılmıştır (Arslan, 2014: 69). Selvi ağacı, hayat ağacı olarak nitelendirilen ağaç türleri arasında en çok tanınan olma özelliğini gösterir. Yukarıda da söz edildiği gibi Urartu ve Asur dini inançlarında selvi ağacı hayat ağacı olarak kabul edilir. Türk kültüründe ise selvi ağacı işlemlerinin bazılarında yer alan kuş figürleri ölümü simgeler niteliktedir. Bu kuş figürlerinin ise yaşamı terk eden ruhlar olduğu kabul edilir. Çeşitli selvi ağacı işlemlerinde ise su kıvrımlarının olduğu görülür. Bunun sebebi ise hayat ağacı, havuz ve fiskeye kompozisyonları cennet bahçelerinin ve ruhsal temizliğin sembolüdür. Bazı selvi ağacı işlemlerindeyse, kenarlarda yer alan hilal şekilli çıkıntıların doğurganlığın simgesi ay ve bereket boynuzu olarak kabul edilir (Ağaç ve Sakarya; 2014: 4-5).

Selvi ağacı mezarlıklara dikildiği gibi aynı zamanda mezar taşlarının üzerinde motif olarak da karşımıza çıkar. Selvi ağacının üst kısmının eğik durmasının sebebi olarak yaratıcının karşısında boynu bükük kalmak ve yaratılanın aciziyetini hatırlattığı söylenir. Mezar taşlarında görülen boynu bükük selvi ağacı motifleri yitirilenin ardından boynu bükük kalmayı ve sabretmeyi gerektiğini hatırlatır. Bazı mezar taşlarının üzerindeki sembolizmin

anlamı oldukça ilginçtir. Selvi içinde selvi ağacı motifli mezar taşlarında doğumda vefat eden kadın ve dünyaya getirdiği kız çocuğu sembolize edilir (Arslan, 2009: 8).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK MİMARİSİNDE SELVİ AĞACI MOTİFLİ KOMPOZİSYONLAR

Selvi ağacı motifli kompozisyonlar çini, taş, alçı, sıva ve ahşap malzemeleri üzerinde kompozisyonlar, teknik, yapıda bulunduğu yerler bakımından değerlendirilmiştir.

3.1 Çini Üzerine Uygulananlar ve Yapıda Görüldüğü Yerler

İncelediğimiz örneklerle göre selvi ağaçlı kompozisyonlar en çok bu grupta çeşitlilik göstermektedir. Özellikle Topkapı Sarayı'nda vazodan çıkan karanfil demetleriyle birlikte yoğun bir şekilde kullanılmıştır.

Edirne Muradiye Camii'nin iç mekanında, doğu cephede yer alan altıgen çini panolardan birinin üzerinde beyaz zemin üzerine lacivert ile işlenmiş olan ve aynı kökten yükselmiş biçimde üç adet selvi ağacı motifi işlenmiştir.

Kütahya Hisar Bey Camii mihrabı üzerinde beş adet Kütahya yapımı çini pano yer alır. Çiniler üzerinde iki selvi ağacı motifi ve ağaç motiflerinin aralarına işlenmiş kandil motifleri olduğu görülür.

İstanbul Takkeci İbrahim Ağa Camii'nde süpürgelik çinisi üzerinde beyaz zemin üzerine işlenmiş olan selvi ağacı motifleri ile vazodan çıkan karanfillerden meydana gelen süslemeler görülmektedir. Vazodan çıkan karanfillerin altında ise iki yanda yer alan lale motifleri de olduğu görülür. Aynı zamanda selvi ağaçlarının en üst kısımları üçe ayrılmış biçimde tasvir edilmiştir.

İstanbul Sultan Ahmed Camii 'nin içerisinde yer alan selvi ağaçlı çini panolar kadınlar mahfilinde karşımıza çıkmaktadır. Selvi ağacı motifleri beyaz zemin üzerine işlenmiş ve etraflarında asma yaprakları ile üzüm salkımları vardır.

İstanbul Eminönü Yeni Camii'nde yer alan selvi ağacı motifli çini panolar kompozisyon olarak birbirinden farklılık göstermektedir. Etrafları asma yaprakları ve üzüm

salkımlarıyla çevrili selvi ağacı motiflerinin yanı sıra vazodan çıkan karanfiller ve selvi ağacından meydana gelen kompozisyon da görülmektedir.

İstanbul Eyüp Sultan Türbesi iç mekanda cepheler üzerinde pencere aralarına yerleştirilmiş çini panolar yer alır. Panolar üzerindeki selvi ağacı motifleri beyaz zemin üzerine işlenmiş olup uzun ve ince bir biçimde tasvir edilmiştir. Etraflarında bahar dalları, asma yaprakları ve üzüm salkımları bulunur. İkili ve tekli olarak işlenmişlerdir.

İstanbul Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi'nde de selvi ağacı motifli eş panolar yan hücrelerin girişinde bulunur. Mavi zemin üzerine işlenmiş olan selvi ağacı motiflerinin etrafında asma yaprakları ve bahar dalları yer alır.

İstanbul Ayasofya I. Mahmud Kütüphanesi'nde selvi ağacı motifli eş çini panolar bulunur. Beyaz zemin üzerine işlenmiş selvi ağacının etrafını asma yaprakları ve üzüm dalları dolanmaktadır.

Topkapı Sarayı'nın çini süslemelerinde selvi ağacına çok fazla yer verilmiştir. Harem'e giriş kapısının kuzeybatı ve kuzeydoğu cephelerinde yer alan çini pano üzerinde çoklu kompozisyondan meydana gelen selvi ağacı motifleri yer alır. Harem dairesi içinde yer alan Şadırvanlı Sofa olarak adlandırılan yerin kuzeybatı köşesinde ise çini panolar üzerine simetrik yerleştirilmiş selvi ağacı motifleri olduğunu görürüz. Aynı mekanın bu sefer güneydoğu cephesinde ise etrafına asma yaprakları ve üzüm salkımları dolanmış şekilde tasvir edilen bir selvi ağacı motifi bulunur. Şehzadegan Mektebi olarak isimlendirilen mekanın ikinci kısmının kuzeydoğu ve güneydoğu cephelerinde selvi ağacı motifi vardır. Güneydoğu cephesi üzerindeki selvi ağacı motifinin etrafını asma yaprakları ve üzüm salkımları çevrelerken; kuzeydoğu cephesindeki selvi ağacı motifinin etrafını bahar dalları çevrelemektedir. IV. Mehmed Kasrı'nda iç duvarlar üzerinde yer alan çini süslemelerin arasında üç adet selvi ağacı motifi bulunur. Bu motiflerin etrafını asma yaprakları ile üzüm salkımları çevrelemiştir.

Topkapı Sarayı içerisinde yer alan çini süsleme kompozisyonları içinde vazodan çıkan karanfil motifleri ile selvi ağacı motiflerinin yan yana işlendiği kompozisyona oldukça fazla

rastlanır. Bu kompozisyona örnek olarak Mabeyn Taşlığı ve Gözdeler Dairesi, Valide Sultan Taşlığı, Harem Ağaları mescidi verilebilir.

3.1.1 Kullanılan Teknik

Söz edilen yapılarda yer alan çini panoların yapımında kullanılan teknik sır altı tekniğidir (Öney, 1976; Aslanapa, 1965; Yetkin, 1986).

3.1.2 Kompozisyonlar

İstisnai Kompozisyon

Selvi ağacı motifinin ilk görüldüğü yapı olan Edirne Muradiye Camii'ndeki tespit edilen bu kompozisyon Erken Osmanlı dönemine ait tek örnektir. Nermin Sinemoğlu, aynı kökten yükselen üç selvi ağacı motifinin ilk defa Edirne Muradiye Camii'nde görüldüğünü yazmaktadır. Ayrıca bu kompozisyonun uzun yıllar işlenmediğini ancak Hz. Halit Türbesi, Topkapı Sarayı ve Sultan Ahmet Camii gibi yapılan bazı çinilerinde tekrar ortaya çıktığından söz etmektedir (Sinemoğlu, 1996; 143). Kompozisyon, aynı kökten yükselen biri ortada diğerleri iki yanda üç selvi ağacından oluşur. Mustafa Çağhan Keskin, Tebrizli ustaların ilk olarak Bursa'ya gelip burada faaliyet göstermesinden sonra, Edirne'ye geldiklerinden söz etmektedir (Keskin, 2013). Bu yapıdaki İstisnai kompozisyon belki de bu ustaların mirasıdır.

Selvi Ağacı ve Kandil Motifinden Meydana Gelen Kompozisyonlar

Selvi ağacının birlikte kullanıldığı motiflerden birisi de kandil motifidir. Selvi ağacıyla yan yana kullanıldığı görülmektedir. Kütahya Hisar Bey Camii'nin mihrap nişinin içinde yer alan çiniler üzerinde iki adet selvi ağacı ve ortadan sarkan bir adet kandil motifi bulunur.

Vazodan Çıkan Karanfil Demeti ile Selvi Ağacı Motiflerinin Birlikte Kullanıldığı Kompozisyonlar

Mimaride görülen bir diğerkompozisyon selvi ağacı motifinin vazodan çıkan karanfil demetleriyle birlikte kullanıldığı kompozisyonudur. Bu kompozisyonda vazodan çıkan karanfil demetleri bazen selvi ağacı motifi ile yan yana sıralanmış, bazen de üst üste sıralanmış olarak karşımıza çıkar.

İstanbul Takkeci İbrahim Ağa Camii'nin pencere altlıklarında yer alan süpürgelik çinilerinde vazodan çıkan karanfil, karanfillerin iki yanında yer alan lale motifleri ve selvi ağaçlarının yan yana sıralanmış olduğu süsleme kompozisyonu yer alır. Selvi ağaçlarının uçları üçe ayrılmış bir şekilde tasvir edilmiş ve iki yanından bahar dallarının yeşerdiği görülmektedir. Eminönü Yeni Camii'nin üst kat giriş kısmı kuzeydoğu duvarı üzerinde yer alan çinilerde de aynı kompozisyon bizi karşılar. Vazodan çıkan karanfil demetleri, iki yanında laleler ve selvi ağaçları yan yana sıralanmıştır. Selvi ağacının uçları ayrılmış iki yanından ise bahar dalları yeşerir. Topkapı Sarayı çinilerinde bu kompozisyona oldukça fazla rastlanır. Örnek olarak Valide Sultan Taşlığı, Mabeyn Taşlığı, Gözdeler Dairesi, Harem Ağaları Mescidi, Çeşmeli Sofa söylenebilir.

Asma Yaprakları ve Üzüm Salkımlarından Meydana Gelen Kompozisyonlar

Bu kompozisyonda selvi ağacı motiflerinin etrafına dolanmış olan asma yaprakları ve üzüm salkımları olduğu görülür. İstanbul Sultan Ahmed Camii, Eminönü Yeni Camii, Eyüp Sultan Türbesi, Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi, Ayasofya I. Mahmud Kütüphanesi ve Topkapı Sarayı çinilerinde bu kompozisyonda örneklerle karşılaşmaktayız.

Asma yapraklı ve üzüm salkımlı örnekler sadece mimari ile sınırlı değildir. Pek çok yerde karşımıza çıkan bu kompozisyonu mezar taşları üzerinde de görmemiz mümkündür. Muğla'da yer alan 1812 tarihli mezar taşı üzerinde yer alan asma yaprağı ve üzüm salkımlarından meydana gelen bu kompozisyon konuya örnek olarak ele alınabilecek bir çok örnekten sadece biridir.

Fotoğraf 1. Muğla mezar taşı örneği (Güzel, 2018: 276).

Edirne üç Şerefeli Camii haziresinde yer alan 1837 tarihli bu mezar taşı da kompozisyonu farklı olarak ele alan bir diğer örnek olarak kullanılabilir.

Fotoğraf 2. Edirne Üç Şerefeli Camii haziresinden mezar taşı örneği (Arslan, 2007: 207).

Emine Naza Dönmez'in belirttiği gibi asma yapraklarına dolanmış selvi ağacından meydana gelen çini süslemeler Osmanlı Dönemi'nde Anadolu dışı örneklerde de Mısır'dan Hindistan'a kadar uzanan bir coğrafya üzerinde karşımıza çıkmaktadır. Kahire'de yer alan Aksungur Camii'nin mihrap duvarında yer alan çiniler İznik üretimi olup etrafına asma yaprakları dolanmıştır (Dönmez, 2008: 303).

Bahar Dallarından Meydana Gelen Kompozisyonlar

Selvi ağacı motifleri ile sık kullanılan bir diğer kompozisyon ağacın etrafını saran bahar dallarıdır. Eminönü Yeni Camii Hünkar Kasrı'nda yer alan çini panolardan birinde

etrafını bahar dalları sarmış selvi ağacı motifi vardır. Ağacın üst kısmı ise tıpkı bir lale motifi gibi sonlanmaktadır. Bu şekilde bir örnek ise V. Mehmed Reşad Türbesi'nde karşımıza çıkar. Topkapı Sarayı çinilerinde bu kompozisyonda bir çok çini pano yer alır. Şehzadegan Mektebi ikinci kısım kuzeydoğu cephesi üzerindeki çini panoda etrafını bahar dalları sarmış bir selvi ağacı motifi vardır. Ağacın iki yanında sümbül ve nergis motifleri de vardır.

Bahar dalı motifli kompozisyonu el sanatları alanında da görürüz. Örneğin Sultan I. Ahmed Albümü içerisinde yer alan ve 1603 tarihli olan Harem'de eğlence (Fotoğraf 3.) adlı minyatür üzerinde arka planda yan yana dizilmiş selvi ağaçlarının etraflarına dolanan bahar dalları görülmektedir.

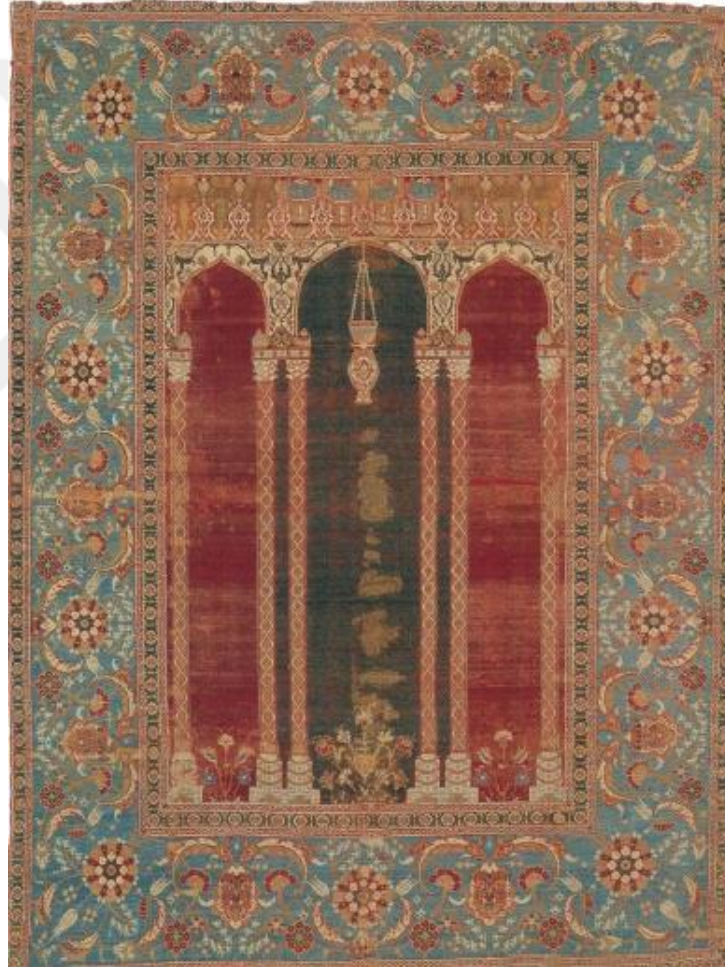
Fotoğraf 3. Harem'de eğlence, 1603, Sultan I. Ahmet Albümü (Tanındı; Çağman, 1979).

Tekli ve Çoklu Kompozisyonlar

Selvi ağacı motifleri tek başına görüldüğü gibi kimi zaman yan yana çoklu olacak biçimde sıralanmış olarak da karşımıza çıkar. Topkapı Sarayı'nda Şadırvanlı Sofa'nın

kuzeybatı köşesinde çoklu kompozisyonlardan meydana gelen eş çini panolar bulunmaktadır. Harem asıl girişinde de çoklu kompozisyona sahip çini pano yer almaktadır.

Sadece mimari değil halı sanatlarında da bu kompozisyonlara rastlamak olasıdır. Örnek olarak Metropolitan Sanat Müzesi'nde yer alan 16.yüzyıl ikinci yarısına tarihlenen bir saray halısı verilebilir. Halının alınlık kısmında yer alan selvi ağacı motifleri çoklu kompozisyona örnek olarak gösterilebilir. Minyatürler üzerinde de selvi ağacı motiflerinin tekli ve çoklu haldeki kompozisyonlarına rastlamak mümkündür.

Fotoğraf 4. Metropolitan Müzesi'ndeki Osmanlı halısı (Gümüşcan, 2019: 61).

Fotoğraf 5. Selvi ağaçları detay

3.2 Taş Üzerine Uygulananlar ve Yapıda Görüldüğü Yerler

İncelediğimiz taş üzerine uygulanan yapılarda adet olarak fazla veriye rastlamaktayız fakat kompozisyonlar olarak çok çeşitlilik söz konusu değildir. Özellikle çeşmelerin yoğun olduğu görülmekte olup madalyonlu kompozisyonun çok fazla işlendiğini söylemek mümkündür.

Kayseri Molu Köyü Camii mihrabı kavsarası içinde kırmızı ve siyah renklerle yapılmış olan selvi ağacı motifleri olduğu görülür. Taş üzerine yapılmış kalem işi bezemelerdir.

Kayseri Ali Hoca Camii taş mihrabının nişinde her kenar sivri kemerli çerçeveler içine alınmıştır. Bu kenarlara sırayla selvi ağacı ve kandil motifleri işlenmiştir.

Kayseri Hasinli Camii'nin harime giriş sağlanan kapısının sivri kemerli alınlığının iki yanında kapı zeminine değin uzanan bir bordür yer alır. Bordürün üst kısmının selvi ağacı motifiyle sonlandığı görülür. Yapının içinde mihrap nişinin etrafını dolanan bordürlerden en içte bulunanının zeminde bir selvi ağacı motifi ve üzerinde geometrik süslemeyle devam eden kompozisyon yer alır.

Kayseri Erkilet Nişancı Mehmet Paşa Camii'nin güney cephesinde yer alan kuş evinin ön kısmında pencere açıklıklarının iki tarafında iki adet selvi ağacı motifi yer alır.

Nevşehir Kara Camii 'nin taş minberinin kemer köşeliklerinde madalyon ve selvi ağacı motifleri bulunur.

Çanakkale Babakale Kaymak Mustafa Paşa Camii avlusunda yer alan şadırvan üzerine taş bezemeler uygulanmıştır. Şadırvanın levhaları üzerinde selvi ağacı motifleri yer alır.

İstanbul Ayşe Hanım Çeşmesi'nin ayna taşının kaş kemerinin altında ortada bir madalyon motifi ile lülenin iki tarafında uçları sola kıvrılmış biçimde tasvir edilmiş selvi ağacı motifleri yer alır. Motifler kabartma tekniğiyle yapılmıştır.

İstanbul Beykoz Damat İbrahim Paşa Çeşmesi'nin ayna taşı üzerinde kabartma tekniğiyle yapılmış birer selvi ağacı motifi ile ortada madalyon yer alır.

İstanbul İbnü'l Emin Ahmed Ağa Çeşmesi'nin mermer ayna taşı üzerinde iki adet selvi ağacı ve ortada bir madalyon motifi yer alır. Oyma tekniği ile yapılmıştır.

İstanbul Hibetullah Hanım Çeşmesi ayna taşı üzerinde kabartma tekniğiyle işlenmiş madalyon ile iki yanında uçları merkeze dönük biçimde tasvir edilmiş selvi ağacı motifleri yer alır.

İstanbul Fındıklılı Mehmed Ağa Çeşmesi ayna taşında kabartma tekniğiyle yapılmış bir madalyon ile uçları merkeze dönük tasvir edilmiş iki adet selvi ağacı motifi olduğu görülmektedir.

Üçüncü Ahmed Meydan Çeşmesi'nin içinde yer alan sekizgen hazne üzerinde selvi ağacı motifleri yer alır. Dört adet farklı mermer pano üzerinde selvi ağacı motifleri yer alır. Motifler kabartma tekniğiyle yapılmıştır. Ortalarında ise madalyon motifleri yer alır.

İstanbul Feyzullah Efendi Çeşmesi'nin ayna taşı üzerine işlenmiş selvi ağacı motifleri yol seviyesinin altında kalmaktadır. Bu sebeple sadece üst kısmı görülen motiflerin uçlarının merkeze dönük biçimde tasvir edilmiş olduğu ve ortada bir madalyon motifinin olduğu görülmektedir.

İstanbul Hacı Süleyman Efendi Çeşmesi'nin ayna taşının alt kısmında sağ ve sola yapılmış dikdörtgen formlu yüzeylerin içerisinde kaş kemer ile örtülü selvi ağacı motifleri yer alır. Kabartma tekniği ile yapılmıştır.

Çanakkale Babakale Yalı Çeşmesi 'nin ayna taşları üzerinde selvi ağacı motifleri vardır. İki levha halinde olan motiflerden soldaki levha aşınmıştır. Kabartma tekniği kullanılarak yapılmıştır.

İstanbul Bereketzade Çeşmesi'nin ayna taşındaki dilimli kemer altında bir madalyon ve iki yanında selvi ağacı motifleri yer alır. Çeşmedeki bütün motifler oyma tekniğiyle meydana getirilmiştir.

İstanbul Kaptan Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi'nin ayna taşında sağır bir kemer içinde işlenmiş olan selvi ağacı motifleri görülür. Motiflerin ortasında bir madalyon yer alır. Selvi ağaçlarının üstleri merkeze dönük biçimdedir. Motifler kabartma tekniğiyle meydana getirilmiştir.

İstanbul Kemankeş Çeşmesi ayna taşı üzerinde kabartma tekniğiyle yapılmış selvi ağacı motifleri ve ortada bir madalyon motifi olduğu görülür.

İstanbul Saliha Sultan Çeşmesi (Topçubaşı İsmail Ağa Çeşmesi)'nin ayna taşı üzerinde sağır kemer altına işlenmiş uçları merkeze dönük iki adet selvi ağacı motifi vardır.

İstanbul Tophane Meydan Çeşmesi (I. Mahmud Meydan Çeşmesi) 'nin dört cephesinde de bulunan ayna taşları üzerinde dilimli kaş kemerin ortasında bir madalyon ile iki yanında selvi ağacı motifinin olduğu görülür. Motifler kabartma tekniği ile yapılmıştır.

İstanbul Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi'nin ayna taşları üzerinde dilimli sağır kemer içerisinde iki adet selvi ağacı ve ortada bir madalyon motifi olduğu görülür. Motifler kabartma tekniği kullanılarak yapılmıştır.

İstanbul III.Ahmed Çeşmesi (Aynalıkavak) ayna taşının iki tarafındaki kemer ayakları üzerinde iki adet selvi motifi yer alır. Kabartma tekniği ile yapılmıştır.

Çanakkale Babakale Ahmed Ağa Çeşmesi'nin söveleri üzerinde iki adet selvi ağacı motifi yer alır. Kabartma tekniği ile yapılmışlardır.

Aydın Çetin Sokak Çeşmesi'nin kitabesinin ortasında tek selvi ağacı motifi yer alır. Kabartma tekniği kullanılarak yapılmıştır.

Aydın Nasuh Paşa Medrese binasının güney cephesinde yer alan kapının kemer köşelikleri üzerinde gülbezek motifi ile yanında kabartma tekniğiyle yapılmış bir selvi ağacı motifi bulunur. Selvi ağacı hilal ile sona ermektedir. Külliye'nin hamamında ise sıcaklık ve halvet odalarında yer alan kurnalar üzerinde üzüm salkımları ve asma yaprakları ile çevrelenmiş selvi ağacı motifleri yer alır.

Valide Sultan Sofası pencere içlerinde etrafında asma yaprakları ve üzüm salkımları ile çevrelenmiş mermer kabartma selvi ağacı motifi yer alır.

Çeşmeli Sofa'da dilimli kemerli nişin içerisinde yer alan ayna taşının iki yanında altın yaldızlı iki adet selvi ağacı yer alır. Kabartma olarak yapılmışlardır.

Ocaklı Sofa'nın içerisindeki çeşmenin üzerinde dilimli niş içinde yer alan ayna taşının iki yanında kırmızı renkli iki adet kabartma selvi ağacı motifi yer alır.

Harem Ağaları Hamamı'nın içinde yer alan çeşme üzerinde ayna taşında ortada bir madalyon iki yanında selvi ağacı motifleri olduğu görülür.

İshak Paşa Sarayı'nda II. taçkapı ve harem taç kapısında kıvrık dallarla bezeli selvi ağacı motifleri yer almaktadır.

3.2.1 Kullanılan Teknik

Kayseri Molu Köyü Camii'nde selvi ağacı motifli süslemelerde kalem işi tekniği kullanıldığı görülür. Kayseri Ali Hoca Camii, Kayseri Hasinli Camii, Nevşehir Kara Camii, Çanakkale Babakale Kaymak Mustafa Paşa Camii, İstanbul Ayşe Hanım Çeşmesi, İstanbul Beykoz Damat İbrahim Paşa Çeşmesi, İstanbul Hibetullah Hanım Çeşmesi, İstanbul Fındıklılı Mehmed Ağa Çeşmesi, Üçüncü Ahmed Meydan Çeşmesi, İstanbul Feyzullah

Efendi Çeşmesi, İstanbul Hacı Süleyman Efendi Çeşmesi, Çanakkale Babakale Yalı Çeşmesi, İstanbul Kaptan Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi, İstanbul Kemankeş Çeşmesi, İstanbul Saliha Sultan Çeşmesi, İstanbul Tophane Meydan Çeşmesi, İstanbul Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi, Aynalıkavak III. Ahmed Çeşmesi, Çanakkale Babakale Ahmed Ağa Çeşmesi, Aydın Çetin Sokak Çeşmesi, Aydın Nasuh Paşa Medresesi, Valide Sultan Sofası, Çeşmeli Sofa, Ocaklı Sofa, Harem Ağaları Hamamı, İshak Paşa Sarayı'nda görülen selvi ağacı motifleri kabartma tekniği ile işlenmiştir. İstanbul İbnü'l Emin Ahmed Ağa Çeşmesi ve İstanbul Bereketzade Çeşmesi'ndeki selvi ağacı motifleri ise oyma tekniği ile yapılmış olarak karşımıza çıkar.

3.2.2 Kompozisyonlar

Selvi Ağacı ve Madalyondan Oluşan Kompozisyonlar

Türk mimarisinde selvi ağacı motifli kompozisyonlar içerisinde iki selvi ağacı ve ortada bir madalyonun olduğu kompozisyon biçimi de görülmektedir. Bu kompozisyonlarda selvi ağaçlarının uçları kimi zaman merkeze doğru kıvrılmış, kimi zaman aynı yöne ve kimi zaman ise farklı yönlere kıvrılmış olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nevşehir Kara Camii'nin taş minberinin harime bakan cephesinde karşılıklı olarak birer adet madalyon ve selvi ağacı motifi işlenmiştir.

İstanbul'daki Ayşe Hanım Çeşmesi'nin ayna taşı üzerinde kaş kemer altına işlenmiş olan ve ortada bir madalyon ile iki yanına işlenmiş selvi ağacı motifleri görülür. Bu selvi ağacı motiflerinin üzerleri zikzaklar ile doldurulmuş olup uç kısımları sol tarafa eğilmiş biçimde tasvir edilmiştir.

İstanbul Beykoz'daki Damat İbrahim Paşa Çeşmesi'nde de ayna taşı üzerinde bir adet madalyon ve iki tarafında selvi ağacı motifi yer alır. Buradaki selvi ağacı motiflerinin uç kısımları yukarı olacak biçimde tasvir edilmiştir.

İstanbul Üsküdar'da bulunan İbnü'l Emin Ahmed Ağa Çeşmesi'nin ayna taşı üzerinde de madalyon ve selvi ağacı motifleri görülür. Burada da selvi ağacı motiflerinin uç kısımları yukarı olacak biçimdedir.

İstanbul Beşiktaş'ta Ortaköy Camii 'nin karşısında yer alan Hibetullah Hanım Çeşmesi ayna taşı üzerinde kaş kemer altına işlenmiş bir adet madalyon ve iki tarafına işlenmiş selvi ağacı motifleri yer alır. Selvi ağaçlarının üstleri zikzaklar ile doldurulmuş olup uç kısımları merkeze dönük biçimdedir.

İstanbul Beyoğlu'nda bulunan Fındıklılı Mehmed Ağa Çeşmesi üzerinde ayna taşında yine bir kaş kemer altında yer alan madalyon ile üstleri zikzaklar ile doldurulmuş iki adet selvi ağacı motifi yer alır. Bu selvi ağacı motiflerinin uçlarının merkeze doğru dönük biçimde olduğu görülür.

İstanbul'da Topkapı Sarayı'nın hemen önünde bulunan Üçüncü Ahmed Meydan Çeşmesi'nin dış cephesinde herhangi bir selvi ağacı motifi yer almaz iken; çeşmenin içerisinde yer alan sekizgen hazne içerisinde selvi ağacı motifleri yer almaktadır. Cephelerden ilkinin baktığımızda dilimli bir kemerin içerisinde madalyon ve iki yanında selvi ağacı motifleri olduğunu görmekteyiz. Selvi ağaçlarının üzeri zikzaklar ile doldurulmuş olup uçları yukarı doğru dik bir şekilde tasvir edilmiştir. Sekizgen haznenin diğer bir cephesine baktığımızda yeniden bir dilimli kemer görmekteyiz. Dilimli kemer içerisinde ortada bir madalyon ile iki yanında bu defa uç kısımları merkeze doğru kıvrılmış olan iki adet selvi ağacı yer alır. Kök kısımları belirgin bir şekilde yapılmış olan ağaçların üstleri zikzaklar ile doldurulmuştur. Üçüncü cephede de tıpkı diğerleri gibi bir dilimli kemer yer alır. Dilimli kemerin altında ortada madalyon ve iki yanda selvi ağacı motifleri vardır. Burada yer alan selvi ağacı motiflerinin kökleri belirgin olmasının yanı sıra gövdesi üzerinde 2 tanesi sağda bir tanesi solda olmak üzere dallar işlenmiş olarak gözükmektedir. Ağaçların uç kısımları ise sola eğik tasvir edilmiştir. Son cephede de motifler dilimli kemer altındadır. Ortada bir madalyon ve iki yanında uçları merkeze doğru kıvrılmış iki adet selvi ağacı motifi yer alır. Ağaçların üzeri zikzaklar ile doldurulmuştur.

İstanbul Maltepe'de bulunan Feyzullah Efendi Çeşmesi'nin de ayna taşı üzerinde dilimli kemer altında bir madalyon ve iki yanında selvi ağacı motifleri yer alır. Ağaçların uç kısımları merkeze doğru kıvrılmıştır ve üzerleri zikzaklar ile doldurulmuştur.

İstanbul Bereketzade Çeşmesi ayna taşı üzerinde dilimli kemer altında ortada bir madalyon ve iki yanında da selvi ağacı motifi olduğu görülür. Selvi ağacı motiflerinin uç kısımları yukarı doğru dik olacak bir şekilde tasvir edilmiştir. Ağaçların üzerleri zikzaklar ile doldurulmuştur.

İstanbul Kasımpaşa'daki Kaptan Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi'nin ayna taşı üzerinde dilimli bir kemer altında, ortada bir madalyon ve iki yanına işlenmiş selvi ağacı motifleri vardır. Selvilerin uçları merkeze doğru kıvrılmış biçimde olup üzerleri zikzaklar ile doldurulmuştur.

Kemankeş Çeşmesi ayna taşı üzerinde dilimli kemer altına işlenmiş olan madalyon ve selvi ağacı motiflerinden meydana gelen kompozisyonun olduğu görülür.

İstanbul Tophane Meydan Çeşmesi ya da diğer adıyla I. Mahmud Meydan Çeşmesi Tophane iskelesi başında yer alır. Çeşmenin dört yüzünde de ayna taşı üzerinde dilimli kaç kemer altında bir madalyon ve iki yanında uç kısımları merkeze doğru kıvrılmış olan selvi ağacı motifleri görülür. Ağaçlar yine zikzaklar ile doldurulmuştur.

İstanbul Fındıklı'da Kabataş Parkı önünde bulunan Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi üzerinde yola bakan cephedeki ayna taşı ve denize bakan cephedeki ayna taşı üzerinde madalyon ve selvi ağacı motifleri vardır. Ortada yer alan madalyon ve iki yanında uçları merkeze doğru kıvrılmış selvi ağacı motifleri görülür. Ağaçların kök kısımları belirgin bir biçimde tasvir edilmiştir. Üzerleri zikzaklar ile doldurulmuştur.

Çeşmeler üzerinde karşımıza çıkan bu selvi ağacı motifleri sonsuzluk anlamı içermektedir. Emine Naza Dönmez, eski zamanlarda sürekli akmakta olan çeşmelerin kaynağını beslediği ve sonsuzluğu temsil ettiğinden söz eder (Dönmez, 2008:304).

Topkapı Sarayı içinde Çeşmeli Sofa ve Harem Ağaları Hamamı'nda da madalyon ve selvi ağacından meydana gelen kompozisyon bulunur. Çeşmeli Sofa'da ayna taşının üzerindeki dilimli kemerin altında bir adet madalyon bulunur. Fakat bu sefer selvi ağacı motifleri madalyonun hemen iki yanında değil kemerin dışında yer alır. Üzeri zikzaklar ile doldurulmuş olan selvi ağaçlarının kök kısımları belirgin olarak işlenmiştir. Yaprak

kısımları altın rengine boyanmıştır ve uç kısımları yukarı doğru dik bir şekilde tasvir edilmiştir.

Harem Ağaları Hamamı'nda yer alan çeşme üzerinde ayna taşında dilimli kemer altında bir madalyon ile iki adet selvi ağacı motifi yer alır. Mermer üzerine işlenen selvi ağacı motiflerinin uçları yukarı doğru dik bir biçimde tasvir edilmiştir. Üzerlerinde ise yer yer zikzaklar yer yer ise düz çizgiler olduğu görülür.

Asma Yaprakları ve Üzüm Salkımlarından Meydana Gelen Kompozisyonlar

Selvi ağacı etrafına dolanan asma yaprakları ve üzüm salkımları Aydın Nasuh Paşa hamamında, sıcaklık ve halvet odalarındaki kurnalar üzerinde yer almaktadır. Taş kurnalar üzerindeki selvi ağacı motiflerinin bazılarının etrafında asma yaprakları ve üzüm salkımlarından meydana gelen süsleme kompozisyonları olduğu görülmektedir.

Selvi Ağacı ve Kandil Motifinden Meydana Gelen Kompozisyonlar

Kayseri Ali Hoca Camii'nin mihrap nişinde de selvi ağacı ve kandil motifinden meydana gelen süsleme kompozisyonu olduğu görülür. Mihrap nişinin her kenarı sivri kemere sahip çerçeveler içerisine alınmıştır. Kenarlara sırayla bir adet selvi ağacı bir adet kandil motifi işlenmiştir. Sırayla beş adet motifin olduğu görülmektedir.

Tekli ve Çoklu Kompozisyonlar

Kayseri Molu Köyü Camii'nin mihrap kavsarası içinde kırmızı renkten meydana gelen selvi ağacı motifleri yer alır. Bu selvi ağacı motifleri tekli kompozisyonda işlenmişlerdir.

Çanakkale'de Babakale Kaymak Mustafa Paşa Camii'nin şadırvanı üzerinde selvi ağacı motifleri hem tekli hem de çoklu kompozisyondan meydana gelecek biçimde düzenlenmiştir.

İstanbul'da Aksaray'da bulunan Hacı Süleyman Efendi Çeşmesi'nin ayna taşı üzerinde çoklu kompozisyondan oluşan selvi ağacı motiflerinin işlendiği görülür. Bu selvi ağacı motifleri ayna taşının alt kısmında kaş kemerler ile örtülmüşlerdir.

Çanakkale’de yer alan Babakale Yalı Çeşmesi’nin ayna taşları üzerinde tekli kompozisyondan meydana gelen iki adet selvi ağacı motifi bulunur. Bu selvi ağaçlarının iki yanlarında madalyonlar yer aldığı görülür.

İstanbul’da Tophane’de yer alan Saliha Sultan Çeşmesi’nin ayna taşı üzerinde uçları merkeze doğru dönmüş olan çoklu kompozisyondan meydana gelen selvi ağacı motifleri vardır.

İstanbul Aynalıkavak’da yer almakta olan III. Ahmed Çeşmesi’nin ayna taşının iki tarafında yer alan kemer ayakları üzerinde tekli kompozisyondan meydana gelmiş iki adet selvi ağacı motifi yer alır.

Çanakkale’de Babakale Ahmed Ağa Çeşmesi’nin söveleri üzerinde uç kısımları merkeze doğru kıvrılmış ve tekli kompozisyondan meydana gelen iki adet selvi ağacı motifi yer alır.

Aydın’da Kuşadası’nda yer alan Çetin Sokak Çeşmesi’nin kitabesinin tam ortasında tekli kompozisyondan meydana gelen kabartma selvi ağacı motifi yer almaktadır.

Ocaklı Sofa içerisinde yer alan çeşmenin üzerinde tek tek işlenmiş tekli kompozisyona ait iki adet selvi ağacı motifi yer alır.

Kayseri Hasinli Camii’nin giriş kapısının üzerinde yer alan geometrik desenler ile doldurulmuş bordürünün üst kısmının selvi ağacı motifi ile sona erdiği görülür. Yine Hasinli Camii’nin mihrabında kabartma tekniği ile yapılan geometrik süslemenin en altında bir adet selvi ağacı motifi yer alır.

Kayseri Erkilet Nişancı Mehmet Paşa Camii’nin cephesinde kuş evlerinin iki yanında tekli selvi ağacı motifleri yer alır.

Selvi Ağacı ve Kıvrık Dal Motiflerinden Meydana Gelen Kompozisyon

Selvi ağacının kullanıldığı kompozisyonlardan bir tanesi de kıvrık dallar ile bezeli olan kompozisyondur. Bu kompozisyonda selvi ağacının etrafına dolanmış kıvrık dal motifleri yer almaktadır.

İshak Paşa Sarayı taç kapıları üzerinde selvi ağacı ve kıvrık dal motiflerinden meydana gelen kompozisyonun işlendiği görülmektedir.

3.3 Alçı Üzerine Uygulananlar ve Yapıda Görüldüğü Yerler

İncelenen yapılarda alçı üzerine işlenmiş selvi ağacı motifleri de tespit edilmiştir. Asma yaprakları ve üzüm salkımlarından meydana gelen kompozisyon olarak ele alınmıştır.

İstanbul'da bulunan Şehit Ali Paşa Kütüphanesi'nde selvi ağacı motifleri yapının girişinde niş üzerinde ve okuma odasının duvarında yer almaktadır.

3.3.1 Kullanılan Teknik

Şehit Ali Paşa Kütüphanesi'nde yer alan selvi ağacı motifleri kabartma tekniği ile yapılmıştır.

3.3.2 Kompozisyonlar

Asma Yaprakları ve Üzüm Salkımlarından Meydana Gelen Kompozisyon

Asma yaprakları ve üzüm salkımlarından meydana gelen kompozisyon Şehit Ali Paşa Kütüphanesi'nde alçı üzerine işlenmiş olarak yer almaktadır.

3.4 Sıva Üzerine Uygulananlar ve Yapıda Görüldüğü Yerler

İncelenen yapılarda sıva üzerine kalem işi tekniğiyle yapılan selvi ağacı motifleri tespit edilmiştir. Kompozisyonlar arasında vazodan çıkan selvi ağacı motifleri yoğun bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Edirne Muradiye Camii'nin namaz mekanının kuzey duvarı üzerinde yer alan kalem işi süslemelerin arasında bir selvi ağacının gövdesi görülür.

Tire Yeşil İmaret'in mihrap nişinin sol yanında yer alan niş içinde ortada bir madalyon iki yanında ise selvi ağacı motifleri yer alır. Mihrabın sağ tarafında yer alan nişte de aynı kompozisyon yer alır.

İstanbul Küçük Ayasofya Camii'nin mihrap duvarı üzerinde pencerelerin arasında kalem işi tekniğiyle yapılmış selvi ağacı motifleri yer alır.

Amasya Hamamözü Çay Köyü Camii'nin mahfil duvarı üzerinde bir cami motifi ve yanında bir selvi ağacı motifi vardır. Mahfildeki pencerelerin aralarında yer alan süslemelerde üç adet selvi ağacı motifi işlendiği görülür.

Bursa Şehzade Mahmud Türbesi'nin pencere aralarına kalemişi tekniğinde selvi ağacı motifleri işlenmiştir.

Bursa Şehzade Mustafa Türbesi'nin beden duvarları üzerinde selvi ağacı motifleri yer alır.

Bursa Cem Sultan Türbesi'nin üst pencere açıklıklarının iki yanında kalem işi tekniğiyle yapılmış selvi ağacı motifleri yer alır.

Aydın Dümen Köyü Çeşmesi'nde kemer köşesinde selvi ağacı motifi yer alır.

III. Ahmed Yemiş Odası'nın tonozunun üzerinde altın yıldız kullanılmış selvi ağacı ve şemse motifleri yer almaktadır.

3.4.1 Kullanılan Teknik

Söz edilen yapılarda kalem işi tekniği kullanılmıştır (İrteş, 2006).

3.4.2 Kompozisyonlar

Vazodan Çıkan Selvi Ağacı Motifli Kompozisyonlar

Türk mimarisinde vazodan çıkan selvi ağacı motifleri de görülmektedir. Bir vazonun içinden yükselen selvi ağacı motifleri şekilsel olarak farklılık gösterebilir. İstanbul Fatih’te yer alan Küçük Ayasofya Camii’nin iç duvarları yüzeyinde, vazodan çıkan selvi ağacı motifleri stilize bir biçimde yer almaktadır. Üzerlerinde gene stilize bir biçimde yapılmış lale ve karanfil motifleri bulunur. Selvi ağaçları bordo renk ile boyanmış ve etrafı mavi renk ile çerçeve içine alınmıştır.

Bursa’daki Şehzade Mahmud Türbesi’nin içinde pencere aralıkları arasında vazodan çıkan selvi ağacı motiflerinin olduğu görülmektedir. Selvi ağaçları oval biçimlidir.

Bursa Şehzade Mustafa Türbesi’nin beden duvarları üzerinde pencere açıklıklarının iki yanında vazodan çıkan selvi ağaçları yer alır. Sıva üzerine işlenmiş olan bu kalem işi selvi ağaçları lacivert renkte ve sivri bir kemerin altına işlenmiştir.

Bursa Cem Sultan Türbesi’nin pencere açıklığına sahip beden duvarları üzerinde vazodan çıkan selvi ağacı motifleri vardır. Bu motifler birbirine göre farklılık göstermektedir. Vazoların biri yuvarlak bir gövdeye ve kısa bir boyna sahiptir. Diğer vazo ise armudi bir biçime sahip olup bir boynu bulunmamaktadır. Vazolardaki tek benzerlik kulplara sahip olmalarıdır. Kısa boyna sahip olan vazonun üzerinde yükselen selvi ağacı motifi diğerine göre oval bir biçime sahip olup etrafı çerçeve içine alınmıştır. Diğer selvi ağacı motifi ise biraz daha uzun ince bir biçime sahiptir.

Selvi Ağacı ve Madalyondan Oluşan Kompozisyonlar

Ortada bir madalyon ve iki yanında selvi ağacı motiflerinden meydana gelir.

Edirne Muradiye Camii’nin kuzey duvarı üzerinde yer alan selvi ağacının yanında oldukça büyük bir madalyon olduğu görülmektedir.

Tire Yeşil İmaret’in mihrabının sol tarafında bulunan süslemede büyük bir madalyon ile iki yanında selvi ağacı motiflerinin olduğu görülmektedir.

Tekli ve Çoklu Kompozisyon

Amasya Hamamözü Çay Köyü Camii'nin mahfilinin doğu duvarı üzerinde beyaz zemine yapılmış tekli kompozisyonla işlenmiş selvi ağacı motifi yer alır. Mahfilin kuzeyinde ise yine beyaz zemine işlenmiş ama bu sefer çoklu kompozisyondan meydana gelen selvi ağacı motifleri işlenmiştir.

Selvi Ağacı ve Şemse Motifli Kompozisyonlar

Selvi ağacı motifinin şemse ile beraber birbirini tekrar edecek şekilde kullanıldığı görülür. Topkapı Sarayı III. Ahmed Yemiş Odası'nın tonozu üzerinde selvi ağacı ve şemselerden meydana gelen motifler yer almaktadır. Motifler altın yıldız kullanılarak yapılmıştır.

3.5 Ahşap Üzerine Uygulananlar ve Yapıda Görüldüğü Yerler

İncelenen ahşap üzerine uygulanan selvi ağacı motifleri yoğunlukla kalem işi tekniğiyle yapılmıştır.

Tokat Mahmut Paşa Camii'nin ahşap kadınlar mahfilini taşıyan ayaklardan dört tanesi üzerinde kalem işi tekniğiyle yapılmış selvi ağacı motifleri yer alır.

Ankara Lelebicioğlu Camii'nin kadınlar mahfilinin tavanında kalem işi tekniğiyle yapılmış selvi ağacı motifleri yer alır.

Merzifon Hacı Hasan Camii'nin ahşap kubbesi içerisinde kalem işi tekniğiyle yapılmış selvi ağacı motifleri yer alır.

Konya Köprübaşı Camii'nin ahşap minberi üzerinde selvi ağacı motifleri yer alır.

Tokat Canikli Konağı'nın ahşap dolapları ve eyvan girişinin üzerinde kalem işi selvi ağacı motifleri yer alır.

3.5.1 Kullanılan Teknik

Tokat Mahmut Paşa Camii, Ankara Leblebicioğlu Camii, Merzifon Hacı Hasan Camii ve Tokat Canikli Konağı'nda selvi ağacı motiflerinde kalem işi tekniği kullanılmıştır. Konya Köprübaşı Camii'nde selvi ağaçlı minberde çakma tekniği kullanılmıştır.

3.5.2 Kompozisyonlar

Tekli Kompozisyonlar

Tokat Mahmut Paşa Camii'nin kadınlar mahfilinin ahşap ayaklarının dört tanesi üzerinde tekli kompozisyondan meydana gelen kalem işi selvi ağacı motiflerinin olduğu görülür. Bu selvi ağaçlarının köklerinin iki yanında lale motifleri de vardır. Konya Köprübaşı Camii'nin minberi üzerinde tekli olarak işlenmiş iki adet selvi ağacı motifi bulunur. Tokat'ta yer alan Canikli Konağı'nın içerisinde ahşap panolar üzerine işlenmiş tekli kompozisyondan meydana gelen selvi ağacı motifleri yer alır.

Asma Yaprakları ve Natüralist Çiçeklerin Oluşturduğu Kompozisyon

Selvi ağacı motifinin etrafına dolanan asma yapraklı ile natüralist çiçeklerden meydana gelen bu kompozisyon Merzifon Hacı Hasan Camii'nin ahşap tavanının içerisinde karşımıza çıkmaktadır. Bu şekliyle tektir.

Emine Naza Dönmez, bu süslemenin bulunduğu yer açısından bugüne kadar karşımıza çıkmayan bir örnek olması durumundan dolayı yapının öneminden söz etmektedir. İkonografik açıdan burada yer alan selvi motiflerinin sonsuzluğu ve semavi alemi yansıttığını söylemenin mümkün olduğunu yazmaktadır (Dönmez, 2008; 304).

Selvi Ağacı ve Palmet Motifli Kompozisyonlar

Ankara Leblebicioğlu Camii'nin kadınlar mahfilinin tavanında selvi ağacı motifi ve palmet motifinin birbirini tekrar edecek bir biçimde sıralandığı kompozisyon da mevcuttur. Selvi ağaçları kırmızı, palmet motifleri ise yeşil renkte uygulanmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SELVİ AĞACI MOTİFİNİN GÖRÜLDÜĞÜ ESERLER (KATALOG)

4.1 CAMİLER

4.1.1 Edirne Muradiye Camii

Fotoğraf No: 6-7

Yapının Yeri:

Edirne'deki Muradiye Külliyesi içinde, Muradiye semtinde Saray ovasına hakim olan tepede yer alır.

Tarihlendirme:

Yapının giriş kapısı üzerinde yer alan kitabesinde H.839 (1435-1436) yılı yazmaktadır. Fakat günümüzde kayıp olan II. Murad vakfiyesinin H.830 (1427) tarihli olduğu bilinir. Yapının mimarı ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur (Akçıl ve Özeri, 2006: 199).

Mimari Özellikleri:

Yapının planı sadeleştirilmiş bir ters T şeması göstermektedir Genel itibariyle avlu, ibadet mekanı, iki adet tabhane odasından meydana gelir. Kuzey yönünde beş gözlü son cemaat yeri ile kuzeybatı yönünde beden duvarları üzerinde yükselen minaresi bulunur (Aslanapa, 1996: 60).

Yapının cephelerinin kesme taştan inşa edildiği görülür. Yapının yer aldığı mevki dolayısıyla meydana gelen arazi kaymaları ve zelzeleler sebebiyle hemen hemen bütün cepheleri onarım geçirmiştir (Ayverdi ve Yüksel, 1976: 56). Örtü sistemlerinin üzerinin tamamı kurşun kaplama olup, duvarlar bir saçak ile son bulmaktadır (Acar, 2011: 308).

Süsleme Özellikleri:

Yapının dıştaki sadeliğine karşın içindeki süsleme detayları oldukça zengindir. Mihrabını ve duvarlarının alt kısmını kaplayan çini süslemelerinin yanı sıra iki kubbeyi birbirine bağlayan kemerin yüzeyinde, iç duvarlarının üst kısmında yapının kalem işi bezeme ile kaplı olduğunu gösteren kalıntılar mevcuttur. Tabhane odalarının duvarlarında çiçek demetlerinden oluşan kalem işi süslemeler bulunur ve bu eski kalem işi süslemeler 1930 senesinde sıvalar kazınarak meydana çıkarılmıştır (Aksu, 2007: 157). Kalem işi süslemelerinin geneline baktığımızda iki tabaka halinde oldukları görülür. Alt tabaka kırmızı zemin üzerine beyaz, sarı, lacivert renklerle konturlanıp fırça ile meydana getirilmiştir. Üst tabakada ise zemine lacivert rengin hakimdir. İçeride yer alan büyük kemerin üzerinde ilk döneme ait olan kırmızı zeminli iki kısmın kalmıştır. Bu kısımdan anlaşıldığına göre kemerin orta kısmında kartuş içine alınmış bir satırlık kufi yazı kuşağı ile aynalı nesih yazı birbirine örülmüş, uç kısımlarla yazılı yazılı kartuşun etrafında düğümlü çift örgü şeritlerin meydana getirdiği madalyonların içinde geometrik yıldız ile rumili kıvrık dallar bulunur (Demiriz, 1979:487- 488).

İbadet mekanının kuzey duvarı üzerinde tüm mekanı boydan boya dolaşan frizde iki tabaka halinde kalem işi süslemeler yer alır. En üstte kartuş içerisinde iki renkli iri sülüs hatla yazılmış yazı kuşağı ile iki ucunda yarım madalyonlar bulunur. Duvarın geniş yüzeyinin üst kısmında çeyrek madalyonlar içerisinde rumili kıvrık dal motifleri vardır. Tam ortada bulunan pencerenin sağ ve sol tarafında geometrik bezemeler ile bitkisel bezemeler bulunur (Demiriz, 1979: 488).

Kubbe içerisinde ışınal sekizli düzende madalyonlar, palmet ve kartuşlara bölünmüş, içleri rumi dolgulu ve hatayı kıvrık dallı bezemeler yer alır (Demiriz, 1979: 489).

Yapının güney cephesinin ortasında yer alan mihrabı bütünüyle çini kaplamadır (Yıldırım, 2007: 81). Duvarların yarısına kadar kaplı olan çini süslemeler mavi beyaz renkte olup, birbirinden farklı desenlere sahip altıgen formlu çini levhaların aralarını dolduran firuze renkli üçgen çiniler ile beraber bir yıldız meydana getirmektedir. Motifleri ise küçük

çiçekler, yapraklar, palmetler, rozet ve ince kıvrık dallarla seyrek görülen geometrik şekiller oluşturur (Aslanapa, 1996: 61).

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Namaz mekanının kuzey duvarı üzerinde, üst kısımda yer alan yazı kuşağının altında bulunan madalyonun hemen yanında kalem işi tekniğiyle meydana getirilmiş olan selvi ağacı motifinin olduğu görülür. Motifin alt kısmı gözükmeyeceği için, ağacın toprak içerisinde mi yoksa vazo içerisinde mi yükseldiği bilinmemektedir.

Fotoğraf 6. Edirne Muradiye Camii namaz mekanının kuzey duvarındaki kalem işi selvi ağacı motifi. (Mustafa Cambaz'dan).

Yapının doğu cephesinde yer alan altıgen bir levha üzerinde bulunan kompozisyonda, selvi ağacına benzer diyebileceğimiz üç tane ağaç motifi vardır. Ağaç motiflerinden birinin yukarıya doğru, diğer ikisinin de levhanın kenar kısımlarına doğru yönelmiş olduğu görülür. Motifin etrafında ise sık yapraklı "S" ve "C" kıvrım dallarını levhanın zeminini doldurur (Yıldırım, 2007: 86). Selvi ağaçları aynı kökten yükselmektedir.

Fotoğraf 7. Edirne Muradiye Camii selvi ağaçlı altıgen çini levha (Yıldırım, 2007).

4.1.2 Tire Yeşil İmaret

Fotoğraf No: 8-9

Yapının Yeri:

İzmir'e bağlı olan Tire ilçesinin merkezindeki Cumhuriyet Mahallesi'nde, şehir dokusu içerisinde yer alır.

Tarihlendirme:

Yapı, II. Murad'ın komutanlarından olan Tire Sancak Beyi Halil Yahşi Bey tarafından inşa ettirilmiştir (Kuban, 2008: 120). İnşa kitabesi olmayan yapının vakfiyesinden öğrenildiğine göre H.845 (1441) yılında tamamlanmıştır. (Ayverdi, 1972: 542).

Mimari Özellikleri:

Yapıda, yanlarda kubbe ile örtülü birer hücre, ortada kubbe ile kapalı bir avlu yer alır. Esas ibadet mekanı kilise mihrapları tarzında köşelidir ve bu kısmın üzeri bir yarım kubbe ile örtülmüştür. Yapının kuzeyinde beş gözlü son cemaat yeri ve doğu tarafında ise minaresi bulunur (Eyice, 1962: 40).

Yapının inşa malzemesi olarak kesme taş, moloz taş, tuğla, mermer kullanılmıştır. Duvarlara baktığımızda moloz taş ve tuğla ile almaşık teknik kullanılarak inşa edilmiştir. Son cemaat yeri revağının üst tarafında düzenli almaşık teknik uygulanmış, bunun haricinde pencere kemerleri ve revak kemerlerinde tuğla malzeme kullanılmıştır (Uysal, 2007: 348). Beden duvarlarının üzerini çevreleyen çift sıra bir kirpi saçak bulunmaktadır. Son cemaat yeri revağının köşelerindeki ayaklar düzgün kesme taş malzemedен yapılmıştır. Sütunlar ve başlıklar devşirmedir (Kalfazade, 2013: 496).

Süsleme Özellikleri:

Yapıda yer alan kalem işi süslemeler, mihrap önünde ve kubbeli orta mekanda yoğun olarak görülür. Yapı içerisinde son yıllarda meydana gelen onarımlar neticesinde sıva raspalarının altından oldukça zengin süslemeye sahip kalem işi bezemeler meydana

çıkarılmıştır. Mihrap önü, kubbeli orta mekan ve bunların dışında mihrap nişinin sağ tarafındaki ile sol tarafındaki pencere aralıkları ve tabhane mekanlarının duvarlarında palmetli bordürler bulunmaktadır. Genel olarak süsleme programına bakıldığı zaman özgün kalem işi süslemelerinin bir kısmının restorasyona uğradığı, diğer bölümlerde yer alan kalem işi süslemelerin ise Geç Dönemde eklendiğini söylemek mümkündür. Yapıda dönemine ait olan süslemeler eyvan nişinde bulunan madalyonlarda, dilimli yarım kubbenin altında yer alan iri mukarnaslı kuşakta ve ana mekanın üç cephesindeki boşaltma kemerlerindeki madalyonlarda görülür (Uysal, 2007: 348- 351). Aynı zamanda mekan girişlerinde ahşap malzemedan yapılmış, zengin oyma işçiliğine sahip iki kanatlı kapılar yer almaktadır (Kalfazade, 2013: 497). Kapı kanatları birbirinden kıvrık dallı bordürlerle ayrılmış üçer adet panodan oluşur. Alt ve üst panolarda haçvari eksenle simetrik işlenmiş merkezi kıvrık dal kompozisyonu, orta panolarda sekiz köşeli yıldızlı ve sekizgenli geometrik kompozisyon yer almaktadır (Demiriz, 1979: 643). Başlıca süsleme elemanı ise rumi olup, hiçbir boşluk bırakılmaksızın doldurulduğu görülmektedir.

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Yapının mihrabının sol tarafında bulunan nişin ortasında daire şeklinde bir madalyon ve bu madalyonun içinde yer alan süslemenin sekiz eksenli simetrik esasa dayandığı görülmektedir. Bu madalyonun iki yanında ise selvi ağacı motifleri yer alır. Selvi ağaçlarının üst kısımlarında tahrip olmuş süsleme izleri vardır. Selvi ağacı motiflerinin yeşil renkte olduğu be üzerlerindeyse beyaz renkli benekler olduğu görülür. Burada selvi ağacı motifleri dik olarak yukarı doğru işlenmiştir (Uysal, 2007: 349).

Fotoğraf 8. Tire Yeşil İmaret mihrabın sol kısmında yer alan niş (Mustafa Cambaz'dan).

Mihrabın sağında bulunan nişteki madalyon, mihrabın solunda bulunan madalyon ile aynı özelliklere sahiptir. Burada da madalyonun iki yanında simetrik olarak işlenmiş selvi ağacı motifleri yer alır. Yeşil renkli ve üzerlerinde tıpkı diğer selvi ağacı motiflerinde olduğu gibi beyaz beneklidirler. Fakat buradaki selvi ağacı motiflerinin madalyonun üstünden merkeze doğru kıvrıldığı görülür. Tıpkı bir yayı andırır biçimdedirler.

Fotoğraf 9. Tire Yeşil İmaret mihrap nişinin sağ kısmında yer alan niş. (Mustafa Cambaz'dan).

4.1.3 Kütahya Hisar Bey Camii

Fotoğraf No: 10-11

Yapının Yeri:

Cami, Kütahya'nın Saray Mahallesi'nde tarihi hükümet konağının arkasında bulunur.

Tarihlendirme:

Germiyanogulları'ndan Yakup Bey'in subaşlarından olan Hisar Bey'in oğlu Mustafa Bey tarafından H.893 (1488) yılında inşa ettirilmiştir. Cami en başta Hisar Bey Camii adıyla anılırken Beylerbeyilerinin oturdukları sarayın arkasında yer alması sebebiyle Saray Camii olarak anılmaya başlanmıştır (Güler, 2009: 125).

Cami çoğu kez tamir geçirmiştir. İlk olarak H.1163 (1749) yılında Anadolu Beylerbeyi olan Yahya Paşa tarafından neredeyse tamamen yenilenmiştir. Camide mevcut olan tuğra ve kitabelerden yola çıkarak yıllar içerisinde küçük çaplı onarımların da meydana gelmiş olduğu görülür. Eser 1940'lı yıllarda mahfilinin yıkılması, bakımsızlık ve ihmal gibi sebeplerden dolayı tamamen harap bir duruma terk edilmiştir. 1957 yılında ise gerekli tamiratları gerçekleştirip yeniden ibadet için açılmıştır (Güler, 2000:222- 223).

Mimari Özellikleri:

Yapının cephelerinde bir sıra düzgün kesme taş ve üç sıra tuğla kullanılarak almalı teknik uygulanmıştır. 1957 yılında yeniden yapılan son cemaat yeri iki yanında paye ve ortada iki sütun üzerine oturmuş olan sivri kemer açıklıklı ve üç gözlüdür.

Süsleme Özellikleri:

Caminin içerisinde 15. yüzyıla ve 18. yüzyıla ait olan sıraltı tekniğiyle yapılmış olan Kütahya çinileri yer alır (Öney, 1976: 78). Caminin mihrabının etrafını çevrelemekte olan tek sıra bordür 15. yüzyıl Kütahya çinilerinin örneklerini barındırmaktadır. Çinilerin üzerinde kıvrık dal motifleriyle birleşmiş olan yuvarlak hatlı, damarlı rumi motifleri ve yarım palmet motiflerinden oluşan bir dolgu vardır. Mihrap nişinin alınlığında lacivert renk

üzerine beyaz ile yapılmış sülüs kitabe yer alır. Bu kitabenin iki ucunda ve aralarında sıraltı tekniğinde yapılmış olan küçük beyaz çiçek motifleri ve yaprak motifleri yer alır ve bu süsleme 15. yüzyıl Kütahya mavi-beyaz çinilerinin ilk örneklerini vermektedir. Caminin taş minberinin sivri kemere sahip olan kapısının iki yanında yer alan köşe boşluklarına uygun olacak biçimde yerleştirilmiş olan, kobalt mavisinin tonlarını arz eden çini süslemelerin de 15. Yüzyıl Kütahya mavi-beyaz çinilerinin ilk örneklerinden olmaları muhtemeldir (Yetkin, 1986: 143).

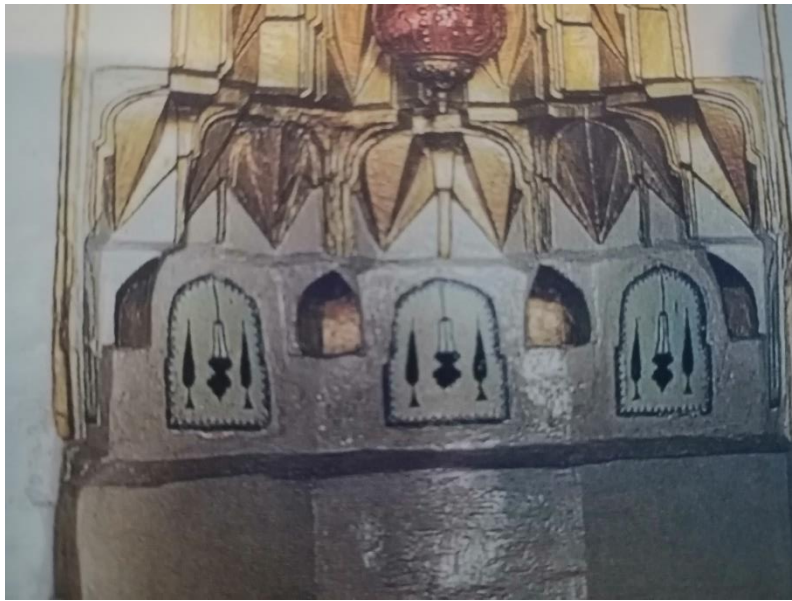
Caminin duvarlarının alt kısımlarında, mihrap tepesinde, minber kaidesinde ve galeride yer almakta olan çini süslemeler Yahya Paşa'nın 18. yüzyılda camiye onarması sırasında yerleştirilmiştir. 18.yüzyıla ait Kütahya çini süslemeleridir (Öney, 1976: 78).

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Caminin mihrap nişinin üst kısmında, sivri kemerli sağır nişçikler biçiminde beş adet Kütahya çinisi yer almaktadır. Bu çiniler iki adet küçük boyutlu selvi ağacı motifi ile aralarında yer alan kandil motifinden meydana gelmektedir. Selvi ağacı motiflerinin beyaz zemin üzerine yapılmış oldukları görülmektedir. Yeşil renkli olan motiflerin uçları dik bir şekilde tasvir edilmiştir.

Fotoğraf 10. Kütahya Hisar Bey Camii mihrap (Arlı'dan).

Fotoğraf 11. Kütahya Hisar Bey Camii mihrap detay.

4.1.4 İstanbul Küçük Ayasofya Camii

Fotoğraf No: 12-15

Yapının Yeri:

İstanbul'un Fatih ilçesinde yapı ile aynı isme sahip Küçük Ayasofya Mahallesi, Liman Caddesi, Küçük Ayasofya Sokağı'ndadır.

Tarihlendirme:

Asıl adı Sergios ve Bakhos Kilisesi'dir. İmparator Justinianos'un tahta çıkmasından (527-565) sonra saray kilisesi olarak inşa edilmiştir (Aslanapa, 1996: 161).

İstanbul'un fethi sonrasında 16.yüzyıl başlarında Sultan II. Bayezid Dönemi'nde Kapıağası Hüseyin Ağa tarafından gerekli eklemeler yapılarak camiye çevrilmiştir (Eyice, 2002: 520).

Mimari Özellikleri:

Yapı düzgün olmayan dikdörtgen plana sahiptir. Batı kısmında bir narteks, doğu kısmında dışa taşkın apsisi bulunur. İbadet mekanının ortasında bulunan sekizgen formlu mekan, köşelerde eksedralar ile genişletilmiş, mekanın köşelerindeki sekiz adet büyük ayak vasıtasıyla taşınan onaltı dilimli bir kubbe vardır. Koridorlar tonozlarla örtülü olup, üst kat ise galeri şeklindedir. Galeri katındaki eksedraların üzeri üç adet kemer vasıtasıyla taşınan yarım kubbeler ile örtülüdür (Atakan, 2009: 120).

Yapının camiye çevrilmesinden sonra ek olarak bir son cemaat yeri revağı, bağımsız bir minare, dış avlusunun çevresine medrese odaları ve bir şadırvan yapılmıştır (Kuban, 2008: 219). Aynı zamanda kuzey tarafına da bir türbe inşa edilmiştir. Caminin dış cephelerine Osmanlı mimari anlayışına uygun olacak biçimde irili, ufaklı bazı pencereler açılmış, bazı pencereler ise örülerek kapatılmıştır (Eyice, 2002: 521).

Süsleme Özellikleri:

Yapıda görülen taş işçiliği ilkçağ sanatından Bizans sanatına geçiş döneminin izlerini taşımaktadır. Alt katta bulunan sepet biçimli sütun başlıklarında matkap yardımıyla işlenmiş olan bezemelerde kuvvetli ışık-gölge etkisi görülür. İki katı birbirinden ayıran mermer frizler de tamamen ilkçağ üsluba aittir (Eyice, 2002: 521).

Yapının içindeki duvar yüzeylerinde, kemer ve tonozlar üzerinde ve büyük kubbede kalem işi bezemeler bulunmaktadır. Orijinal kalem işi bezemeler günümüze de dönemine sadık kalarak yenilenmiş oldukları düşünülmektedir. Mihrap bölümünde yer alan hat şeridi klasik karaktere sahiptir.

Yapıdaki ahşap süslemeler kapı ve pencere kanatlarında bulunur. 16.yüzyıl başlarına ait olan künde kari tekniğiyle yapılmış kapı kanatları kısmen harap durumdadır (Atakan, 2009: 122).

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

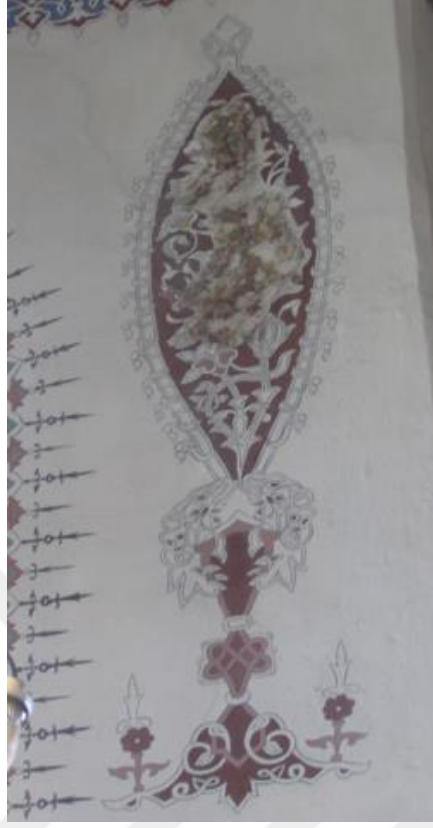
Yapıda bulunan kalem işi bezemelerin mihrap nişinin duvarlarındaki pencerelerin arasında vazodan çıkan selvi ağacı motifleriyle meydana getirilmiş 6 adet çiçek demeti vardır. Oldukça stilize biçimde işlenmiş olan selvi ağaçlarına baktığımızda bordo renk üstüne işlenmiş olan gene stilize biçimde tasvir edilmiş lale ve karanfil motiflerini görebiliriz. Söz konusu motiflerde ise mavi ve sarı tonlarının kullanıldığını görmekteyiz. Selvi ağaçlarından mihrap nişinde karşılıklı olarak işlenmiş olanların yer yer tahribe uğradığı ve bazı kısımlarının ise boyasız bırakıldığı görülmektedir. Motiflerin renkleri ve stillerine bakıldığı zaman devrini yansıtmadığı açıkça görülmektedir (Atakan, 2009: 122).

Fotoğraf 12. İstanbul Küçük Ayasofya Camii vazodan çıkan stilize selvi ağacı motifleri genel görünüm

Fotoğraf 13. Küçük Ayasofya Camii selvi ağacı motifi

Fotoğraf 14-15. Küçük Ayasofya Camii tahrip olmuş selvi ağacı motifleri

4.1.5 İstanbul Takkeci İbrahim Ağa Camii

Fotoğraf No: 16

Yapının Yeri:

İstanbul'un Topkapı semtinde yer almaktadır.

Tarihlendirme:

Eser, İbrahim Çavuş tarafından H.1000 (1592-93) senesinde yaptırılmıştır (Küçükarslan, 2010: 460).

Mimari Özellikleri:

Cami büyük bir avlu içerisinde yer almaktadır. Kare plana sahip yapının duvarları kesme taş ve tuğla malzeme kullanılarak örülmüştür. İçten kaburgalı ahşap bir kubbeye sahip olan yapı dıştan çatı ile örtülüdür. Yapının "U" biçimindeki mahfilinin yapıyı çevrelediği görülmektedir (Vardar, 1989: 6). Yapının çift revaklı son cemaat yeri dışta on sekiz, içte ise on adet ahşap ayak ile taşınmaktadır (Küçükarslan, 2010: 460). Sağda yer alan minare kaidesinin bir eşi de solda inşa edilerek denge sağlanmıştır.

Süsleme Özellikleri:

Yapının içerisinde çini süslemeler ve kalem işi süslemeler yer almaktadır. Camide çini süslemeler iç mekanda kullanılmış ve beden duvarları, pencere alınlıkları, pencerelerin alt kısmında yer alan süpürgelik kısımları, mihrapta sıraltı tekniğindeki çiniler ile kaplanmıştır. Çini süslemelerinin büyük bir kısmının 16.yüzyıl İznik üretimi olmasının yanı sıra bazı kısımlarda Kütahya çinilerinin de varlığına rastlandığı görülmektedir (Yıldırım, 2007b: 445).

Caminin kadınlar mahfilinin konsollarında, pencere alınlıklarında altın yaldızlı kalem işi süslemeler bulunur. 1985 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan iç mekan çalışmalarında ahşap dikmelerin yüzeylerindeki, kemer köşeliği ve kavsara üzerinde bulunan kalem işi süslemeler gün yüzüne çıkarılmıştır.

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Caminin büyük pencere altlıklarında yer alan süpürgelik çinilerinde içi karanfil ve vazodan çıkan çiçek motifleriyle bezeli kompozisyonlar ve selvi ağacı motiflerinin bulunduğu görülmektedir (Öney, 1976: 91).

Fotoğraf 16. Takkeci İbrahim Ağa Camii selvi ağacı motifi detay (Mustafa Canbaz'dan).

Selvi ağacı motiflerine baktığımız zaman gövdelerinin siyah, üstlerinin ise yeşil renkle tasvir edilmiş olduğunu görmekteyiz. Ağaçların uçları üçe ayrılmış ve diğer dalları ise oldukça belirgin bir biçimde işlenmiştir. Ağaçların yapraklı kısımlarında, üçe ayrılmış olan uçlarının biraz altında, ağaçlardan yeşermekte olan bahar dalı motiflerinin olduğu görülür.

4.1.6 İstanbul Sultan Ahmet Camii

Fotoğraf No: 17-20

Yapının Yeri:

İstanbul'da cami ile aynı isimde anılan Sultanahmet'te yer alır.

Tarihlendirme:

Cami Sultan I. Ahmet tarafından Mimar Sedefkar Mehmet Ağa'ya yaptırılmıştır. Caminin temel kazma işlemi 7 Kasım 1609 (H.1018) tarihinde başlamış, 9 Haziran 1617 tarihinde ise ibadete açılmıştır (Kuban, 2008: 362).

Mimari Özellikleri:

Sultan Ahmet Cami merkezi planlı olarak ele alınmış olup, Klasik Osmanlı mimarisinin revaklı avlulu plan şemasını devam ettirir. Camide bulunan altı minare ise Osmanlı mimarisinde daha önce görülmemiştir. Bu sebeple Osmanlı mimarisinde altı adet minareye sahip ilk yapı özelliğini taşımaktadır. Ayrıca Klasik Osmanlı dönemi üslubunda yapılan son sultan külliyesidir (Çobanoğlu, 2009: 498).

Cami kareye yakın ölçülere sahip bir alanı kaplamaktadır. Dört adet fil ayağı ile taşınan sivri kemerler üzerinde pandantif ile geçişi sağlanan büyük kubbe ve dört yönde birer adet yarım kubbe aracılığıyla yanlara doğru genişlik sağlanmıştır. Yarım kubbeler mihrap önünde iki, diğerlerindeyse üçer eksadra ile bir kademe daha genişletilmiştir. Yapıyı üç taraftan mahfil çevrelemektedir. Galerinin doğu tarafında Hünkar Mahfili, batısında kitaplığı vardır. Eser dıştan iki yanda bulunan sivri kemerli galerili cepheleriyle hareketli bir görüntü meydana koymaktadır. Bu cepheler duvar payandaları aracılığıyla üçe bölünmüştür (Çobanoğlu, 2009: 498).

Süsleme Özellikleri:

Yapıda çini, kalem işi, ahşap, taş ve madeni süslemelerin olduğu görülmektedir. Çini süslemeler mihrap duvarının alt pencere üstlerinden başlayarak üçüncü sıra pencere altlarına

kadar devam eder. Yapının kuzey mahfil duvarı üzerindeki çini süslemeler panolar halinde düzenlenmiş olup, 16. yüzyıl ikinci yarısıyla 17. yüzyıl ilk çeyreğine tarihlenen sır altı çinileridir (Çobanoğlu, 2009: 500).

Camide yer alan kalem işi süslemeler üst kat çini sınırından başlayarak duvarlarda, kemerlerde, kubbelerde ve fil ayaklarının üst kısımlarında sıva üzerine yapılmış olarak yer alır. Yapıda aynı zamanda Hünkar Mahfilinin altında yer alan ahşap tavanda ve Müezzin Mahfilinin altındaki dolap kanatlarında klasik döneme tarihlenen özgün kalem işi süslemeler yer almaktadır.

Yapının kapı ve pencere kanatları ile vaaz kürsüsünde künde kari tekniğinde geometrik süslemeler yer almaktadır. Caminin mihrap duvarında bulunan pencere kanatları ve üç ana kapısındaki kanatları ve vaaz kürsüsü üzerinde sedef, bağa, fildişi, gümüş ve renkli ağaç kakmalar ile zengin bir işçiliğin olduğu görülür (Çobanoğlu, 2009: 500).

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Yapıdaki selvi ağacı motifleri kadınlar mahfilinde yer alan çini panolar üzerine işlenmiştir (Kara, 2019: 46).

Kadınlar mahfilinin sol tarafındaki selvi ağaçlı ilk pano üzerinde kahverengi, haki, yeşil, kırmızı, mor, turkuaz, kobalt mavisi kullanıldığı görülmektedir. Kaş kemerle sınırlandırılmış olan pano içerisinde bulunan selvi ağacının gövdesinin önünde kaideye benzer mimari bir birimin olduğu göze çarpmaktadır. Ağacın kahverengi gövdesinin iki yanında lale motifleri yer alır. Etrafında ise asma yaprakları ve üzüm salkımlarından meydana gelen süsleme kompozisyonu ağacı çevrelemektedir. Ağacın yapraklı kısmına baktığımız zaman yer yer mavi renk kullanımının da olduğunu görmekteyiz. Selvi ağaçlarının hepsinin uç kısımları yukarı bakacak biçimde sivri olarak tasvir edilmiştir. Selvi ağacı motifi barındıran diğer çini panolarda da kompozisyon bu şekilde işlenmiştir.

Fotoğraf 17. İstanbul Sultan Ahmet Camii kadınlar mahfilinde bulunan selvi ağacı motifli pano I (Kara, 2019: 47).

Fotoğraf 18. İstanbul Sultan Ahmet Camii kadınlar mahfilinde bulunan selvi ağacı motifli pano II (Kara, 2019: 49).

Fotoğraf 19. İstanbul Sultan Ahmet Camii kadınlar mahfilinde bulunan selvi ağacı motifli pano III (Kara, 2019: 51).

Fotoğraf 20. İstanbul Sultan Ahmet Camii kadınlar mahfilinde bulunan selvi ağacı motifli pano IV (Kara, 2019: 53).

4.1.7 Tokat Mahmut Paşa Camii

Fotoğraf No: 21

Yapının Yeri:

Tokat Merkez'deki Devegörmez Mahallesi'de Behzat Bulvarı'nda yer alır.

Tarihlendirme:

Yapının kitabesi bulunmamaktadır ve bu sebeple de kesin olarak bir tarihleme yapmak olanaklı değildir. Ali Osman Uysal, yapının banisinden yola çıkarak bir tarihlendirme yapmaya çalışmıştır. Tokat'ta yaşamış olan iki tane Mahmut Paşa'dan söz etmektedir. Bunlardan biri 1616 yılında öldürülen Halep Beylerbeyi Mahmut Paşa, diğeri ise 1681 yılında ölen Mahmut Paşa'dır. Bu sebeple de yapının inşa tarihini 17.yüzyıla bağlamak mümkün olabilir (Uysal, 1986: 356).

Mimari Özellikleri:

Yapı kare planlı, kırma çatılı ve tek minareye sahiptir. Kuzey tarafında bulunan son cemaat yeri ise sonradan eklenmiştir. Minare harimin kuzeybatı köşesinde yer alır.

Yapının batı cephesinde moloz taş ve üç sıra tuğla ile oluşturulmuş almaşık teknik uygulanmıştır. Güney cephede batıya doğru olan bir kısımda da almaşık teknik görülmekle beraber diğer kısımlarında moloz taş uygulaması görülür. Kuzey ve doğu cephelerinde moloz taş ile yapılmış duvar örgüsü görülür. Caminin cephelerin her birinde dörder adet pencere açıklığı mevcuttur. İki alt kısımda yer alan pencere açıklıkları sivri boşaltma kemerleri içerisine alınmıştır, üstteki pencere açıklıkları yuvarlak kemerlidir (Atak, 2015: 202).

Süsleme Özellikleri:

Yapının içerisinde kalem işi bezemeler bulunur. Ahşap üzeri kalem işi bezemeler ahşap tavanda, minberin her iki tarafında ve kadınlar mahfilinin pervazları ile aynalıklarında görülmektedir (Özay, 2020: 50). Kalem işi süslemelerde penç, hatayi, karanfil, lale motifleri

ile yer yer geometrik kompozisyonlar görülür (Özay, 2020: 50). Yapıda kadınlar mahfili ve minberde yer alan kalem işi bezemeler son yıllarda yapılan onarımlarla meydana çıkmıştır (Atak, 2015: 202). Tavan yüzeyindeki çıtalarla çeşitli geometrik şekillerin meydana getirildiği görülmektedir. Bu uygulamanın genel olarak 17.yüzyıl ve sonrasındaki yapılarda yaygın olduğu bilinmektedir. Yapının tavan göbeğinde yer alan kalem işi bezemelerin orijinal olduğu bilinmekle beraber penç, hatayi ve palmet gibi klasik motiflere yer verildiği görülmektedir (Atak, 2015: 207). Yapının ahşap minberinin aynalık kısımlarında geometrik süslemeler vardır. Çeşitli çokgenler ve kollu yıldızlardan meydana gelen geometrik bezemelerin içlerine hatayi, penç ve lale motifleri yapılmıştır. Caminin kadınlar mahfilinde tıpkı diğer süslemeli kısımlar gibi kompozisyon ve üslup birliği söz konusudur.

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Yapıda kalem işi bezemeli önemli unsurlardan biri olan kadınlar mahfili taşıyan sekiz adet ahşap ayaktan güneyde bulunan dört adetinin ön kısımlarına ‘‘çatalı’’ selvi ağacı motiflerinin işlenmiş olduğu görülmektedir. Selvi ağacı motiflerinin her biri, altta seki korkuluklarının üst hizasına, üstte ise yatay bordürlere değin uzanmaktadır. Bir kökten çıkan selvi ağacı motiflerinin iki yanına lale motiflerinin işlendiği görülmektedir. Laleler ve köklerde kiremit, selvi ağacı motiflerindeyse açık yeşil renk kullanımı görülür (Atak, 2015: 204).

Fotoğraf 21. Tokat Mahmut Paşa Camii kadınlar mahfili selvi ağacı motifi (Atak, 2015: 219).

4.1.8 Kayseri Molu Köyü Camii

Fotoğraf No: 22

Yapının Yeri:

Kayseri'nin Kocasinan İlçesi'nde bulunan Molu Köyü'nde bulunmaktadır.

Tarihlendirme:

Yapının harim giriş kapısı üzerinde iki satırdan meydana gelen bir inşa kitabesi bulunmaktadır. Kitabeye göre H.1125 (1713) yılında yaptırılmıştır (Atak, 2014: 239).

Mimari Özellikleri:

Yapı kuzey güney doğrultusunda inşa edilmiştir. Kuzey tarafından geçen yol seviyesinden alçak bir kotta kalır. Arazinin meyilli olması sebebiyle kuzeyi ve güneyi arasında kot farkı görülen yapı, kareye yakın ölçülere sahip bir harim ve harimin kuzeyinde bulunan ahşap sundurmalı son cemaat yerinden meydana gelir. Harimin kuzeybatısına bitişik tek şerefeli bir de minaresi vardır.

Süsleme Özellikleri:

Yapının içi süsleme bakımında oldukça zengindir. İç mekanda karşımıza mihrapta, minberde, tromp kemerleri üzerinde, tromplar arasında bulunan pandantifler üzerinde kalem işi bezemeler çıkar (Atak, 2014: 242). Süslemelerde lale, selvi ağacı, askılı kandil ve zincirler, hatayi, penç ve palmet gibi klasik motiflerin kullanıldığı görülür (Atak, 2018: 64).

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Yapının mihrap kavsarası içerisinde kırmızı ve siyah renk boya ile meydana getirilmiş olan düzenlemede selvi ağacı motiflerinin olduğu görülmektedir. Bu düzenlemenin alt kısmında üçgen ve altıgenlerden meydana gelen geometrik süsleme görülür (Tuğutlu, 2019: 141).

Mihrap kavsarası içerisindeki selvi ağacı motiflerinin kırmızı renkli boya ile yukarı yönelecek biçimde tasvir edildiği görülmektedir.

Fotoğraf 22. Kayseri Molu Köyü Camii mihrap kavsarası selvi ağacı motifleri (Tuğutlu, 2019: 142).

4.1.9 Ankara Leblebicioğlu Camii

Fotoğraf No: 23

Yapının Yeri:

Ankara'da Samanpazarı, Denizciler Caddesi, Kargı Sokakta bulunur.

Tarihlendirme:

Harimin giriş kapısı üzerinde iki sütundan meydana gelen, sekiz satırlık bir kitabenin olduğu belirtilmektedir. İnşa kitabesine göre Ankara'da Müftülük yapan Kantarzade Mustafa Bey ve onun oğulları tarafından H.1125 (1713) tarihinde yaptırılmıştır (Atak, 2014: 261).

Mimari Özellikleri:

Büyük dikdörtgen bir planı olan yapı, temel itibariyle kalın kerpiç duvarlardan meydana gelmiştir. Caminin üzerinin kiremit kaplı çatıyla örtülüdür. Yapının harim tavanı ahşaptır. Harimin önünde son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerinin doğu cephesi ve batı cephesi beden duvarları doğrultusunda kapatılıp bir bütünlük meydana getirilmiştir. Harimin kuzeybatı tarafına yakın bir konuma ahşap minare yerleştirilmiştir.

Süsleme Özellikleri:

Yapının içersinde ahşap tavan ve kadınlar mahfili üzerinde kalem işi bezemelerin olduğu görülmektedir. Alçı mihrap üzerinde de süsleme unsurları yer alır. Kalem işi bezemelerde karanfil, lale ve çeşitli çiçek kompozisyonlarında oluşan bitkisel bezemeler işlenmiştir. Yapıdaki süslemelerin dönem özelliklerini yansıttığı görülmektedir (Atak, 2014: 262).

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Yapıda yer alan kadınlar mahfilinin harim kısmına doğru girinti oluşturan balkonun tabanında kasetleme tekniği uygulanmıştır. Bu tavanı dört taraftan kademeli bir biçimde iki

bordürün çevrelediği görülür. İçte yer alan geniş bordürde yan yana olmak üzere birbiriyle bağlı şemse motifleri ve şemse motiflerinin içinde ve etrafında bitkisel motiflerin olduğu görülür. Dıştaki ince bordür üzerindeyse palmet ve selvi ağacı motiflerinin münavebeli dizilişleriyle meydana gelen bir kompozisyon olduğu görülür. Palmet motifleri yeşil renkte, selvi ağacı motifleri ise kırmızı renkte boyanmıştır.

Fotoğraf 23. Ankara Lelebicioğlu Camii kadınlar mahfili selvi ağacı motifi detayı (Atak, 2014: 265).

4.1.10 Merzifon Hacı Hasan Camii

Fotoğraf No: 24

Yapının Yeri:

Amasya'nın Merzifon İlçesi'nde bulunan Hacı Hasan Mahallesi'ndedir.

Tarihlendirme:

Harim kapısı üzerinde yer alan 7 satırlık tamir kitabesinde H.1126 (1714) yılında inşa edildiği daha sonra ise Hacı Ali tarafından Hafız İmam Veli adında bir ustaya H.1278 (1861) yılında genişletmek amacıyla yenilettiği belirtilir. Kitabede bani ismi verilmemiştir fakat yapının bulunduğu mahalleye de adını veren Hacı Hasan tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır (Çerkez, 2005: 274).

Mimari Özellikleri:

Dikdörtgen bir plana sahip olan yapı önceleri ahşapken, 1871 yılında yapılan onarımda duvarları yeniden ve kagir olarak inşa edilmiştir. Günümüzde mevcut olan yapıda kuzey tarafında bulunan son cemaat yeri ile beraber, güney tarafı kuzey tarafından bir miktar daha uzun olmak üzere, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgene yakın bir plana sahiptir. Yapının minaresi harimin kuzey cephesinin batı köşesinde, beden duvarına bitişik olarak bir kaide üzerindedir. Caminin kubbesi ahşap tavan üzerinde kırma çatı ile örtülüdür. Son cemaat yeri doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı olup düz ahşap tavanla örtülmüştür (Çerkez, 2005: 275)

Süsleme Özellikleri:

Yapı içerisindeki süslemeler mihrap, ahşap tavan göbeği ve minberin yan aynalık kısımlarında yoğundur (Atak, 2014: 257). Yapının kubbeli ahşap tavanı ve süslemesi ilk inşa döneminden kalmış olmalıdır. Tavanda farklı üsluplarla yapılmış kalem işi ve ahşap süslemeler görülür (Dönmez, 2008: 301). Yapının ahşap tavanında genel itibarıyla bitkisel bezemelerden ve yer yer geometrik süslemelerden meydana gelen süsleme kompozisyonların varlığı görülmektedir.

Yapının mihrabında kabartma olarak işlenmiş çiçek motifleri, madalyonlar, akantus yaprakları gibi süsleme elemanları yer almaktadır.

Minberin aynalıklarında ise yıldızlar ile bunların aralarında meydana gelen çokgenlerden oluşan geometrik kompozisyonlar bulunur.

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Yapının ahşap kubbesinin her diliminin içine gelecek biçimde yapılmış kalem işi selvi ağacı motifleri bulunmaktadır (Dönmez, 2008: 302). Selvi ağacı motiflerinin gövdeleri üzerinde asma dalları ve natüralist çiçeklerin olduğu görülmektedir. Bu motiflerin renklerinin solmuş olmasına karşın orijinal durumlarını korudukları izlenimleri verilmektedir.

Fotoğraf 24. Merzifon Hacı Hasan Camii ahşap kubbesi (Kökver, 2020: 93).

4.1.11 Kayseri Ali Hoca Camii

Fotoğraf No: 25

Yapının Yeri:

Kayseri'nin merkezinde bulunan Danacılar Mahallesi'nde yer alır.

Tarihlendirme:

Yapının giriş kapısında yer alan dört satırlık inşa kitabesine göre H.1119 (1708) yılında inşa edilmiştir (Atak, 2014: 222).

Mimari Özellikleri:

Yapı dikdörtgen bir plana sahiptir. Duvarları kesme taştan yapılmış olup (Özkeçeci, 1997: 14) üst örtüsü içten ahşap dıştan kiremit örgülü kırma çatıyla örtülmüştür. Yapıda son cemaat yeri bulunmamasıyla beraber köşk minaresi kuzeybatı köşesine yerleştirilmiştir (Atak, 2014: 222).

Süsleme Özellikleri:

Yapının mihrabı üzerinde yer alan süslemeler dikkat çekici olarak öne çıkmaktadır. Taş mihrap üzerindeki vazodan çıkan lale ağaçları, selvi ağaçları ve asılı kandil motifleri dönemine uygunluk arz etmektedir (Atak, 2018: 66).

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Yapının mihrap nişinde her kenarın sivri kemerli çerçeveler içine alındığı görülmektedir. Söz konusu bu kenarlara sırayla selvi ağacı motifleri ve kandil motifleri işlendiği görülür.

Fotoğraf 25. Kayseri Ali Hoca Camii mihrap (Atak, 2014: 877).

4.1.12 Kayseri Hasinli Camii

Fotoğraf No: 26-27

Yapının Yeri:

Kayseri'nin Hasinli Mahallesi'nde, Demir Sokak'ta bulunur.

Tarihlendirme:

Yapının giriş kapısı üzerinde yer alan tek satırlık kitabesine göre Es'seyyid El-Hac Derviş Mehmed Ürgübi tarafında H.1126 (1714) yılında yaptırılmıştır (Özkeçeci, 1997: 96).

Mimari Özellikleri:

Yapı, kareye yakın bir harim ve kuzeyde ahşap sütunlar ile taşınan son cemaat yerinden meydana gelir. Yapının harim kısmı içten düz ahşap tavan, dıştan ise kırma çatıyla örtülüdür. Tek şerefeye sahip minare, son cemaat yerinin kuzeybatı köşesine bitişik olarak inşa edilmiştir. Caminin dış cepheleri kuzey hariç olmak üzere son yıllarda betonarme bir sıvayla kapatılmıştır. Yapının inşa malzemesi olarak kesme taş kullanılmıştır. Kuzey cephe, mihrap ve minberde gri taş, diğer cephelerdeyse pencerelerde kirli sarı taş kullanımı görülür (Atak, 2014b: 47).

Süsleme Özellikleri:

Yapının içerisinde görülen süslemeler giriş kapısında, kuzey cephede bulunan pencerece, mihrabiyelelerin nişlerinde, mihrabında ve minberde taş süsleme olarak karşımıza çıkmaktadır (Atak, 2014: 249). Yapıdaki süslemeler Anadolu'da Lale Devri üslubunu en iyi yansıtan örneklerden olması bakımından önem arz etmektedir. Giriş kapısında, kuzey cephede yer alan mihrabiye nişlerinin kemerlerinde, mihrap kemerinin iki yanında ve minberde karşımıza çıkan vazodan çıkan çiçek buketleri Lale Devri üslubunun karakteristik olarak adlandırılan üsluplarındandır (Atak, 2014b: 50).

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Yapının harimine girişi sağlayan kapının sivri kemer formlu alınlığının tabanına yan yana olmak üzere iki adet dikdörtgen pano içine alınmış inşa kitabesi bulunur (Atak, 2014: 249). Sivri kemerin üzerinde içi boş olan iki adet pano görülür. Bu panoların uçlarına birer adet lale motifi işlenmiştir. Sivri kemerli alınlığın iki tarafında kapı zeminine kadar uzandığını gördüğümüz bir sıra bordür vardır. İçi baklava desenleri ile oluşan kompozisyonla doldurulmuş olan bordür üst kısımda selvi ağacı motifi ile sonlanır.

Fotoğraf 26. Kayseri Hasinli Camii giriş kapısı süsleme detayı (Atak, 2014: 912).

Yapının mihrabının ise alçak kabartma tekniği kullanılarak yapıldığı, etrafının ise natüralist üslupta çiçek motifleri ile geometrik kompozisyonlarla süslendiği görülmektedir. Mihrabının nişinin üç taraftan üç sıra olmak üzere kaval silmeyle iki sıra bordür ile çevrelendiği görülür. En içte bulunan bordürde zeminde bir selvi ağacı motifi ve üzerinde

geometrik süslemeyle devam eden süsleme kompozisyonu vardır. Giriş kapısında yer alan süslemeyi andıran bu kompozisyonda bu sefer selvi ağacı motifi en sonda değil kompozisyonun başında görülmektedir.

Fotoğraf 27.Kayseri Hasinli Camii mihrabı süsleme detayı (Atak, 2014: 915).

4.1.13 Kayseri Erkilet Nişancı Mehmet Paşa Camii

Fotoğraf No: 28

Yapının Yeri:

Kayseri'nin Kocasinan İlçesi'nin Erkilet Kasabası'nda bulunur.

Tarihlendirme:

1718 yılında Erkiletli Mehmet Paşa tarafından, deprem sırasında yıkılmış olan başka bir caminin yerine inşa edilmiştir.

Mimari Özellikleri:

Yapı, kuzey-güney doğrultuda eğimli bir arazi üzerinde yapılmıştır. Cami kare plana sahiptir ve tek bir kubbe ile örtülmüştür. Kuzey cephesinde yer alan üç gözlü son cemaat yeri bütün cepheyi kaplamaktadır. Kuzeydoğu köşede ise çokgen gövdeli olan minaresi yer alır (Atak, 2014: 282).

Süsleme Özellikleri:

Yapıda bulunan süslemeler minber ve üst sıra pencerelerde oldukça yoğun işlenmiştir. Minber giriş cephesindeki taş kısmın yüzeylerinde bitkisel kompozisyonlar, üst katta ise pencere camlarında geometrik kompozisyonlar ile bitkisel kompozisyonlar yer alır (Atak, 2014: 283).

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Yapının güney cephesinde yer alan kuş evinin ön kısmında pencere açıklıklarının iki tarafında simetrik biçimde konumlanmış iki adet selvi ağacı motifi bulunmaktadır (Atak, 2014: 283).

Fotoğraf 28. Kayseri Erkilet Nişancı Mehmet Paşa Camii kuş evi

4.1.14 Nevşehir Kara Camii

Fotoğraf No: 29

Yapının Yeri:

Nevşehir'in Raşit Bey Mahallesi, Eski Sokak ve Kara Sokak'ın kesiştiği yerdedir.

Tarihlendirme:

Yapı, III. Ahmed'in hükümdarlık döneminde, Vezir-i Azam Damat İbrahim Paşa tarafından H.1131 (1718-19) yılında yaptırılmıştır. Caminin kitabeleri yapım yılını ve bani adını vermektedir (Ekiz, 2006: 109).

Mimari Özellikleri:

Yapı genel hatlarıyla dikdörtgen denilebilecek kuzey-güney doğrultusunda bir araziye yapılmıştır. Caminin kareye yakın dikdörtgen bir harim ve harimin kuzeyinde bulunan üç gözlü son cemaat yerinden meydana geldiği görülür. Kuzeyinde dikdörtgen ölçülere sahip bir de avlusu bulunur. İç mekanda batı duvarın aksında beşik tonoz ile örtülmüş olan bir eyvan vardır. Kuzeybatıda çokgen gövdeli ve tek şerefeli minaresi görülür.

Yapının inşa malzemesi olarak çoğunlukla düzgün kesme taş, kısmen kaba yonu ve az miktarda moloz taş kullanılmıştır. Harim ve son cemaat yeri örtü sistemleri ise bakır levha kaplıdır.

Süsleme Özellikleri:

Yapıda süslemeler, avlu giriş kapısında, harim giriş kapısında, mihrap, minber ve minarede karşımıza çıkmaktadır. Yapıda genel olarak bitkisel ve geometrik kompozisyonlardan meydana gelen süslemeler hakimdir. Lale motifleri, rozetler, yıldızlar,

baklava dizelerinden meydana gelen geometrik süsleme kompozisyonları gibi dönemine uygun süsleme unsurları yer almaktadır (Atak, 2014: 305).

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Yapının taş minberinin köşk kısmının harime bakan üç cephesinin kemer köşelerinde birer adet madalyon ve selvi ağacı motifi yerleştirilmiş olduğu görülmektedir (Atak, 2014: 306).

Fotoğraf 29. Nevşehir Kara Camii minberi süsleme ayrıntısı (Atak, 2014: 978).

4.1.15 İstanbul Eminönü Yeni Camii

Fotoğraf No: 30-33

Yapının Yeri:

İstanbul'un Fatih İlçesi'nde, Yeni Cami Caddesi üzerinde yer alır.

Tarihlendirme:

Yapı külliye içerisinde yer almaktadır. Külliyenin içerisinde cami, hünkar kasrı, arasta (bugünkü Mısır Çarşısı), türbe, darülkurra, sebil, çeşme ve sıbyan mektebinden meydana gelmektedir. İnşasına H.1006 (1598) yılında Mimar Davud Ağa tarafından başlanan külliyenin banisi olarak III. Mehmed'in validesi Safiye Sultan geçer. Külliyenin ilk yapısı Yeni Camii'dir. Yapının temel seviyesi Davud Ağa tarafından atılmış fakat kendisi kısa bir süre sonra vefat edince yerine Dalgıç Ahmed Ağa atanmıştır (Çobanoğlu, 2013: 439). Dalgıç Mehmed Ağa yapıyı zemin seviyesine kadar yükseltmiştir. Yapının banisi olan Safiye Sultan'ın ölümü sonrasında, I. Ahmed, inşaatın devam etmesini istemeyip inşaatı durdurmuştur (Kuban, 2008: 370). H.1070 (1660) yılında İstanbul'da meydana gelen büyük yangın sırasında Yeni Camii'nin de inşa edilmiş kısımları hasara uğradı. IV. Mehmed'in validesi Turhan Sultan, Yeni Camii'nin yarım kalmış duvarlarına rastlayıp caminin yapımını kendi üstüne almıştır (Ülgen, 1942: 389). Mimarbaşı Meremetçi Mustafa Ağa'nın yeniden inşaya başlaması ardından H.1076 (1665) yılında cami tamamlanıp ibadete açılmıştır (Çobanoğlu, 2013: 439).

Mimari Özellikleri:

Yapının planında Mimar Sinan'ın Şehzade Camii'nde kullandığı planın bir varyantı görülmektedir. Ortada büyük kubbeyi taşıyan dört adet ayak ile kenarlarda dört adet yarım kubbeden meydana gelen düzen görülmektedir. Kenarlarda bulunan dört yarım kubbe, kuzey yanı dışında olmak üzere, yanlarda da iki adet çeyrek kubbe ile kademelendirmiştir. Kuzey tarafta bulunan yarım kubbeyle üç adet eksedra ile kuzey yöne doğru bir kademe daha genişletilmiştir. Büyük ana kubbeyi taşıyan payelerden mihrap önünde olanların iki yönde sivri kemerler aracılığıyla duvar payelerine, kuzeyde bulunan payelerse yanda duvar

payelerine, kuzeyde serbest payeler ile sivri kemerlere bağlanmıştır. Dört büyük payeyse dıştan sekizgen gövdeli ağırlık kuleleri şeklinde kubbe eteğine değin yükselir.

Camide yapı malzemesi olarak ise kesme küfeki taşı, mermer ve tuğla kullanıldığı görülmektedir.

Süsleme Özellikleri:

Yapıya bakıldığında zengin çini süsleme, kalem işi süsleme, ahşap ve taş süsleme unsurlarının varlığı görülmektedir. Yeni Camii'nin bünyesinde barındırdığı süsleme kompozisyonları 17.yüzyılın ortalarındaki Osmanlı bezeme anlayışının bütün özelliklerini sergiler. Taş süslemenin şadırvan ve İmam Kapısı olarak adlandırılan girişte yer alır ve bezeme olarak ise rumi motifleri kullanılmıştır. Aynı zamanda mihrap, minber ve taç kapı üzerinde de taş süslemeler olduğu görülür. Yapıda oldukça zengin ve yoğun çini bezeme mevcuttur. Çinilerin renkleri açık ve koyu turkuaz, kobalt mavisi, beyaz, yeşil ve mercan kırmızısıdır (Gündoğdu, 2008: 42). Çini panolarda genellikle karanfil, gül, nar çiçeği, asma yaprakları, selvi ağacı motifleri, stilize bitkisel motifler, vazodan çıkan çiçek motifleri, rumi, lotus ve palmet gibi süsleme motifleri yer alır. Yapıdaki ana kubbe ve köşe kubbelerinde kalem işi bezeme olarak, madalyonlar içinde rumi motifleri görülür (Kuban, 2008: 378). Büyük pendentifler üzerinde de rumili kompozisyonlar yer alır. Kubbeleri birbirinden ayıran kemerler üzerinde de madalyon içinde bitkisel motifli kalem işi süslemeler yer almaktadır.

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Yapı içerisinde yer alan çini panoların bazılarında selvi ağacı motiflerinin olduğu görülmektedir. Hünkar kasrının balkonunun kuzey duvarında yer alan çini pano üzerinde ve yapının üst kat giriş kuzeydoğu duvarı üzerinde yer alan çini panoda selvi ağacı motifi vardır.

Fotoğraf 30. Eminönü Yeni Camii hünkar kasrı balkonunun kuzey duvarında yer alan selvi ağacı motifli çini pano (Gündoğdu, 2008: 58).

Yapının Hünkar mahfilinin balkonunda kuzey duvardaki sıraltı tekniğinde yapılmış çini pano üzerinde etrafına asma yaprakları dolanmış biçimde tasvir edilmiş selvi ağacı motifi bulunmaktadır. Süsleme kompozisyonunun üstünde turkuaz zemin üzerine işlenmiş rumi geçmeli motif yer alır. İki yanında ise kompozisyonu tamamlayan iki adet bordür olduğu görülmektedir (Gündoğdu, 2008: 59).

Fotoğraf 31. Eminönü Yeni Camii üst kat giriş kuzeydoğu duvarı üzerinde yer alan çini panoda selvi ağacı motifi (Gündoğdu, 2008: 88).

Sıraltı tekniği ile yapılmış olan çini pano üzerinde beyaz zemin üzerine ortada bir adet selvi ağacı motifi yer almaktadır. Selvi ağacının iki yanında üzerlerinde lale motifi işlenmiş olan iki adet vazodan çıkan karanfil ve lale motifleri olduğu görülmektedir. Kompozisyonun etrafında da çiçek açmış bahar dalı motifleri işlenmiştir.

Yapının hünkar mahlifinin bir duvarında çiçek açmış bahar dalları motifli iki eş panosundan birinin Osmanlı devrinin sonlarına doğru orta kısmında bulunan çinileri alınmış ve bunun yerine mozaik bir parça yerleştirilmiştir. Söz konusu aynı duvar üzerinde bulunan panoların orta kısmında selvi ağacı motifli diğer bir pano bulunmaktadır (Çakır, 2016: 155).

Fotoğraf 32. Yeni Cami Hünkar Kasrı selvi ağacı motifli çini pano (Çakır, 2016: 157).

Hünkar kasrının koridorunda üst kısımda yer alan pencere açıklıklarının arasında bulunan eş panolar üzerinde bahar dalı motifleri yer alır. Panoyu lacivert zemine sahip bir bordür çevrelemektedir. Beyaz zemine sahip olan panonun ortasında kalın gövdesi olan mavi renk ile yapılmış bir selvi ağacı motifi yer alır. Ağacın yapraklarının yeşil ve mavi renge sahip olduğu görülür. Ağacın iki tarafındaki yaprakların arasından mavi renk gövdeli bahar ağacı yükselir. Ağacın gövdesi üzerinde noktalar yer alır ve yukarı doğru yükselen dallar kemerin şekline uygun olarak sona erer (Çakır, 2016: 156).

Ağacın ucunun lale motifini andırır bir biçimde üçe ayrılmış olduğu görülür. Bahar ağacı ile selvi ağacı motifinin arasından zemin üzerinde ince bir asma ağacı bulunur.

Fotoğraf 33. Yeni Camii hünkar kasrı selvi ağacı motifli bir diğer pano (Çakır, 2016: 158).

4.1.16 Konya Köprübaşı Camii

Fotoğraf No: 34

Yapının Yeri:

Konya'nın Karatay İlçesi'nde Köprübaşı Mahallesi'ndeki Polis Karakolu yanında bulunmaktadır.

Tarihlendirme:

Yapının giriş kapısı üzerinde dört satırdan oluşan kitabesi yer almaktadır. H.1242 (1826-1827) yılında Mevlana Celaleddin Rumi'nin soyundan olan Cemaleddin Çelebi tarafından yaptırılmıştır.

Mimari Özellikleri:

Dikdörtgen plana sahip yapı, kerpiç malzemeden yığma tekniğinde inşa edilmiştir. Yapının tavanı içten silindirik kirişlerle yapılmış, dıştan ise kırma çatı ile örtülüdür. Yapıda son cemaat yeri bulunmamaktadır. Caminin batı cephesinde Cumhuriyet döneminde inşa edilmiş minaresi yer alır (Altın, 2009: 70).

Süsleme Özellikleri:

Yapıdaki özgün süslemeler alçı kabartma tekniğiyle süslenmiş olan mihrapta ve ahşap minberde yer almaktadır. Mihrapta geometrik ve bitkisel motiflerin bir arada işlendiği görülmektedir. Özgün minber iyi durumda olup, farklı renklere boyanmıştır. Minber üzerinde de bitkisel ve geometrik motiflerin bir arada işlendiği görülmektedir (Altın, 2009: 70).

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Yapının minberinde giriş bölümü iki sütunce üzerine oturtulmuş sade bir tasarım ortaya koymaktadır. Giriş yarım daire kemerli olarak oluşturulmuş olup sağ ve sol tarafında selvi ağacı motiflerinin yer aldığı görülmektedir (Uçar, 2019: 109).

Fotoğraf 34. Konya Köprübaşı Camii minber (Uçar,2019: 318).

4.1.17 Çanakkale Babakale Kaymak Mustafa Paşa Camii

Fotoğraf No: 35-36

Yapının Yeri:

Çanakkale'nin Ayvacık adlı ilçesinde, Babakale Köyü'nde yer alır.

Tarihlendirme:

Caminin iki giriş kapısı üzerinde de birer kitabe olduğu görülmektedir. Yapının batı kapısı üzerinde bulunan kitabede H.1139 (1726-27) tarihi yazarken, kuzey kapısında bulunan kitabe üzerinde H.1141 (1728-29) tarihi yazmaktadır. Her iki kitabenin son iki mısralarında ebcedle tarih yazılmıştır ve söz konusu mısralarda geçen tarihler altta yazılmış rakamlarla aynıdır. Bu tarihler doğrultusunda 1726-27 yılında inşasına başlanan caminin 1728-29 yılında tamamlanmış olduğu görülmektedir. Yapı Lale Devri'nin meşhur sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın damadı Kaymak Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır (Uysal, 2008:123-124).

Mimari Özellikleri:

Cami kareye yakın ölçülere sahip bir harim ve harimin kuzey tarafında yedi ahşap ayak aracılığıyla taşınan ahşap son cemaat yeri revağından meydana gelir (Atak, 2014: 354). Harimin kuzeybatı köşesinde tek şerefeli minaresi yer alır. Yapının kuzeyinde ise dikdörtgen ölçülere sahip avlusu bulunur ve avlunun ortasında ise çokgen forma sahip bir şadırvanı vardır. Caminin duvarları kaba yontu ve köşelerde kesme taş kullanılarak yığma duvar tekniğiyle inşa edilmiştir.

Süsleme Özellikleri:

Camide harimi örten ahşap tavan göbeğinde, minberde, giriş kapılarında ve avluda yer alan çokgen şadırvanın orijinal kalabilmiş yüzeylerinde süsleme unsurları yer alır. Ahşap tavan göbeğinin merkezinde çokgen bir yıldız yer alır. Göbeğin ikinci kısmı daha geniş tutulmuş mukarnas dizilerinden meydana gelir. Mukarnasların uçlarında sekiz köşeli çiçek motifleri vardır.

Yapının minberinin yan aynalıları düşey dikdörtgen panolara ayrılmış olup, panoların içlerinde geometrik süsleme kompozisyonlarından meydana gelen süsleme unsurları yer almaktadır. Avlu girişinde kilit taşlarının üzerinde gülbezek motifleri vardır (Atak, 2014:358-359).

Avlunun ortasında yer alan çokgen formlu şadırvanın orijinal kalmış yüzlerinde dönemin süsleme anlayışına uygun işlenmiş taş bezemeler yer almaktadır. Şadırvanın on iki adet levhasından altısı özgün durumunu korumuştur (Uysal, 2014: 1115).

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Caminin avlusunda bulunan şadırvanın levhaları üzerinde selvi ağacı motifleri yer almaktadır. Şadırvanın üzerindeki selvi ağacı motifleri kimi zaman tek kimi zaman ise levhaların iki yanına gelecek biçimli çift olarak düzenlenmiştir. Ağaçların yukarı doğru daralan gövdeleri üzerinde yatay zikzaklar bulunmakta ve uçlarının yana doğru kıvrılmakta oldukları görülür. Kök kısımları belirgin olarak işlenmiş ve üçgen biçimindedir. Yapraklı kısımları ise zikzaklar ile doldurulmuştur (Uysal, 2014: 1115).

Fotoğraf 35. Babakale Kaymak Mustafa Paşa Cami şadırvan süsleme detayı (Atak, 2014: 1036).

Fotoğraf 36. Babakale Kaymak Mustafa Paşa Camii şadırvan (Atak, 2014: 1036).

4.1.18 Amasya Hamamözü Çay Köyü Camii

Fotoğraf No: 37-38

Yapının Yeri:

Amasya'da yer alan Hamamözü ilçesine bağlı Çay köyünün merkezinde yer almaktadır.

Tarihlendirme:

Yapının kitabesi bulunmamaktadır. Bölgede yaşayan köylülerin ifadelerine göre Hacı İsmail ve Deli (Develi) Ali adındaki kişiler tarafından yaptırılmıştır. Kitabesi olmayan caminin mimari özellikleri ve süsleme özelliklerinin Gümüşhacıköy Köseler Köyü Camii ile benzerlik göstermesi aynı yapım ve bezeme ustalarının iki camide de çalışmış olma olasılığını ortaya koymaktadır. Caminin hariminin doğu ve batı duvarlarında bezemeler üzerinde yer alan H.1321 (1903-1904) tarihi kalem işi bezemelerin yapıldığı yıl olmalıdır (Şahin, 2008:76-85). Caminin kuzey cephesinde yer alan son cemaat yerinin üzerini kapatan mahfil cephesinde de aynı tarihin olması caminin bu tarihte yapılmış olduğunu düşündürebilir (Kaplan, 2019: 75).

Mimari Özellikleri:

Yapı dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir. Harimi ve son cemaat yerinin örtüsü ahşap düz tavanlıdır. Yapının kuzeybatı tarafında yer alan minaresinin sonradan eklendiği bilinmekle beraber orijinal minaresini hakkında bilgi bulunmamaktadır (Kaplan, 2019: 75). Yapı malzemesi olarak kesme taş ve moloz taş beraber kullanılmıştır. Batı cephede yuvarlak kemer formuna sahip olan üç adet pencere açıklığı yer alır. Yapının doğu cephesi batı cephesi ile benzer bir görünüme sahiplik gösterir. Güney cephede iki, kuzey cephesinde de iki pencere açıklığı bulunmakla beraber giriş de bu cephede yer alır (Şahin, 2008: 76). Harimin kuzeyinde bir mahfil yer almaktadır.

Süsleme Özellikleri:

Yapının hariminin doğu, batı ve güney iç cepheleri pencere açıklıklarının hizasından itibaren tavana kadar yükselen panolara ayrılmıştır. Panolar içerisindeki süslemelerde natüremort bezemeler, bitkisel süslemeler ve yazı kartuşları vardır. Yapının mihrabında perde motifi olduğu görülür. Mahfil kısmında yer alan duvar resimleri günümüzde bulunmamaktadır (Kaplan, 2019: 75).

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Yapının mahfilinin doğu duvarı üzerinde cami motifi yer alır. Bu cami motifinin yanında tek tasvir edilmiş bir adet selvi ağacı motifi olduğu görülür. Selvi ağacının kök kısmını oluşturan alanın zemini sarı renkli ve siyah renkli çizgilerle çevrilmiş, dalları ise yeşil renktedir (Şahin, 2008: 79).

Fotoğraf 37. Hamamözü, Çay Köyü Cami tek selvi ağacı motifi (Kaplan, 2019: 264).

Mahfilin kuzeyindeki üç pencere açıklığının araları dört bölüme ayrılmıştır. Bu kısımların sarı zemin ve siyah çizgiler ile çevrildiği görülmektedir. Söz konusu bölümlerin dördüncü alanında üç adet yan yana tasvir edilmiş selvi ağacı motifleri vardır. Beyaz zemin

üzerine işlenmiş ağaların gövdeleri dış çerçeve ile aynı sarı renge sahiptir. Yaprakları ise yeşil renkte yapılmıştır.

Fotoğraf 38. Hamamözü, Çay Köyü Camii üçlü selvi ağacı motifleri (Kaplan, 2019: 262).

4.2 TÜRBELELER

4.2.1 İstanbul Eyüp Sultan Türbesi

Fotoğraf No: 39-41

Yapının Yeri:

Türbe İstanbul'un Eyüpsultan ilçesinde aynı ad ile anılan Eyüp Sultan Camii'nin dış avlusunda yer almaktadır.

Tarihlendirme:

Türbeden Osmanlı kayıtlarına bakıldığı zaman ilk kez 1457 tarihli Fatih Vakfiyesinde bahsedilmiş olduğu görülmektedir (Coşkun, 2015: 551). Türbenin camiden önce yapıldığı bilinmektedir ve daha önceleri avlunun içerisinde yer alan türbe 1798-1800 tarihlerindeki inşa sırasında avlunun dışında kalmıştır (Eyice, 1995: 11).

Mimari Özellikleri:

Kesme küfeki taşıyla inşa edilmiş olan türbe sekizgen plana sahiptir. Yapıya girişin sağlandığı cephe dışında diğer cephelerde iki sıra pencere açıklıkları mevcuttur. Alt sırada bulunan pencere açıklıklarında dikdörtgen formlu sivri boşaltma kemerleri, üst sıradaki pencere açıklıklarında ise sivri kemer mevcuttur (Eyice, 1995: 11). Türbe zaman içerisinde uğradığı onarım ve ilavelerle değişime uğramıştır. Yapının günümüzdeki halini alması I. Ahmed'in yaptırdığı onarım ve eklemeler sonucunda gerçekleşmiştir (Çakır, 2016: 52).

Süsleme Özellikleri:

Türbenin ilk inşa edildiği dönemde çini süslemelerinin olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamasının yanı sıra günümüzdeki çini süslemelerinin Sultan Ahmed döneminde yapıldığı düşünülmektedir. Yapıda 16.yüzyıldan 20.yüzyıla değin üretilmiş İznik, Kütahya ve Tekfur Sarayı çinileri kullanılmıştır (Çakır, 2016: 52).

Türbenin içerisinde alt duvarların üst hizalarına kadar çini bezemeler vardır. Bunun üzerinde lacivert zemin üzerine beyaz ile celi sülüs hatla yazılmış olan çini kuşakta besmele

ve Tevbe suresinden ayetler bulunur (Eyice, 1995: 11). Duvarların yukarıları ve kubbe kalem işi bezemelerle süslenmiştir. Sandukanın çevresi gümüş bir kafes ile çevrelenmiştir. Türbenin ziyaret mahaline bakmakta olan cepheleri, ziyaret mahali ve bu kısmın avluya doğru bakan dış cephesi ile koridorun duvarları da yarıya kadar çini süslemeye sahiptir.

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Türbenin ziyaret mekanının duvarları ve doğu ile batı duvarındaki pencere aralarına yerleştirilmiş olan çini panoları üzerinde bahar ağacı motifi ile beraber işlenmiş olan selvi ağacı motifleri yer almaktadır. Beyaz zemin üzerine işlenmiş olan panolar çok küçük farklar dışında birbirlerine oldukça benzerlik gösterirler. Türbenin giriş kapısının sağ tarafında bulunan pencere aralarındaki çini panolar lacivert renkli zemin üzerine kırmızı, turkuaz ve beyaz renk dilimli rumi motifleriyle yapılmış bir bordür ile çevrilidir. Panoların ortasında ise selvi ağacı motifleri yer alır. Bu panolardan bir tanesi renk açısından farklılık arz eder (Çakır, 2016: 54). Panolardan bir tanesinde selvi ağacının gövdesi siyah renk ile yapılmıştır. Ağacın etrafında ise yukarıya doğru yükselmekte olan bahar dalı motifleri vardır. Motifler selvi ağacının orta kısımlarına doğru sonlanır ve yukarı doğru asma yapraklarının devam etmekte olduğu görülür.

Farklı olarak söz edilen panoda ise kahverengi gövde üzerinde yükselen yeşil renkli selvi ağacı motifi yer almaktadır. Gene selvi ağacı motifinin etrafında yer alan bahar dalı motifleri ve asma yaprakları işlenmiştir. Bu panoda yer alan bir diğer farklılık ise kırmızı renk yerine pembe renk kullanılmış olmasıdır. Genel süsleme bakımından bir farklılık göstermemektedir.

Selvi ağacı motiflerinin yer aldığı panolarda ikili olarak tasvir edilen selvi ağaçları simetrik bir biçimde, diğerleri ise serbest kompozisyonda yapılmıştır.

Fotoğraf 39. İstanbul Eyüp Sultan Türbesi tekli selvi ağacı motifli pano

Fotoğraf 40. İstanbul Eyüp Sultan Türbesi çift selvi ağacı motifli pano

Fotoğraf 41. Eyüp Sultan Türbesi selvi ağacı motifi

4.2.2 Bursa Şehzade Mahmud Türbesi

Fotoğraf No: 42

Yapının Yeri:

Bursa'da, Muradiye Camii'nin bahçesinde bulunur. Yanında Cem Sultan Türbesi de yer almaktadır.

Tarihlendirme:

Yapının inşa kitabesinin bulunmamaktadır fakat H.912 (1506) yılında Sultan II. Bayezid'in ölen şehzadesi Mahmud adına annesi Bülbül Hatun tarafından Mimar Yakup'a inşa ettirdiği bilinir. Yapının H.915 (1509) yılına ait vakfiyesi vardır (Gökarıslan, 2010: 30).

Mimari Özellikleri:

Yapı, içte ve dışta sekizgen bir plan arz etmektedir. Kuzey cephesinde bir revak yer alır, revağın kolonları, kirişleri ve tavan kaplamasının mermerden olduğu görülmektedir. Türbenin içerisinde köşelerde bulunan plastırları birbirine bağlayan kemerler üzerinde kasnağa oturan bir kubbe yer alır. Yapı bir sıra taş ve üç sıra tuğla ile almaşık teknikte örülmüştür (Önkal: 1999:43- 44).

Süsleme Özellikleri:

Yapının duvar yüzeylerinde yaklaşık olarak 3 metreye kadar lacivert renk ve firuze renklerden oluşan çini kaplamaların olduğu görülür. Bu çiniler tek renk sırlı altıgenlerden oluşmaktadır. Altıgen çini levhaların ortalarında daireler olup, bu dairelerin içinde ise çiçek ve rumi motiflerine rastlanmaktadır.

Yapıda yer alan kalem işi bezemeler, sıva üzerine işlenmiştir. Bu kalem işi bezemeler, iç mekanda alt pencere açıklıkları üzerinde, sivri kemerli pencere açıklıklarının arasında ve kubbenin üzerinde görülmektedir. Kalem işi bezemelerde bitkisel motiflerin ağırlıkta olduğu görülür.

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Yapıda yer alan kalem işi bezemelerin arasında sivri kemere sahip olan pencere açıklıklarının aralarında vazodan çıkan selvi ağacı motifini andırır şekilde işlenmiş süslemeler göze çarpmaktadır.

Fotoğraf 42. Bursa Şehzade Mahmud Türbesi selvi ağacı motifleri (Gökarslan, 2010: 122).

4.2.3 Bursa Şehzade Mustafa Türbesi

Fotoğraf No: 43

Yapının Yeri:

Yapı Bursa'daki Muradiye Külliyesi içinde yer almaktadır.

Tarihlendirme:

Türbede giriş kapısı üzerinde yer alan kitabeye göre Şehzade Mustafa'nın kardeşi olan Sultan II. Selim tarafından inşa ettirilmiştir (Gökarslan, 2010: 27). II. Selim'in, Şehzade Mustafa için türbe yapılmasına dair verdiği emri, 4 Ekim 1568 yılında Bursa Kadısı ve Hassa Harç Emiri'ne göndermiştir. II. Selim'in emrine rağmen inşaatın 1571 yılında başladığı anlaşılmaktadır. Tarihi kayıtlara bakıldığında yapının inşaatı için Mimar Sinan'ın, Mehmed Çavuş adında bir mimarı önerdiği görülmektedir (Keskin, 2015: 256).

Mimari Özellikleri:

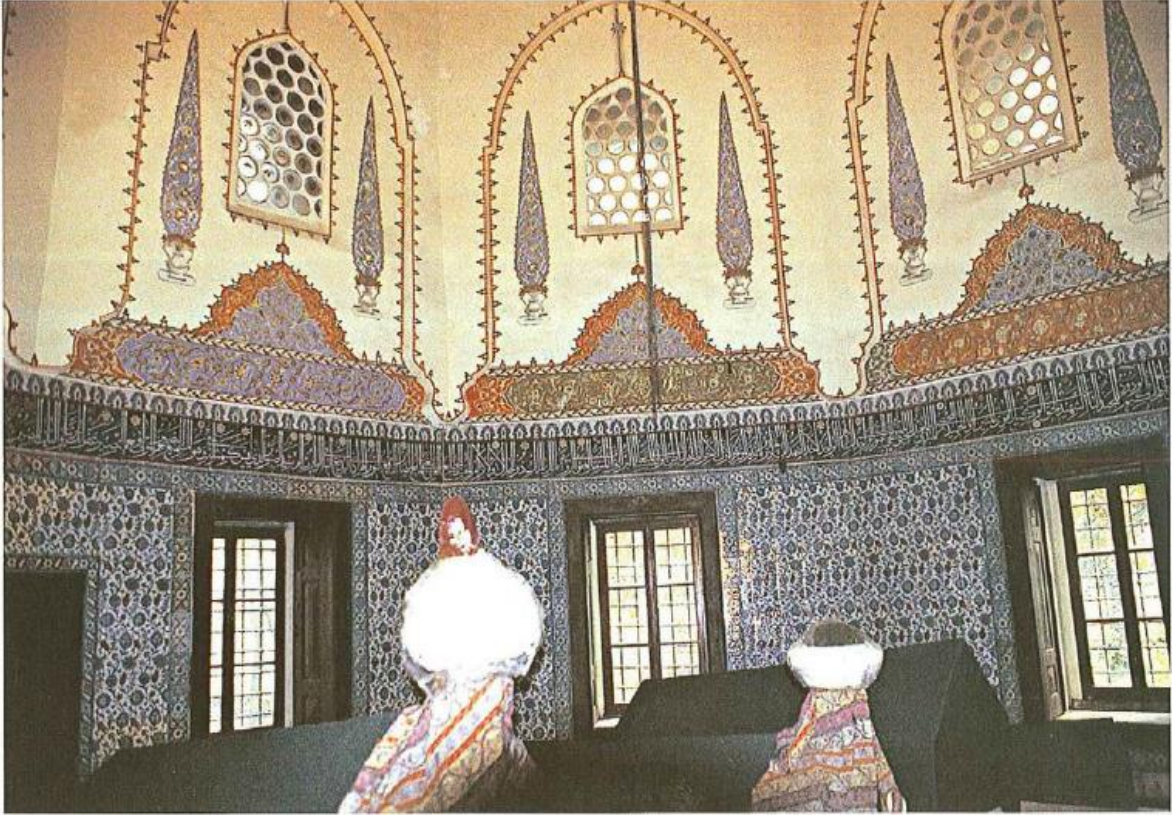
Yapı, dıştan sekizgen forma sahip, içten ise dikdörtgen panolarla onikigen planlı olup, kubbeye örtülüdür. Kesme taş malzemeden yapılan kaide üzerinde yükselen türbenin dış cepheleri üç sıra tuğla ve bir sıra taş olmak üzere almaşık teknikte örülmüştür.

Süsleme Özellikleri:

Türbede süsleme unsuruna ilk olarak giriş kapısında rastlamaktayız. Kapı, ahşap künde kari tekniğiyle yapılmıştır. Üzerinde ise geometrik desenli süsleme kompozisyonları yer alır. Yapının içerisinde duvarlar üzerinde, yaklaşık olarak 3 metre yüksekliğe kadar uzanan çini süslemeler vardır. Çiniler beyaz zeminli üzerinde, mavi, yeşil, kırmızı renklerle yapılmış lale, sümbül, narçiçeği, karanfil, şakayık gibi bitkisel süslemelerden meydana gelen kompozisyonlar içermektedir. Yapıdaki kalem işi süslemeler çini süslemelerin hemen üzerinde yer almaktadır. Bitkisel bezemelerden oluşan kalem işi süslemeler sıva üzerine yapılmıştır. Yapının kubbe göbeğinde geometrik süsleme kompozisyonları yer almaktadır. Geometrik süsleme kompozisyonun etrafını ise kıvrıl dallardan meydana gelen bitkisel süslemeler çevreler (Gökarslan, 2010:26-27).

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Yapının beden duvarları üzerinde yer alan kalem işi bezemelerde, sıva üzerine işlenmiş olan ve vazodan çıkan selvi ağacı motifini andıran bezemeler yer almaktadır. Selvi ağacı motiflerinin sivri kemer içine alınmış oldukları gözükmemektedir.

Fotoğraf 43. Bursa Şehzade Mustafa Türbesi süslemeleri

4.2.4 Bursa Cem Sultan Türbesi

Fotoğraf No: 44

Yapının Yeri:

Pek çok hanedan türbesi gibi bu yapı da Bursa Muradiye Camii haziresi içinde yer almaktadır.

Tarihlendirme:

Türbe aslında Fatih Sultan Mehmed'in 1474 senesinde vefat eden şehzadesi Mustafa için inşa edilmiştir. Kitabesi bulunmayan türbede kubbenin içinde yer alan "Sultan Mustafa" ile "rahmetullah" yazılarından bu durum anlaşılmaktadır (Eyice, 1993: 286). Bursa kadı sicillerinde yer alan bir kayıttan yola çıkılarak yapının 1479 senesinde yapıldığı kabul görmektedir (Ayverdi, 1973: 161). Kardeşi II. Bayezid ile taht kavgasına tutuşan, Fatih Sultan Mehmed'in diğer bir oğlu Cem Sultan 1495 senesinde İtalya Napoli'de vefat etmiş ve cenazesi ise 1499 senesinde Osmanlı'ya iade edilmiştir. Cem Sultan'ın naaşı da kardeşi Mustafa'nın yanına defnedilmiştir. Zaman geçtikçe türbenin adı da Cem Sultan'ın adıyla anılmaya başlanmıştır.

Mimari Özellikleri:

Türbe her kenar uzunluğu eşit olmak üzere altıgen bir plan arz etmektedir. Yapı malzemesi olarak da taş ve tuğla kullanılmıştır. Duvarlarda iki sıra tuğla kuşaktan sonra tek sıra taş gelmekte ve bunların aralarına konulmuş bir tuğla bulunmaktadır.

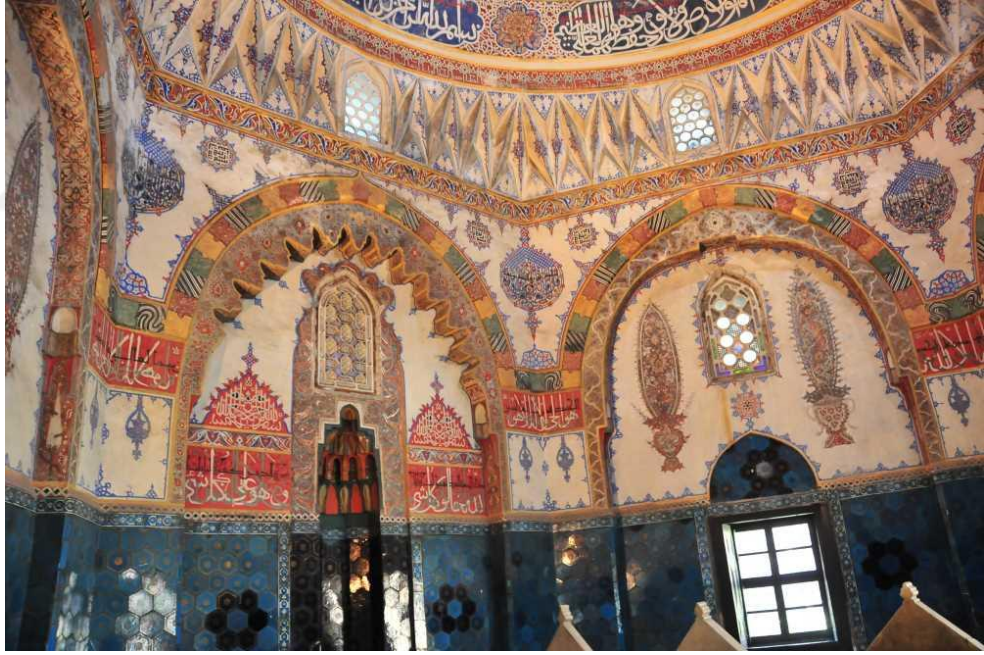
Süsleme Özellikleri:

Türbenin içerisinde duvarlar üzerinde çini süsleme ve kalem işi süslemeler yer alır. Çini süslemeler alt sıra pencere açıklıklarının sövelerinin hizasına kadar altıgen formlu, firuze renkli çini levhalarla kaplanmıştır. Çinilerin üzerinde rozetler, çiçek motifleri, rumiler yer almaktadır.

Duvarların üst kısımlarında ise kemerler ve kubbede kalem işi bezemelerin yer aldığı görülür. Kubbe eteğinde ayetler yer almaktadır. Kubbe sathında hatayi motifleri ile rumi motifleri vardır. Aralarına ise küçük kartuşlar içerisinde ‘‘Sultan Mustafa’’ yazılmıştır. Mihrap duvarı üzerine bakıldığı zaman hiç boşluk kalmayacak biçimde kalem işi süslemeler ile bezeli olduğunu görürüz. Genellikle bitkisel motifler ile süslenmiş olduğu görülür(Eyice, 1993: 286).

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Yapıya bakıldığı zaman pencere açıklığına sahip olan duvarlar üzerinde üst pencere açıklıklarının iki yanında, vazodan çıkan selvi ağacına benzer motiflerin olduğu görülmektedir. Vazonun iki yanında kulpları olduğu göze çarpmaktadır.

Fotoğraf 44. Bursa Cem Sultan Türbesi kalem işi süslemeleri

4.2.5 Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi

Fotoğraf No: 45- 46

Yapının Yeri:

Türbe İstanbul'un Eyüp semtinde yer almaktadır.

Tarihlendirme:

Bazı kaynaklarda yapının 1912 yılında tamamlandığı yazarken, bazı kaynaklarda ise 1914 yılı verilmektedir (Önkal, 1992: 284). Yapı Mimar Kemaleddin tarafından Sultan V. Mehmed Reşad'ın isteği üzerine inşa edilmiştir.

Mimari Özellikleri:

Kesme taş malzeme ile inşa edilmiş olan yapı Osmanlı türbe mimarisi geleneğine bağlı sekizgen planlı olarak inşa edilmiştir. İki yanında yarım kubbeye örtülü, üçgen plana sahip mekanlar bulunmaktadır. Türbe kaide üzerinde yer almakta ve bu kaide bütün yapıyı çevrelemektedir. Türbe, Osmanlı hanedanlığının himayesi altındaki mimarinin son döneminde oldukça önemli olan neo-klasik üsluba sahip mezar yapılarının önemli bir temsilcisidir (Orhan, 2003: 518).

Süsleme Özellikleri:

Yapının ana mekanı içinde çini ve kalem işi süslemeler mevcuttur. Türbede duvarların yüzeyleri üst sıra pencerelere değin Kütahya çinileriyle kaplıdır (Önkal, 1999: 76). Yanda bulunan hücrelerde de aynı şekilde Kütahya çinileri yer almaktadır. İki katlı olarak düzenlenmiş olan panolar üzerinde, asma yaprakları, vazodan çıkan çiçek motifler ve benzer bitkisel bezemeler yer alır. Kubbenin içinde kalem işi bezemeler yer almaktadır. Kubbe göbeğinde yer alan dairevi madalyon ve bunun çevresinden kubbe eteğine doğru uzanmakta olan kollar birbirini kesmekte ve iç içe geçmiş yıldız motifleri meydana gelmektedir.

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Türbenin yan hücrelerinin girişlerinin yanında üzerinde selvi ağacı motifi bulunan eş panolar yer alır. Panolar lacivert renkli zemin üzerine yapılmıştır ve hatayi tarzı bir bordürler çerçevelenmiştir. Panonun ortasında selvi ağacı motifi bulunmaktadır. Ağacın gövdesi mavi renk ile yapılmış, üst kısmı ise bir lale formu ile sona ermektedir. Ağacın etrafında ise rumi, sümbül, hatayi motifleri yer alır. İki yanında mavi gövdeye sahip bahar ağaçları vardır. Bahar ağacının dalları arasında asma dalları dolanmaktadır.

Fotoğraf 45. Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi yan hücrelerin girişinde yer alan selvi ağacı motifli pano (Çakır, 2016: 169).

Türbenin girişinde yer alan kemer köşeliklerinin yanında yer alan çini panolar üzerinde de selvi ağacı motifleri yer almaktadır. Mavi zemin üzerine işlenmiş olan motifin etrafını saran asma yaprakları ve üzüm salkımları olduğu görülmektedir. Diğer panoda tasvir edilmiş selvi ağacı motifi ile burada tasvir edilmiş olan selvi ağacı motifi oldukça farklıdır. Gövdesi kahverengi olarak yapılmış motifin üst kısmında ise benekler yer almaktadır. Selvi ağacı motifinin ucu ise diğer motifin aksine dik bir şekilde tasvir edilmiştir.

Fotoğraf 46. Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi girişte yer alan selvi ağacı motifi (Çakır, 2016: 171).

4.3 ÇEŞMELER

4.3.1 İstanbul Ayşe Hanım Çeşmesi

Fotoğraf No: 47

Yapının Yeri:

İstanbul'un Beykoz İlçesi'nde, Kanlıca adlı semtinde Mihrabad Caddesi'nde almaktadır.

Tarihlendirme:

Kitabesinde yazana göre, eser Ayşe isimli bir hayırsever tarafından H.1131 (1719) yılında yaptırılmıştır (Egemen, 1993: 160).

Mimari Özellikleri:

Eser, moloz taş malzemeden inşa edilmiş olan bir su deposunun kuzey cephesine yerleştirilmiştir. Çeşmenin gövdesi dikdörtgen prizma şeklinde olup, çeşmenin en üst kısmında bulunan saçağının yanlardan taşıdığı görülmektedir. Eser üç taraftan olmak üzere, üç sıra düz silme ile çevrelenmiştir. Çeşmenin nişinin iki tarafı kaide ve başlıkları kum saati biçiminde düzenlenmiş dekoratif burmalı sütunceler ile sınırlandırılmıştır. Çeşme nişinin üzerinde on üç adet dilimden oluşan, istiridyeye kabuğu şeklinde yapılmış yuvarlak bir kemer vardır (Koçyiğit, 2013: 41).

Süsleme Özellikleri:

Çeşmenin üst kısmında stilize çiçek motiflerinin işlendiği görülmektedir. Eserin ayna taşının üzerinde, dışa taşkın biçimde yerleştirilmiş olan mermer levha üzerinde yarım daire biçimde tavus kuşu kuyruğu işlenmiştir. Söz konusu yarım dairenin merkezi ve onun dışında kalan kısımlarda yine stilize biçimde yapılmış çiçek motifleri gözükmemektedir. En yukarıdaysa kitabe taşının olduğu görülür (Egemen, 1993: 160).

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Çeşmenin ayna taşının gövde kısmında kaş kemerin olduğu görülmektedir. Bu kaş kemerin köşelik kısımlarında yüksek kabartma tekniği ile işlenmiş olan dallar üzerine karşılıklı olacak biçimde uzanan gül ve gonca motifleri işlenmiştir. Kaş kemerin altında orta kısımda bir adet gülbezek motifli ile lülenin iki tarafında uçları sol tarafa doğru kıvrılmış biçimde tasvir edilmiş iki adet selvi ağacı motifli yer alır (Koçyiğit, 2013: 42).

Fotoğraf 47. İstanbul Ayşe Hanım Çeşmesi ayna taşı süsleme detayı (Koçyiğit, 2013: 486).

4.3.2 İstanbul Beykoz Damat İbrahim Paşa Çeşmesi

Fotoğraf No: 48

Yapının Yeri:

Esas bulunduğu yerden taşınan çeşme, şu an İstanbul'un, Beykoz İlçesinde Çubuklu semtinde, Halil Ağa Merkez Camii'nin avlu duvarına bitişiktir.

Tarihlendirme:

Eserin üzerinde üç adet kitabe bulunmaktadır. Kitabelerden kemerin üzerinde yer alan Seyyid Vehbi'ye ait dört satırlık kitabede, eserin H.1133 (1720) yılında Damat Nevşehirli İbrahim Paşa tarafından yapıldığı yazmaktadır (Talasoğlu, 1994: 100).

Mimari Özellikleri:

Dikdörtgen plana sahip çeşmenin ön cephesi mermer malzemeden yapılmıştır. Eserin ön yüzü üç parçaya ayrılmış görünümü vermektedir. Çeşmenin orta bölümü ana kütlede dışa taşkın olarak yapılmıştır. Ana kütlede iki yanında ise dekoratif burmalı sütunceler yer alır. Eseri üç yönde kuşatan farklı ölçülere sahip bezemesiz dört sıra silme bulunmaktadır. Çeşme nişinin üzerinde dilimli kaş kemer yer almaktadır. Kemerin üzerinde ise eserin inşa kitabesi bulunur. Çeşme nişinin alt tarafında dikdörtgen biçiminde yapılmış olan ayna taşı, gövde ve taç olmak üzere iki kısma ayrılmış olarak gözüktür. Ayna taşının gövdesi bir silme kuşağı ile çevrelenmiştir. Üzeri ise tıpkı çeşme nişinde olduğu gibi dilimli kaş kemer ile örtülüdür.

Süsleme Özellikleri:

Çeşme nişinin dilimli kaş kemerinin iki yanında yer alan boşluk kısımlarında kabartma çiçek motiflerinin olduğu görülür. Çeşmenin en üst kısmında ise palmet motiflerinden meydana gelen bir sıra bordür yer almaktadır. Çeşmenin ayna taşındaki dilimli kaş kemerin üstünde rumi motifleri ve palmet motiflerinden meydana gelmiş olan bir kompozisyon söz konusudur (Talasoğlu, 1994: 101).

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Ayna taşı içerisinde, musluğun iki yanında kabartma olarak işlenmiş birer selvi ağacı motifi ile merkezde bir rozet yer almaktadır. Selvi ağaçlarının üst kısımları yukarıya bakacak biçimde dik olarak işlenmiştir. Selvi ağacı motiflerinin gövdelerinin alt kısımlarında ağacının bulunduğu zemin toprak yığını biçiminde işlenmiştir (Koçyiğit, 2013: 67).

Fotoğraf 48. İstanbul Beykoz Damat İbrahim Paşa Çeşmesi (Koçyiğit, 2013: 503).

4.3.3 İstanbul İbnü'l Emin Ahmed Ağa Çeşmesi

Fotoğraf No: 49

Yapının Yeri:

İstanbul'da Üsküdar semtinde, Gündoğumu Caddesi'nde yer alır. İnadiye Camii avlu duvarına bitişik vaziyettedir.

Tarihlendirme:

Yapı üzerinde yer alan kitabeğe göre, H.1134 (1722) senesinde Tersane Emîni İbnü'l Emin Ahmed Ağa tarafından yaptırılmıştır (Koçyiğit, 2013: 89; Konyalı, 1977: 51; Çeçener, 2007: 45).

Mimari Özellikleri:

Çeşme kesme taş ile inşa edilmiş olup sivri kemerlidir. Ayna taşının ve kitabesinin mermer malzemeden yapılmış olduğu görülür. Sağ yan cephesinde yükseltilmiş, mihraplı bir namazgaha sahiptir. Aynı zamanda atların sulanmasını sağlayan birde sulağı bulunmaktadır. Çeşmenin su deposu günümüzde betonla örtülü olduğundan dolayı üst örtüsü tespit edilememiştir (Çeçener, 2007: 45).

Süsleme Özellikleri:

Eser klasik üslupta yapılmış sade süsleme elemanlarına sahiptir. Yuvarlak kemerinin kilit taşı üzerinde bir gülbezek motifi ve gülbezeğin merkezinde altı yapraktan meydana gelen bir bitkisel motif görülmektedir. Çeşmenin ayna taşı ve kitabesinde de kartuşlar arasında bulunan küçük boyutlu çiçek motifleri ile bitkisel motiflerin varlığından söz etmek mümkündür (Koçyiğit, 2013: 90-92).

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Çeşmenin ayna taşı üzerinde oyma tekniğiyle yapılmış kaş kemer yer alır. Kaş kemerin ortasında ise bir adet rozet ile iki yanına işlenmiş olan selvi ağacı motifleri görülür.

Fotoğraf 49. İbnü'l Emin Ahmed Ağa Çeşmesi ayna taşı (Koçyiğit, 2013: 537).

4.3.4 İstanbul Hibetullah Hanım Çeşmesi

Fotoğraf No: 50

Yapının Yeri:

İstanbul'un Beşiktaş Semtinde, Ortaköy Camii'nin karşısında yer almaktadır.

Tarihlendirme:

Yapının üzerinde yer alan ve Trabzonlu Şakir Ahmet Paşa'nın yazdığı (Tanışık, 1945: 52) kitabesine göre eser, Kethüda Mehmed Paşa tarafından H.1136 (1724) yılında inşa ettirilmiştir (Koçyiğit, 2013: 97).

Mimari Özellikleri:

Yapı malzemesi olarak mermer kullanılan eserin ön cephesinde ortada bir tekne ve iki yanında yer alan suluklarla dışa doğru taşan cephesi ile kareye yakın dikdörtgen bir plan arz eder. Çeşmenin köşelerine birer adet sütunce yerleştirilmiş olup yapının merkezine içi nişle dolgulanmış yuvarlak kemerle birbirine bağlanan iki ayak oturtulmuştur (Barışta, 1992: 9). Nişle dolgulanmış olan kemer aynasının alt kısmında basık sağır bir kemer yer alır ve kemerin altında bir niş içerisinde ayna taşının monte edildiği görülür. Ayna taşının iki tarafında ise dinlenme taşıyla cepheden taşkınlık gösteren bir tekne yerleştirilmiştir. Ayrıca çeşmenin dışa taşkınlık gösteren orta kısmının iki yanında, önlerinde kurnası olan küçük birer çeşmecik yer alır ve bu çeşmelerin nişleri ortadaki çeşme nişiyle aynı biçimde yapılmıştır (Sarıdiken, 2013: 49).

Süsleme Özellikleri:

Eserde yoğun bir süsleme görülmektedir. Çeşmenin saçak kısmında lotus ve palmet motifleri olduğu görülmektedir (Koçyiğit, 2013: 101). Kitabe üzerinde ise rumi-palmet ikilisinden meydana gelen süsleme dizisi ile çeşmecikler ve çeşme nişinin üzerini örten kemer içinde istiridye kabuğu biçimli bir süsleme unsuru yer almaktadır. Kemerin altında ise kıvrıl dal motifleri ve mukarnas dizisinden meydana gelen kompozisyon gözükmektedir.

İki yanda yer alan çeşmeciklerin teknelerinin dilimli şekilde düzenlenmiş olduğu görülmektedir. Ayna taşı üzerinde ise rozet ve bitkisel motiflerin yer almakta olduğu görülür.

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Yapının ayna taşı üzerinde bir adet kaş kemer yer almaktadır. Kaş kemerin altında kabartma tekniğiyle işlenmiş olan rozet bulunur. Ayna taşının iki yanında ise simetrik biçimde yerleştirilmiş ve üst kısımları merkeze doğru dönük olan iki adet selvi ağacı motifi yer alır. H. Örcün Barışta bu selvi ağaçları için ‘ ‘ *Gövdeleri çavuş nişanı biçiminde taranmış selvilerin gövdeleri içe doğru kıvrılarak tasarlanmıştır.*’ ’ demektedir (Barışta, 1992: 11).

Fotoğraf 50. İstanbul Hibetullah Hanım Çeşmesi ayna taşı (Barışta, 1992: 12).

4.3.5 İstanbul Fındıklılı Mehmed Ağa Çeşmesi

Fotoğraf No: 51

Yapının Yeri:

İstanbul'un Beyoğlu ilçesinde, Taksim'den Fındıklı'ya doğru inen Kazancı Yokuşu üzerinde yer alır.

Tarihlendirme:

Eser, üzerinde yer alan kitabeye göre H.1138 (1726) yılında, Fındıklılı Mehmed Ağa'nın ruhu adına inşa edilmiştir (Koçyiğit, 2013: 110). Bu durumda çeşmenin Fındıklılı Mehmed Ağa'nın vefatından iki yıl sonra yapıldığı anlaşılmaktadır (Tanışık, 1945: 57).

Mimari Özellikleri:

Eser aslen güzel bir mermer işçiliğine sahiptir fakat yıllar içinde geçirdiği tamirler sonucunda orijinallliğini yitirmiştir (Türkal, 2012: 19). İbrahim Hilmi Tanışık eserden şu şekilde bahsetmektedir: *“Kesme taştan yapılmış büyük bir haznenin yüzüne kabartma çizgi ve süslerle şekillendirilmiş ve oymalı kemerin üzerine kitabesi konulmuş, görünüşü bir kapıyı andırmakta olan bu çeşmenin üstü toprak örtülü ve çatısızdır. Musluğu kopartılmış, teknesi çukurda kalmış ve saçak çıkıntısı taşlarının bir kısmı dökülmüş olarak tamire muhtaç bir haldedir.*” (Tanışık, 1945: 55-57). Eserin su deposu günümüze ulaşamamıştır fakat son dönem onarımlarında eserin arkasına betonla sıvanmış ve köşeleri yuvarlatılmış orijinal görünümüne uygun bir su deposu yapılmıştır (Koçyiğit, 2013: 110). Yapının testere dişleri ile hareket katılmış dalgalı kaş kemeri oldukça dikkat çekici bir özellik yansıtmaktadır. Çeşmenin önünde bulunan yalağı ise mevcut yol seviyesinin altında kalmış ve ayna taşında ise kırılmalar oluşmuştur. Günümüzde musluğu olmayan bu çeşmenin suyu akmamakla beraber kemerinin üst tarafında gözle görülür büyük bir çatlak meydana gelmiştir (Türkal, 2012: 20).

Süsleme Özellikleri:

Yapının süsleme detaylarıyla ilgili olarak iki yanında sınırlamayı sağlayan sütunceleri, kalın bordürlerindeki rumi motifleri ile çeşme nişinin üzerini örtmekte olan ve testere dişleri ile hareket kazandırılmış dalgalı kaş kemerinden söz edilebilir (Koçyiğit, 2013: 112). Aynı zamanda kemer köşelerinde yer alan madalyonlar ile bitkisel motifler de öne çıkmıştır.

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Çeşmenin ayna taşı üzerinde dekoratif biçimli bir kaş kemer mevcuttur. Kaş kemerin altında orta kısımda bir adet rozet ve iki yanında ise selvi ağacı motifleri işlenmiştir. Selvi ağaçlarının gövdeleri üzerinde zikzak motiflerinin yer aldığı görülmektedir. Aynı zamanda ise selvi ağacı motiflerinin uçlarının merkeze doğru kıvrılmış olduğu görülür.

Fotoğraf 51. İstanbul Fındıklılı Mehmed Ağa Çeşmesi ayna taşı (Koçyiğit, 2013: 540).

4.3.6 Üçüncü Ahmed Meydan Çeşmesi

Fotoğraf No: 52-55

Yapının Yeri:

İstanbul'da Topkapı Sarayı'nın hemen önünde yer almaktadır.

Tarihlendirme:

Meydan çeşmesinin bulunduğu kısımda önceden Perayton isimli bir Bizans çeşmesinin yer aldığı bilinmektedir. Eserin üzerindeki kitabeden öğrenildiğine göre çeşme, Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın önerisi ile 1729 senesinde dönemin padişahı ve eserinin adını aldığı III. Ahmed tarafından inşa ettirilmiştir. Çeşmenin mimari tam olarak bilinmemektedir. Ancak III. Ahmed döneminin hassa başmimari olan Kayserili Mehmed Ağa'nın kısa bir arşiv kaydında çeşmenin alem ve şebekelerini yaldızladığı kayıtlara geçmiştir (Eyice, 1989: 38).

Mimari Özellikleri:

Çeşme, kare bir gövdeye sahiptir. Her cephesinde kemerler içerisinde büyük musluklu birer çeşme ve köşelerde ise yarım yuvarlak biçimli çıkıntılar halinde dışarı taşkınlık arz eden üçer yüzlü sebiller yer alır. Çeşmelerin yanlarında mihrap şeklinde nişler olduğu görülür. Çeşmenin cephelerinden birinde bu mihrap şekilli nişler yerine iki adet kapı yer alır. Bu kapılardan içeri geçildiğinde ortada sekizgen hazneye sahip bir çeşme daha bulunur. Dış duvarlar ve bu çeşme arasında bir dehliz dolaşmaktadır. Bu söz konusu dehliz aracılığıyla köşedeki sebillere ulaşıp gerekli hizmet sağlanmaktaydı (Eyice, 1989: 39). Çeşmenin üzeri kurşun kaplı bir çatı ile örtülmüştür. Çatısı geniş saçaklara sahiptir. Çatının ortasında kısa kasnaklı ahşap bir kubbe yapılmış ve köşelerinde yer alan sebillerin üstüne de birer adet küçük kubbe oturtulmuştur (Egemen, 1993: 80).

Süsleme Özellikleri:

Çeşmenin üzerinde yer alan süslemelerin Sultan Ahmed'in Yemiş odasındaki motiflere olan benzerliği dikkat çekicidir. Batı sanatının Osmanlı sanatına giriş yaptığı bu

dönemde önemli eserler arasında yer alan çeşmenin hiçbir yüzünün bezemesiz bırakılmadığı görülmektedir. Batıdan gelen motiflerin Osmanlı sanatı içinde kaynaştırılıp ustaca işlendiği görülmektedir. Batı sanatından alınan motiflerin hakim olduğu yer saçağın alt yüzü ile çeşmelerin etrafını çeviren kıvrımdallarla bezenmiş çerçeve şeritlerdir (Eyice, 1989: 39). Her çeşmenin sağında ve solunda üst kısımları mukarnas süslü birer duvar hücresi vardır. Önlerinde de oymalı tekneleri yer alır. Çeşmenin üzerinde dönemin özelliğini yansıtan oldukça stilize yapılmış lale motifleri yer alır. Vazodan çıkan çiçek motifleri gibi batıdan gelen bitkisel bezemeler çeşmenin süsleme kompozisyonu içerisinde bulunmaktadır. Fakat cephelerde yatay şeritler halinde uzanan ve Türk sanatına ait mukarnas bezemeler ile şemse motifleri de yer almaktadır. Çeşmede yer alan süslemelerin bir kısmı mermer üzerine kabartma bir kısmı ise çini malzemedir (Eyice, 1989: 39). Bu çini levhaların Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın İznik'ten İstanbul'a getirttiği çini ustaları tarafından Tekfur Sarayı'nda imal edilmiştir (Egemen, 1993: 80). Çeşmelerin ayna taşlarının yanlarında çiçek motifli kabartmalar yapılmıştır. Çeşmenin Ayasofya tarafındaki asıl cephesinin üzerinde içinde "Maşallah" yazılı bir madalyon bulunur. Bu cephede çeşmenin tarihinin yer aldığı beyit boydan boya bir satır biçiminde ve bakır yeşili bir zemin ile kırmızı pofirden bir çerçeve içine alınmıştır. Çeşme sebillerinin altın yaldızlı şebekeleri üzerinde ise lale motiflerinin birbirini tekrarladığı görülür.

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Dış cephesinde herhangi bir selvi ağacı motifini göstermeyen çeşmenin içinde bulunan sekizgen hazne üzerinde selvi ağacı motifleri yer alır. Motiflerin şekilleri birbirinden farklılık göstermektedir.

Fotoğraf 52. Üçüncü Ahmed Meydan Çeşmesi sekizgen hazne üzerinde yer alan selvi ağacı motifi (1)

Haznenin üzerinde yer alan motiflerden ilkinde baktığımızda dilimli kemer içerisinde çeşmenin iki yanında uçları yukarı doğru tasvir edilmiş ve üzerleri zikzak biçiminde taranmış iki adet selvi ağacı motifi görülmektedir. Selvi ağaçlarının ortasında ise içinde gülbezek olan bir madalyon bulunmaktadır. Mermer üzerine kabartma ile yapılmıştır.

Fotoğraf 53. Üçüncü Ahmed Meydan Çeşmesi sekizgen hazne üzerinde yer alan selvi ağacı motifi (2)

Haznenin diğer bir cepesinde yer alan motifler de dilimli kemer içinde yapılmıştır. Çeşmenin iki yanında bu sefer uçları merkeze doğru dönmüş biçimde olan iki adet selvi ağacı motifi tasvir edilmiştir. Ağaçların kök kısımları da burada tasvir edilmiştir. Selvi ağaçlarının üzerleri diğerleri gibi zikzaklar ile doldurulmuştur. Ağaçların ortasında ise gülbezek motifli bir madalyon yer alır.

Fotoğraf 54. Üçüncü Ahmed Meydan Çeşmesi sekizgen hazne üzerinde yer alan selvi ağacı motifi (3)

Diğer bir cephede yer alan motifler de tıpkı diğerleri gibi dilimli kemer içerisinde yapılmış olarak karşımıza çıkar. Fakat burada yer alan selvi ağacı motiflerinin kök kısımları oldukça belirgin ve gövdesi üzerinde, iki adet sağda bir adet solda olmak üzere, dalları ile tasvir edilmiş olduğu görülür. Selvi ağacı motiflerinin uçları bu sefer sola doğru dönmüş biçimde yapılmıştır. Yapraklı kısmı ise diğer motiflerde olduğu gibi zikzaklar ile doldurulmuştur. Gene iki ağacın ortasında bir adet madalyon işlenmiştir.

Fotoğraf 55. Üçüncü Ahmed Meydan Çeşmesi sekizgen hazne üzerinde yer alan selvi ağacı motifi (4)

Haznenin başka bir cephesinde de motifler dilimli kemer içindedir. Burada yer alan selvi ağaçları diğerlerine göre ince yapılmış izlenimi vermektedir. Tıpkı diğer bir cephede karşımıza çıktığı gibi burada da selvi ağacı motiflerinin uçları merkeze doğru dönük biçimde yapılmıştır. Üzerleri ise zikzaklar ile doldurulmuştur. İki ağacın ortasında bir madalyon motifi yer alır.

4.3.7 İstanbul Feyzullah Efendi eşmesi

Fotoğraf No: 56

Yapının Yeri:

İstanbul'un Maltepe İlçesinde İskele Caddesi'yle İmam Ali Sokak'ın birleşiminde yer alır.

Tarihlendirme:

Çeşmenin üzerinde yer alan kitabesine göre eser, Feyzullah Efendi tarafından H.1141 (1729) yılında yaptırılmış olup mimari bilinmemektedir (Koçyiğit, 2013: 188).

Mimari Özellikleri:

Çeşmenin yapı malzemesi olarak kesme taş kullanıldığı görülmektedir. Kare planlı olarak yapılmış olan çeşmenin üzeri günümüzde betonla sıvanmıştır ve basık kırma bir çatı ile örtülmüş olduğu görülür. Eserin etrafı üç taraftan farklı ölçülerde üç adet bezemesiz silmeler ile çevrelenmiştir. Çeşme nişinin üstü ise sivri kemerle örtülmüştür. Çeşmenin güney cephesinde yer alan ayna taşının bir kısmı ve yalağının tamamı yol seviyesinin altında kalmış durumdadır (Koçyiğit, 2013: 191).

Süsleme Özellikleri:

Yapıda süsleme olarak ayna taşı üzerinde işlenmiş olan bezemeler ve kitabelerle kartuşlar arasında yer alan boşluklarda bulunan çiçek ve gülce motiflerinden bahsedilebilir (Koçyiğit, 2013: 191).

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Çeşmenin ayna taşı üzerinde dilimli kaş kemer altında bir adet madalyon ve iki adet selvi ağacı motifinin işlendiği görülmektedir. Fakat ayna taşı günümüzde yol seviyesinin altında olduğundan dolayı selvi ağacı motiflerinin gövde kısımlarının ne şekilde olduğu

gözükmemektedir. Görebildiğimiz kadarıyla selvi ağacı motiflerinin uç kısımlarının merkeze doğru kıvrılmış olduğunu söyleyebiliriz.

Fotoğraf 56. İstanbul Feyzullah Efendi Çeşmesi ayna taşı (Koçyiğit, 2013: 665).

4.3.8 İstanbul Hacı Süleyman Efendi Çeşmesi

Fotoğraf No: 57

Yapının Yeri:

İstanbul Aksaray'da Horhor Caddesi'nde İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi karşısında Tekke Sokak ile Horhor Caddesi köşesinde yer alır.

Tarihlendirme:

Yapının iki satırdan oluşan kitabesinde H.1141 (1728-29) senesi yazmaktadır (Tanışık, 1943: 134; Egemen, 1993: 767; Aynur ve Karateke, 1995: 200). Kitabede yazana göre eser Hacı Süleyman Efendi tarafından yaptırılmıştır fakat mimari bilinmemektedir (Koçyiğit, 2013: 192).

Mimari Özellikleri:

Sivri kemerli olan çeşme, dikdörtgen prizma gövdeye sahip olup iki yandan sütunceler ile sınırlandırılmıştır. Kesme taştan inşa edilmiş olan çeşmenin kitabesi kemerin üzerinde yer almaktadır. Çeşmenin etrafını çevreleyen üç sıra bordür ile çerçeve içerisine alınmıştır ve yaklaşık yarım metre kadar derinliğe sahip çeşme nişinin üzerinde yığma taş ile oluşturulmuş büyük ayakların üzerine oturan sivri kemer vardır. Çeşmenin ayna taşı mermer malzemedden yapılmış olup dikdörtgen forma sahiptir ve iki kısma bölünmüş olduğu görülür.

Süsleme Özellikleri:

Çeşme kemerinin kilit taşı üzerinde bir adet gülbezek motifi yer alır. Bu gülbezek motifinin merkezinde on adet yuvarlak uçlu yaprağa sahip bir çiçek motifi vardır (Koçyiğit, 2013: 192). Çeşmenin ayna taşının üst tarafında yer alan bordürü üzerinde ard arda dizilmiş olan lotus dizilerinin arasında yer alan palmetlerin varlığı görülmektedir. Kısaca çeşmenin süsleme olarak iki yanına yerleştirilmiş olan sütunceleri, kemer kilit taşı üzerindeki gülbezek ve ayna taşı içerisindeki bitkisel süslemelerinden söz edilebilir. Klasik üsluba uygun olarak oldukça sade bir şekilde işlenen süslemelerin olduğu görülmektedir.

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Çeşmenin ayna taşının alt bölümünde sağ ve sol tarafında dikdörtgen formlu yüzeylerin içerisinde üzerleri kaş kemer ile örtülü olan iki adet selvi ağacı motifinin işlenmiş olduğu görülür. Bu selvi ağacı motiflerinin uçları dik şekilde tasvir edilmiştir ve içlerinin zikzaklar ile dolgulanmış oldukları görülmektedir.

Fotoğraf 57. Hacı Süleyman Efendi Çeşmesi ayna taşı (Koçyiğit, 2013: 677).

4.3.9 Babakale Yalı Çeşmesi (Çanakkale)

Fotoğraf No: 58-59

Yapının Yeri:

Çanakkale/Babakale’de yer almaktadır. Köyün aşağısındaki limanın orada bulunur.

Tarihlendirme:

Yalı Çeşmesi’nin kitabesi günümüzde mevcut değildir. Fakat Kaymak Mustafa Paşa’nın vakfiyesinde kaydı bulunan ve onun tarafından yaptırılmış eserlerdendir. Bu sebeple çeşme, M.1722-23 ile M.1728-29 yılları arasına tarihlenebilir (Uysal, 2021: 68).

Mimari Özellikleri:

Günümüzde harap bir durumda olan çeşme tek bir cepheye sahiptir ve büyük bir haznesi vardır. Çeşmenin yan cepheleri ve arka cepheleri sağır duvarlıdır, doğu cephesinde ise hazneye açılan küçük bir pencere yer alır (Uysal, 2021: 67). Çeşme nişinin altında mermerden yapılmış olan iki adet ayna taşı bulunur. Bu ayna taşları birbirlerine kaş kemer ile bağlanmış olup ortalarında da musluk delikleri vardır. Çeşmenin geri kalan yapı malzemesini kesme taşlar oluşturmaktadır. Sadece yan ve arka duvarlar moloz taş ile örülmüştür. Hazneye açılan pencere açıklığının kemeri ile haznenin tonoz örtüsü tuğla ile yapılmıştır (Uysal, 2008: 127).

Süsleme Özellikleri:

Yapının üzerinde sadece mermerden yapılmış olan ayna taşlarında süsleme unsurları vardır.

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Çeşmenin ayna taşları üzerinde selvi ağacı motifleri görülmektedir. İki levha üzerindeki kompozisyon aynıdır fakat sol taraftaki levha üzerindeki motifler aşınmıştır. Yatay biçimdeki birer kartuş ile kemerlerin aralarına kabartma olarak selvi ağacı motifleri işlenmiştir. Ayna taşlarının köşelerinde ve selvi ağaçlarının yanında gülbezeler

görülmektedir. Sağlam olan levha üzerindeki selvi ağacı motifinin ucu sol tarafa doğru eğrilmiş biçimdedir. Üzerinde ise dalları belirginleştirmek üzere yapılmış V şeklinde çizgiler vardır. Kök kısmı üzerinde yükselen bir gövdeye sahiptir. Sol kısımda yer alan ayna taşının aşınmıştır fakat kompozisyon olarak benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür.

Fotoğraf 58. Babakale Yalı Çeşmesi (Uysal, 2021: 103)

Fotoğraf 59. Babakale Yalı Çeşmesi ayna taşları (Uysal, 2021: 103)

4.3.10 İstanbul Bereketzade Çeşmesi

Fotoğraf No: 60

Yapının Yeri:

Çeşme, Galata Kulesi'nin bulunduğu meydanda yer almaktadır. Eser Galata Kulesi'nin ilk dizdarı Bereketzade Hacı Ali bin Hasan'ın adını alan Bereketzade Mescidi'nin yanındayken 1957-1958 yılları arasında günümüzdeki yerine nakledilmiştir (Egemen, 1993: 188).

Tarihlendirme:

Aslen çeşmenin ilk olarak 15.yüzyılda Fatih Sultan Mehmed'in müezzini tarafından yaptırıldığı, fakat daha sonra geçen yıllar içinde hasar aldığı ve Sultan I. Mahmud döneminde yeniden yapılmış olduğunu kitabesinden öğrenmekteyiz. Galata ve Tophane semtlerinde meydana gelen su sorunu sebebiyle Galata'ya yüksek miktarda su akıtılması için önlemlerin alındığı şikk-ı evvel defterdarı Mehmed Efendi'nin söz konusu 15.yüzyıl çeşmesi yerine bugünkü çeşmeyi yaptırdığı, kitabe beytinde açıklanmıştır. M.1145 (1732-33) yılında inşa edilen çeşme bundan yaklaşık 100 yıl sonra harap olduğu için M.1260 (1844) yılında yeniden tamir ettirilmiştir (Eyice, 1992: 489; Barışta, 1989: 16; Tanışık, 1945: 79).

Mimari Özellikleri:

Eser, iki tarafa müsenna kurnaları ile dışa doğru çıkıntı yapmış, kareye benzer bir dikdörtgen forma sahiptir. Çeşmenin merkezinde dilimli kemerle birbirine bağlantısı sağlanmış iki adet dikdörtgen ayak bulunmaktadır. Dilimli kemerin içerisine bir adet ayna taşı monte edilmiştir. Ayna taşının iki yanına ise birer adet dinlenme taşı ile cepheden taşkınlık arz eden bir yalak konulmuştur (Barışta, 1989:18-19).

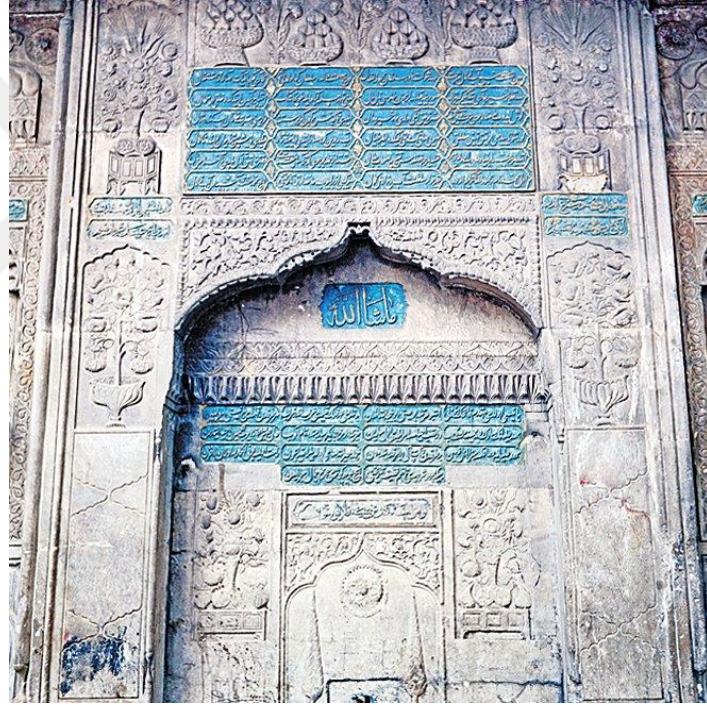
Süsleme Özellikleri:

Bereketzade Çeşmesi Lale Devri üslubunu en iyi yansıtmakta olan eserlerden biridir. Yapının cephesinde boş yer olmaksızın taş oymacılığı görülmektedir (Egemen, 1993: 188). Eserin üzerinde dönemine uygun olarak şekilde işlenmiş lale motifleri, gül motifleri ve

kaseler içinde işlenmiş meyve motiflerinin olduğu görülmektedir. Meyve tabaklarının aralarında kalan boş kısımlara ise bitkisel motiflerin işlendiği görülür.

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Çeşmenin ayna taşında dilimli kemer altında ortada bir adet madalyon ve madalyonun iki yanında selvi ağacı motifi bulunur. Selvi ağaçlarının uçları yukarıya doğru uzamaktadır. H. Örcün Barışta “...gövdesi ve dalları **çavuş nişanı** biçiminde, çizgilerle taranmış, iki selvi ile bezenmiş...” olarak söz etmekte ve selvi ağaçlarının görünüşlerini çavuş nişanı olarak adlandırmaktadır (Barışta, 1989: 20).

Fotoğraf 60. Bereketzade Çeşmesi (Eyice, 1992: 489).

4.3.11 İstanbul Kaptan Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi

Fotoğraf No: 61

Yapının Yeri:

İstanbul Kasımpaşa'da Mevlevihanenin karşısındaki Sipahi Fırını Sokağının başında yer alır.

Tarihlendirme:

Çeşmenin kitabesi üzerinde inşa tarihi olarak H.1145 (1732) senesi yazmaktadır (Tanışık, 1945: 93). Çeşmenin banisi Bahriye ümerasından Kaptan-ı Derya Hacı Hüseyin Paşa'dır (Egemen, 1993: 393).

Mimari Özellikleri:

Beyaz mermer ve kiremit rengi topraktan inşa edilmiş olan çeşme (Barışta, 1991: 11) dikdörtgen bir su haznesine sahiptir. Çeşme dikdörtgen bir plana sahip olup, iki yanında bir profil aracılığıyla birbirine bağlanan yan üniteler yer almaktadır. Cephenin ortasından cepheden taşkınlık gösteren iki adet ayak yer alır. Bu ayaklar çeşmenin yuvarlak kemerini taşımaktadır. Çeşmenin önünde yalağı bulunmaktadır. Su yalağının sol tarafında bir dinlenme taşı yer almaktadır.

Süsleme Özellikleri:

Çeşmenin üst saçağına değin kabartma çiçek ve tabaklar içerisinde yer alan meyve motiflerinden oluşan, ince ve yüksek tezyinatlarla kaplı olduğu görülür. Affan Egemen'nin açılmış bir tavuskuşu ya da bir yelpazeye (Egemen, 1993: 392) benzetildiğini söylediği yarım daire biçimli dilimli kemeri H. Örcün Barışta istiridye niş olarak adlandırmıştır (Barışta, 1991: 11). Nişin her bir diliminin üzerine birer adet rozet işlenmiştir ve nişin köşe üçgenlerinin üzerinde herhangi bir süsleme olmadığı görülmektedir. Söz konusu nişin altında kabartma tekniğiyle oluşturulmuş bir sıra mukarnaslı korniş yer alır. Mukarnas sırasının üzerinde palmet ve rumi motiflerinden meydana gelen dar bir bordür yer alır.

Kornişin altında yer alan ayna taşının iki yanında vazodan çıkan çiçek motifleri, üstündeysel tabaklar içerisinde yer alan meyve motifleri bulunur.

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Çeşmenin ayna taşının dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış, dilimli sağır bir kemer içerisinde işlenmiş olan selvi ağacı motiflerinin olduğu görülür. Selvi ağacı motiflerinin ortasında bir rozet yer almaktadır. Ağaçların gövdelerinin H. Örcün Barışta'nın tabiriyle "çavuş nişanı" biçiminde zikzaklar ile taranmış olduğu görülmektedir (Barışta, 1991: 13). Selvi ağacı motiflerinin uçlarının ise merkeze doğru kıvrılmış biçimde olduğu görülür.

Fotoğraf 61. İstanbul Kaptan Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi ayna taşı

4.3.12 İstanbul Kemankeş Çeşmesi

Fotoğraf No: 62

Yapının Yeri:

Çeşme, Karaköy Gümrük Sokakta Kemankeş Kara Mustafa Paşa Camii'nin avlusu dışında duvarın bitişiğinde yer alır.

Tarihlendirme:

Yapının kitabesinde inşa tarihi olarak H. 1145 (1732) tarihi yazmaktadır (Barışta, 1991: 55).

Mimari Özellikleri:

Çeşme yapı malzemesi olarak sarı renge çalan damarsız ve pürüzsüz yüzeyle mermer bloklardan meydana gelir (Barışta, 1991: 60). Çeşmenin cephesi dikdörtgen forma sahiptir. İki yanında çerçeve niteliği taşıyan yan üniteler yer alır. Çeşmenin cephesinin ortasında dışarıya taşkınlık gösteren ve yuvarlak kemer ile bağlantısı sağlanmış iki adet ayak vardır. Çeşmenin önünde yalağı bulunur ve yalağın iki tarafında birer dinlenme taşı vardır.

Süsleme Özellikleri:

Çeşmenin merkezinde istiridye formulu bir nişle dolgulanmış olan yuvarlak kemer yer alır. Söz konusu niş bir kabardan gelişir ve on yedi dilimi bulunur. Sırasıyla altıncı, dokuzuncu ve on ikinci dilimlerinin içerisinde rozetler vardır. Nişin köşe üçgenlerinin bitkisel bezemeler ile süslenmiş olduğu görülmektedir. Bu kısmın üzerinde yatay pano içerisinde yer alan kitabe vardır. Kitabenin üzerinde ise mukarnas dizileriyle taçlandırılmış meyve tabağı motifleri ile bezeli yatay dikdörtgen pano bulunur. Söz konusu mukarnas dizisi aşağıda dinlenme taşları dahil olmak üzere bütün çeşmeyi çevrelemektedir (Barışta, 1991: 60-65).

Yapının ayna taşının iki yanında sehpa benzeri bir masa üzerinde tasvir edilmiş vazolar içinde çiçeklerden meydana gelen natürmortlar yer alır. Üç adet farklı taşın yan yana

getirilmesiyle meydana gelen ayna taşının üzerinde sivri kemer ile sınırlandırılan bir pano yerleştirilmiştir. Pano içerisinde bitkisel motifler yer alır (Barışta, 1991: 64).

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Yapının ayna taşında, dilimli kemerin altında iki adet selvi ağacı motifi işlenmiştir. Selvi ağaçlarının gözdeleri ‘çavuş nişanı’ biçimindeki zikzaklar ile dolgulanmıştır. Bu zikzaklar selvi ağaçlarının dallarının uçlarını üçgen biçiminde dışa doğru taşıyacak biçimde yapılmıştır (Barışta, 1991: 62). Selvi ağaçlarının uçları ise dik bir şekilde işlenmiştir.

Fotoğraf 62. Kemankeş Çeşmesi ayna taşı (Barışta, 1991: 61).

4.3.13 İstanbul Saliha Sultan Çeşmesi (Topçubaşı İsmail Ağa Çeşmesi)

Fotoğraf No: 63

Yapının Yeri:

Çeşme, Beyoğlu'ndan Tophane'ye doğru inen Kadiriler Yokuşu üzerinde, Kadirhane Dergahı'nın avlu kapısı bitişiğinde yer almaktadır.

Tarihlendirme:

Çeşmenin üzerinde üç mısra olarak yazılmış beş satırdan oluşan kitabesi üzerinde H.1144 (1731) tarihi verilmektedir (Tanışık, 1945: 63; Barışta, 1991: 30). Çeşmenin banisi Topçubaşı İsmail Ağa ve Sultan I. Mahmud'un annesi Saliha Sultan'dır.

Mimari Özellikleri:

Çeşmede inşa malzemesi olarak kesme taş kullanılmıştır. Sokak tarafına bakan cephesi baştanbaşa mermer kaplıdır (Tanışık, 1945: 63). Çeşme dikdörtgen bir forma sahiptir. Eserin sağında ve solunda bir profil ile çeşmeye bağlantısı sağlanan yan üniteler yer alır. Cephenin ortasında dışarıya taşkınlık gösteren ve yuvarlak kemerle birbirine bağlanan iki ayak yer alır. Çeşmenin önünde su teknesi bulunur ve sağ ile sol tarafında birer dinlenme taşı yer alır. Çeşmenin ayna taşı ile kitabesi arasında istiridye biçiminde bir kemer yer alır.

Süsleme Özellikleri:

Çeşmenin istiridye biçimine sahip yuvarlak kemerinin köşe üçgenleri bitkisel motifler ile bezenmiştir. İki yanında ise vazodan çıkan çiçek tasvirleri yer alır. Kemerin üzerinde yer alan kitabenin üzerinde ise tabak içerisinde meyve motifleri işlenmiştir. Çeşmeyi çevreleyen süslememiş saçak ve en üstte ise mukarnas dizisinden oluşan bir süsleme mevcuttur. Yapının bezemesiz bordüründen sonra gelen iç kısımda ise dikdörtgen panolar üzerine işlenmiş içerisinde çiçek buketleri olan beş adet vazo yer alır. Çeşmenin sağır kemerli ayna taşının bir sıra mukarnas dizisiyle sınırlandırılmış olduğu görülür. Ayna taşının ortasında musluk lülesi yer almaktadır. Bu mukarnas sırasının üstünü kıvrıl dal motifleri ve açık palmet motiflerinden meydana gelen bir bordür sınırlandırır. Ayna taşının

iki tarafında yer alan ayakların iç yüzeylerinde mukarnas sırasının devam ettiği ve kıvrık dal motifi, açık palmet ve yapraklardan meydana gelen bordür, altındaysa ters yapılarak aşağı doğru sarkan bir çiçek motifi görülür. Ayna taşının alt kısmında üç adet büyük rozet motifi işlenmiş olan bir pano yer alır (Barışta, 1991: 38).

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Yapının ayna taşının sağır kemerinin altına işlenmiş uçları merkeze doğru dönük iki adet selvi ağacı motifi vardır. Bu selvi ağacı motiflerinin içleri H. Örcün Barışta'nın tabiri ile çavuş nişanı benzeri zikzaklar ile dolgulanmıştır (Barışta, 1991: 37). Ayna taşının ortasında büyük bir boşluk olduğu görülür.

Fotoğraf 63. Saliha Sultan Çeşmesi (Topçubaşı İsmail Ağa Çeşmesi)

4.3.14 İstanbul Tophane Meydan Çeşmesi (I. Mahmud Meydan Çeşmesi)

Fotoğraf No: 64

Yapının Yeri:

Çeşme, Kılıç Ali Paşa Camii'nin karşısında, Tophane İskelesinin başında yer almaktadır.

Tarihlendirme:

Çeşme, H.1145 (1732) yılında Sultan I. Mahmud tarafından yaptırılmıştır (Tanışık, 1945: 103; Talasoğlu, 1994: 37).

Mimari Özellikleri:

Yapı malzemesi olarak mermer kullanılan eser dört yüze sahip kare planlıdır. Kare plana sahip çeşmenin alt kısımlarının köşeleri pahlı olarak üst kısımlarının köşeleri ise pahsız olarak inşa edilmiştir. Söz konusu köşe pahlarının üst kısmı mukarnas dizisi ile sınıbulmaktadır. Dört yüzlü çeşmenin her yüzünde ikişer sıra halinde yazılmış beş mısradan meydana gelen tarih kasidesi yazılıdır. Çeşmenin dört yüzü de birbirine benzemektedir. Ortalarında sivri kemerli niş içerisinde birer adet çeşme ve mermer malzemedenden yapılmış olan dikdörtgen formlu su tekneleri yer alır. Çeşmenin dört yüzünde de birer adet sivri kemerli çeşme ve bu çeşmelerin iki yanında birer adet mukarnas kavsaları mihrabiye bulunur. Çeşmenin ayna taşları üzerinde musluk bulunmamaktadır. Eserin köşe pahlarının bulunduğu yerlerde daha önceleri birer musluk ile su teknelerinin olduğu fakat daha sonraları bu çeşme ve su teknelerinin kaldırılıp yerine mermer panoların konulduğu anlaşılmaktadır. Çeşmeye genel olarak bakıldığı zaman mimari açıdan Üsküdar III. Ahmed Çeşmesi ile oldukça benzerlik göstermektedir (Talamoğlu, 1994: 37-42).

Çeşmenin ilk çatısı kurşun kaplı ve süslü saçaklı bir kubbe ile örtülüydü (Talamoğlu, 1994: 43). Çeşme 1837 yılında bir onarım görmüş ve bu onarımda üst örtüsü tamamen değiştirilmiştir (Koçyiğit, 2013: 347). Daha sonraları ise 1956-1957 yılında yapılan başka bir onarım sırasında İstanbul Sular İdaresi tarafından malzemeye uygun olacak şekilde saçak ve kubbeleri yeniden yapılmıştır.

Süsleme Özellikleri:

Çeşmenin dört yüzüne de baktığımız zaman oldukça süslü olduğunu görmekteyiz. Adeta yüzeyler üzerinde süslemesiz boş bir yüzey bulunmamaktadır. İlk olarak çeşmenin saçağının altında rumi motiflerinden meydana gelen bir korniş ve mukarnaslı bir silmenin olduğunu görmekteyiz. Silmenin altına bulunan ve yapının dört tarafını çevreleyen bordür üzerinde kabartma ile yapılmış yuvarlak kemerler içinde kase içerisinde meyve motifleri işlenmiştir. Yapının kitabe kuşağının altında köşeleri pahlanmış ve üst kısmına mukarnaslar yapılmıştır. Söz konusu mukarnasların altında istiridye biçimli yuvarlak kemerle örtülü olan nişler vardır. Eserin kemer köşelerine rumi motifleri ve palmet motiflerinden meydana gelen grift bezemeler işlenmiştir. Ayna taşları üzerinde dilimli kaş kemer altında rozet ve bitkisel motifler yer alır. Ayna taşının yanında ise altta vazodan çıkan çiçek motifleri üstte ise kase içerisinde yer alan meyve motifleri işlenmiştir.

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Çeşmenin dört yüzünde de bulunan ayna taşı üzerinde dilimli kaş kemerin ortasında bir rozet ve rozetin iki yanında uçları merkeze doğru kıvrılmış olan iki adet selvi ağacı motifi yer almaktadır. Selvi ağaçlarının üzerinin zikzak motifleriyle dolgulanmış oldukları görülmektedir.

Fotoğraf 64. Tophane Meydan Çeşmesi ayna taşı (Barışta, 1989: 47).

4.3.15 İstanbul Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi

Fotoğraf No: 66-66

Yapının Yeri:

Çeşme, Fındıklı'da, Meclisi Mebusan Caddesi üzerinde Kabataş Parkının önünde bulunur. Daha önceleri parkın içerisinde merdivenli set üzerindeydi fakat 1958 yılında bulunduğu yerden sökülüp şu an olduğu konuma nakledildi (Egemen, 1993: 374; Barışta, 1993: 1; Talasoğlu, 1994: 48).

Tarihlendirme:

Çeşme I. Mahmud'un sadrazamı olan Hekimoğlu Ali Paşa tarafından H.1145 (1732) yılında yaptırılmıştır.

Mimari Özellikleri:

Yapı malzemesi olarak kesme taş kullanılan çeşmenin dört yüzü bulunmaktadır. Bir meydan çeşmesi olarak inşa edilmiştir. Çeşmenin caddeye ve denize doğru bakmakta olan yüzlerinde mermer işçiliğinin güzel örneklerinden olan kabartmalar ile süslenmiş iki adet çeşme ve söz konusu bu çeşmelerin kemerleri üzerinde iki adet ayrı kitabe vardır (Egemen, 1993: 374). Diğer iki cephe ise süslenmeden boş bırakılmıştır (Barışta, 1993: 22; Talasoğlu, 1994: 50). Çeşmenin kare forma sahip haznesi mermer levhalar ile kaplanmış gözükmetedir. Yola bakan cephenin yer aldığı orta bölümün ana kütlede dışarı doğru çıkıntı yaptığı görülür.

Çeşmenin bugün bulunduğu konuma taşınmadan önceki yeri, set üstünde yer aldığı sırada üzeri parmaklıklar ile çevrilmiş bir teras biçimindeyken nakil sonrası bu terasın kaldırıp onun yerine geniş saçağa sahip olan bir çatı ile örtülmüş olduğu görülür.

Süsleme Özellikleri:

Çeşmenin süslemeye sahip olan iki cephesinde de benzer süsleme unsurlarının olduğu görülmektedir. Ortada bir sivri kemer ve sivri kemerin üzerinde kitabe taşı yer alır.

Kitabenin üzerinde ise saçak altında bulunan mukarnas ve palmet dizilerinden meydana gelen bir sıra bordür yer alır. Çeşmenin ayna taşları, kemer aynaları ve kemerlerin köşe üçgenleri üzerinde kabartma ile yapılmış bitkisel bezemeler söz konusudur. İki parçadan oluşan ve mermer bloklardan yapılmış olan ayna taşı üzerinde açık ve kapalı palmetlerden yapılmış bir bordür ile bordür üzerinde iki tarafında rozet bulunan, içi kıvrık dal motifleriyle dolgulanmış dilimli gövdeye sahip bir taç yerleştirilmiştir. Söz konusu tacın iki yanında vazodan çıkan çiçek motiflerinden oluşan süsleme kompozisyonları işlenmiştir. Vazolar şişkin gövdeye sahip, uzun boyunlu olarak tasvir edilmiş ve üzerleri kıvrık dal motifleriyle süslenmiştir. Bu natüremortlar dilimli birer kemer içerisinde yer alır. Vazoların bulunduğu süslemenin üzerinde bir sıra mukarnas ve kıvrık dallardan meydana gelen bordür yapılmıştır. Bu bordür kemer ayaklarının iç kısmına değin devam etmektedir.

Çeşmenin denize doğru bakan diğer süslü cephesinde aynı kuruluş söz konusudur fakat bu cephe biraz daha süslü olarak yapılmıştır. Diğer cephede olduğu gibi bu cephede de kitabe taşının alt ve üst tarafı, iki yanda kalan boş kısımlar kıvrık dal ve yapraklardan meydana gelen bir süsleme ile dolgulanmıştır. Ayna taşı üzerindeki süsleme kompozisyonları diğer cephedekinin aynısıdır. Tıpkı diğer cephede olduğu gibi bu cephede de vazodan çıkan çiçek motiflerinin işlendiği görülür.

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Yapıda yer alan ayna taşları dikdörtgen bir çerçeveye içine alınmış ve köşe üçgenleri birer çiçek dalı motifi ile bezenmiştir. Dilimli sağır bir kemer içerisinde iki adet selvi ağacı motifi ve selvi ağaçlarının ortasında iç içe yerleştirilerek oluşturulmuş bir rozet yer alır. Selvi ağaçlarının gövdeleri ‘çavuş nişanı’ biçiminde taranmış olup uçları merkeze dönük biçimde işlenmiştir (Barışta, 1993: 31).

Fotoğraf 65. Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi yola bakan cephe ayna taşı detay
(Barişta, 1993: 32).

Fotoğraf 66. Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi denize bakan cephe ayna taşı detay
(Barişta, 1993: 42).

4.3.16 İstanbul III.Ahmed Çeşmesi (Aynalıkavak)

Fotoğraf No: 67-68

Yapının Yeri:

Kasımpaşa'dan Hasköy'e doğru yol alırken Aynalıkavak Kasrı'nın önünde yer alır.

Tarihlendirme:

Yapının üzerinde yer alan dört satırlık kitabesinden öğrendiğimize göre H.1116 (1704) senesinde yaptırılmıştır (Tanışık, 1945: 45; Talasoğlu, 1994: 131; Aynur ve Karateke, 1995: 92). Çeşmenin banisi III. Ahmed'dir.

Mimari Özellikleri:

Çeşmede yapı malzemesi olarak kesme taş kullanılmıştır. Kesme taş ile inşa edilmiş çeşmenin ön yüzü beyaz mermerdendir. Eser iki kademeli bir kaide üzerinde yükselir. Klasik Türk mimarisi üslubuna uygun biçimde yapılmış eserin ön yüzünde dikdörtgen çerçeve içerisinde sivri kemer yer alır. Sivri kemerin üzerinde ise kitabe vardır. Ayna taşı dikdörtgen içerisine alınmış ve musluk olması gereken yer boştur. Önünde su teknesi yer alır.

Süsleme Özellikleri:

Çeşmenin kemer üçgenlerinde birer adet rozet işlenmiştir. Ayna taşının üzerinde dekoratif bir kemer ve kemerin iki yanında lale motifi yer alır. Çeşmenin en üstünde baklavali eğik düzlem geçişleri ile lotus palmet dizisinden meydana gelen bir bordür yer alır. Çeşmeyi süsleyen beş adet de madalyon vardır (Talamoğlu, 1994: 132).

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Ayna taşının iki tarafındaki kemer ayakları üzerinde içleri zikzaklar ile dolgulanmış ve uçları yukarı doğru tasvir edilmiş olan iki adet selvi ağacı motifi yer almaktadır.

Fotoğraf 67. III. Ahmed Çeşmesi (Aynalıkavak) (Mustafa Cambaz'dan).

Fotoğraf 68. III. Ahmed Çeşmesi (Aynalıkavak) selvi ağacı motifi detay (Mustafa Cambaz'dan).

4.3.17 Babakale Ahmed Ağa Çeşmesi (Çanakkale)

Fotoğraf No: 69

Yapının Yeri:

Babakale Ulu Camii'nin doğu tarafında sokak kenarında yer almaktadır.

Tarihlendirme:

Çeşmenin ayna taşı ile kavsarasının içinde kitabeler vardır. Bu kitabeler tarih farklılığı göstermektedir. Kitabelerden biri muhtemelen sonradan yerleştirilmiş olmalıdır. Çeşmenin ayna taşının üst kısmında, düzensiz bir biçimde oyulmuş olan üç adet kartuş vardır ve bu kartuşların içindeki yazılar aşınmıştır. Alttaki kartuşta ise ‘sene 1207’ (M. 1792-1793) ibaresi okunmaktadır (Uysal, 2008: 127).

Çeşmenin diğer kitabesinin bir kısmı yok olmuş durumdadır. Yatay kartuş içerisinde mevcut kısımlarda ‘...Ahmed Ağa sene 1151’ ibaresinin yer aldığı görülmektedir. Buradan anlaşıldığına göre çeşme, Ahmed Ağa tarafından H.1151 (M. 1738-1739) senesinde yaptırılmıştır. Diğer kitabe ise başka bir esere ait veya bir onarım kitabesi olabilir (Uysal, 2008: 127).

Mimari Özellikleri:

Çeşme küçük boyutlu ve tek cepheye sahiptir. Arkasında küçük bir haznesi bulunur. Basık kemer biçimli nişin iki köşesinde yer alan mermer söveler aslında bütün bir levhayken ikiye ayrılıp buraya yerleştirilmiş izlenimi vermektedir. Büyük bir ihtimalle tek parça halinde, yüzeyine sağır kaş kemer işlenmiş bir çeşmenin ayna taşı olmalıdırlar (Uysal, 2008: 127).

Süsleme Özellikleri:

Çeşmenin söveleri üzerinde kabartma ile yapılmış selvi ağaçları ve madalyonlar olduğu görülür.

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Söveler üzerinde uçları merkeze doğru kıvrılmış biçimde tasvir edilmiş iki adet kabartma selvi ağacı motifi yer almaktadır. Selvi ağaçlarının kök kısımları üçgen bir biçimde tasvir edilmiş, gövde kısmında ise dal biçimli çıkıntılar yer alır. Yapraklı kısmı ise zikzaklarla dolgulanmıştır. Selvi ağaçlarının üzerinde madalyonlar içinde altı kollu yıldızlar, diğer bir adıyla ise Süleyman mührü, işlendiği görülür.

Fotoğraf 69. Babakale Ahmed Ağa Çeşmesi (Uysal, 2021: 108).

4.3.18 Aydın Dümen Köyü Çeşmesi

Fotoğraf No: 70

Yapının Yeri:

Çeşme Aydın'ın Bozdoğan İlçesi Dümen Köyü'nde yer alır.

Tarihlendirme:

Yapıda herhangi bir kitabe bulunmamaktadır ve bu sebeple inşa tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur (Özbalkan, 2019: 67). Fakat cephe kuruluşu ve kullanılan yapı malzemelerine bakılarak 19.yüzyıl sonları ile 20.yüzyıl başına tarihlenebilir.

Mimari Özellikleri:

Yığma duvar tekniği ile inşa edilmiş olan çeşmede yapı malzemesi olarak moloz taş kullanılmıştır. Haznesi ve tek cepheli olarak dikdörtgen prizmal bir kütleye sahiptir. Yapının örtü sistemi ve köşeleri harap durumdadır. Ayna taşı mevcut değildir ve çeşmenin ortasında lüle yer almaktadır (Özbalkan, 2019: 66).

Süsleme Özellikleri:

Yapının tüm yüzeyi sıvalıdır ve yapının üzerinde daha sonraları yapılmış olduğu görülen çizgisel ve bitkisel boya süslemeler yer almaktadır (Özbalkan, 2019: 66).

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Çeşmenin üzerinde sıva üzerine mavi renk ile yarım daire kemer formu ve köşelerde selvi ağacı motifleri yer almaktadır.

Fotoğraf 70. Aydın Dümen Köyü Çeşmesi selvi ağacı motifi (Özbalkan, 2019: 69).

4.3.19 Aydın Çetin Sokak Çeşmesi

Fotoğraf No: 71

Yapının Yeri:

Aydın'ın Kuşadası İlçesinde, Dağ Mahallesi'nde yer almaktadır.

Tarihlendirme:

Yapının üzerinde kitabesi yer almaktadır. Kitabeye göre çeşme H.1000 (1591-1592) senesinde yaptırılmıştır (Özbalkan, 2019: 175).

Mimari Özellikleri:

Çeşmenin yapı malzemesi olarak moloz taş ve tuğla kullanılmıştır. Yapı günümüzde bir binanın duvarına gömülmüş şekildedir. Çeşmenin durumundan ötürü bir hazneye sahip olduğunu anlamak zor gözükmektedir. Fakat tek cepheye sahip olduğu düşünülür. Çeşme dikdörtgen bir forma sahip niş görünüşü taşımaktadır. Niş üzerinde bulunan izlerden çeşmenin dilimli kaş kemere sahip olduğu anlaşılır (Özbalkan, 2019: 174).

Süsleme Özellikleri:

Oldukça zarar görmüş olan çeşmenin kenarlarında kaş kemer motifi bulunan kartuş içerisinde kitabesi yer alır. Kitabenin iki yanında gülbezek motiflerinin olduğu görülür.

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Çeşmenin kitabesinin ortasında içi zikzak motifleriyle dolgulanmış olan ve ucu dik tasvir edilmiş bir adet selvi ağacı motifi yer alır.

Fotoğraf 71. Aydın Çetin Sokak Çeşmesi kitabesi ve selvi ağacı motifi (Özbalkan, 2019: 177).

4.4 HAMAM

4.4.1 Aydın Nasuh Paşa Hamamı

Fotoğraf No: 72

Yapının Yeri:

Hamam, Nasuh Paşa Külliyesi içinde medresenin batısında, medreseye bitişik bir biçimdedir.

Tarihlendirme:

Yapının bir inşa kitabesi yoktur fakat külliye yapılarından Zincirli Han'ın kitabesinden yola çıkarak yapıyı 1708 yılına tarihlendirmek mümkündür. (Atak, 2014: 92).

Mimari Özellikleri:

Yapı dikdörtgen bir alanı kaplamakta ve tek hamam düzeninde inşa edilmiştir. Hamam, soğukluk, ılıkılık ve sıcaklık mekanlarından meydana gelir. Külliye'den hamama geçiş medresenin kuzeybatısındaki köşe odasının güneyine açılan kapıdan sağlanır. Zemin kotu yol seviyesinden yaklaşık 1,5 m. yüksekte olan yapıya giriş güney cepheden sağlanmaktadır (Atak, 2014: 88).

Süsleme Özellikleri:

Hamamın ılıkılık kısmını örten kubbenin göbeğinde ve yüzeyinde çok sayıda fil gözü yer alır. Kuşaklarla hareketlendirilmiş kubbenin eteklerinin içi mukarnaslar ve silindirik kabalarla dolgulanmıştır. Pandantifler çarkıfelek motifleriyle hareketlendirilmiştir (Atak, 2014: 90).

Sıcaklık bölümünde de ılıkılık bölümüne benzer süslemelere rastlarız. Bu bölümde halvet odalarında ve halvetler arasında bulunan eyvanlarda yer alan kurnaların her biri farklı süslemelerle bezenmiştir. Kurnaların birisi yuvarlak, diğerleri sekizgen formdadır (Atak, 2014: 90).

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Diğer selvi ağacı motifi ise külliye'nin hamamında sıcaklık kısmında ve halvet odalarında bulunmakta olan kurnalar üzerinde yer alır. Kurnaların yüzeylerinde madalyonlar içerisinde çiçek motifleri, gülbezek motifleri, altıgenler ve yıldız motiflerinin yanı sıra bitkisel motiflerden meydana gelmekte olan natüralist üslupta kompozisyonlar; üzüm salkımlı asma yaprakları ile çevrelenmiş selvi ağacı motifleri yer almaktadır (Atak, 2014: 90).

Fotoğraf 72. Aydın Nasuh Paşa Külliyesi hamam kurnaları (Atak, 2014: 695).

4.5 MEDRESE

4.5.1 Aydın Nasuh Paşa Medresesi

Fotoğraf No: 73

Yapının Yeri:

Medrese, dikdörtgen avlunun kuzey, batı ve güney kanatlarına dizilen öğrenci hücreleri ile avlunun kuzeydoğu köşesine yerleştirilen dersane-mescitten meydana gelmektedir (Atak, 2014: 86).

Tarihlendirme:

Medresenin inşa kitabesinin bir kısmı günümüze gelebilmiştir. Ancak mevcut kısımdan bilgi almak mümkün olmamaktadır. Külliye'nin başka bir yapısı olan Zincirli Han'ın kitabesinden yola çıkılarak 1708 yılına tarihlenebilir.

Mimari Özellikleri:

Tek katlı medrese kuzeye meyilli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Batısına bitişik hamam, doğusunda han, güneyinde ise yol yer almaktadır. Evlerle çevrili kuzey cephesi restorasyon sonrası temizlenmiştir. Güney ve batı kanatları tamamen, kuzey ve doğu kanatları ise kuzeydoğu köşesine kadar öğrenci hücreleriyle çevrilidir (Atak, 2014: 86).

Süsleme Özellikleri:

Medrese süsleme açısından sade bir görünüme sahiptir. Süsleme olarak sayabileceğimiz tek unsur güney cephenin ortasında yer alan giriş kapısı üzerindedir (Atak, 2014: 88).

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Külliye'nin medrese binasının güney cephesinde bulunan giriş kapısının kemer köşelikleri üzerinde gülbezek motifi ile yanlarda kabartma tekniği ile işlenmiş ve ucu hilal motifi ile sona ermekte olan selvi ağacı motifleri görülür (Atak, 2014: 86). Burada yer alan

selvi ağacı motifinin gövdesi üçgene benzemektedir. Ağacın yapraklı kısmının ise zikzaklar halinde dolgulanmış olduğu görülmektedir.

Fotoğraf 73. Aydın Nasuh Paşa Külliyesi medrese giriş kapısı üzerinde yer alan selvi ağacı motifi (Atak, 2014: 680).

4.6 KÜTÜPHANE

4.6.1 Ayasofya I. Mahmud Kütüphanesi

Fotoğraf No: 74

Yapının Yeri:

İstanbul Sultanahmet Meydanı'nda yer almaktadır.

Tarihlendirme:

Kütüphanenin vakfiyesi H.1152 yılının Şevval (Ocak 1740) ayında hazırlanmış ve açılış töreni ancak 24 Muharrem 1153 (21 Nisan 1740) yılında yapılabılmıştır (Erünsal, 1991: 212). Fakat kütüphanenin yapım tarihi üzerine farklı görüşler de bulunmaktadır. Hammer yapının açılış tarihi olarak H.1156 (1743) tarihini öne sürerken; XVIII. Yüzyıl sonunda İstanbul'u ziyaret etmiş olan İtalyan Rahip Toderini yapının ilk olarak Kanuni Sultan Süleyman'a gösterilip, H.1159 (1746-47) yılında I. Mahmud tarafından günümüzdeki şeklini aldığını söylemektedir (Karakaya, 2020: 148).

Mimari Özellikleri:

Kütüphane, Ayasofya'nın iç mekanındaki güney nefinde iki payandanın arasına yapılmıştır. Kütüphane küçük bir giriş, okuma odası, ışık taşılığı ve hazine-i kütüb ile bu birimleri birbirine bağlayan bir koridordan meydana gelmektedir (Can ve Altunbaş, 2015: 184). Hazine-i kütüb ve okuma odası kütüphanenin ana mekanlarıdır. Bu bölümlerin arasında bulunan alan ışık taşılığı olarak adlandırılan bölümdür. Yapının okuma odası ve giriş taşılığı Ayasofya iç mekanında kalırken, hazine-i kütüb bölümü Ayasofya'nın onarımları sırasında eklenen payandaların arasına yapılarak dışta bırakılmıştır (Karakaya 2020: 158).

Süsleme Özellikleri:

Kütüphanenin aynalı tonoz ile örtülü olan giriş holünde ince işçilikle meydana getirilmiş ahşap bir bordür ve bu mekanın Ayasofya'ya doğru bakan cephesinin bir kısmının pirinç şebekeli olduğu görülmektedir. Söz konusu şebekeler mukarnas başlığa sahip sütunlarla birbirinden ayrılmış kemerli, barok süslemeli ve altın varaklı panolardan meydana

gelmektedir (Can ve Altunbaş, 2015: 184). Yapının ana giriş kapısı üzerinde mermer üzerine celi sülüs hatla işlenmiş kitabe yer almaktadır. Mekanın duvarları mermer malzeme ile kaplı olup orijinal çini bordürler yer almaktadır.

Okuma odasında mekan dönemin getirdiği yeni süsleme anlayışına uygun biçimde barok stilinde bitkisel motifli kıvrımlarla bezeli pirinç dökme şebekeler, aralarında mukarnas başlığa sahip sütunlarla bölümlenmiş olan altı ayrı panodan meydana gelir. Okuma odasında yer alan pencerelerin araları ve iki duvarın yarısından yukarısı çini süslemeler ile kaplanmıştır. Çiniler çok renkli sıraltı tekniğinde yapılmış kitabeleri ulama kompozisyonlu çiniler ve bunların etrafını çeviren bordür çinilerdir. Mekanın giriş kapısının sol tarafında fildişi ve sedef kakmalı kapaklı bir niş ile mermer taklidi yüzeyler vardır (Dumlupınar, 2020: 1789).

Kütüphanenin koridorunun duvar yüzeylerinde iri rozetler, çintemani, çin bulutu ve buna benzer motifler ile şakayık ile kıvrık dal motiflerinden meydana gelen çiniler yer alır. Kütüphanede yer alan çini süslemeler XVI., XVII., XVIII. Ve XIX. yüzyıllarına ait İznik, Kütahya ve Tekfur Sarayı çinileridir (Can ve Altunbaş, 2015: 188).

Koridorun bitiminde yer alan hazine-i kütüp bölümünün girişinde çini panolar yer almaktadır. Giriş kapısının kemer alınlığı üzerinde Sultan Mahmud'un tuğrası vardır. Bu kısım iki bölümden meydana gelmektedir. Kapıdan girişte yer alan sekizgen ve yüksek kasnağa sahip kubbe üzerinde beyaz sıva üzerine malakari bezemeler ve sekizgen kasnak üzerinde siyah zemin üzerine altın rengi ile celi sülüs hatla ayet yazılmıştır. İkinci kısımda ise alt kat pencerelerinin üzerinde bütün odayı dolaşan bordo renkli zemin üzerinde altın rengi ve ta'lik hatla işlenmiş bir yazı kuşağı vardır. Aynı zamanda dikkat çeken bir diğer özellik yerden tavana kadar bütün duvarları, pencere içlerini ve dolap nişlerini bezemekte olan çini süslemelerdir. Kütüphanenin içerisinde eski onarımlar esnasında orijinal olanlarının yerine konulmuş olan XIX. yüzyıla ait Fransız fayansları da yer almaktadır (Dumlupınar, 2020: 1796).

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Kütüphanenin hazine-i kütüp kısmının girişinde yer alan eş çini panolar üzerinde selvi ağacı motifleri yer almaktadır. Bu panolar asıl olan panolar yerine 1882-1896 yılları arasında yapılan onarımlarda yerleştirilmiştir. Panoların arka yüzeylerinde Fransa'da üretim yapmakta olan Choislerei Seine atölyesinin ismi yazılmıştır (Dumlupınar, 2020: 1795).

Fotoğraf 74. Ayasofya I. Mahmud Kütüphanesi hazine-i kütüp girişi selvi ağacı motifli eş panolardan biri (Dumlupınar, 2020: 1795).

4.6.2 Şehit Ali Paşa Kütüphanesi

Fotoğraf No: 75-76

Yapının Yeri:

Yapı, İstanbul'da Şehzade Camii'nin yanında Vefa Lisesi avlusunun içinde yer almaktadır.

Tarihlendirme:

Ayvansarayı'nın kütüphanenin inşa tarihi olarak verdiği tarih H. 1122 (M. 1710) tarihidir. Asıl kitaplık bölümünde yer alan kapı iç kitabesindeki tarih Ayvansarayı'nın verdiği ile aynı olmasına karşılık H.1127 (M. 1715) tarihlidir (Küçükalfa, 1984: 134).

Mimari Özellikleri:

Yapı, Hassa başmimarı Kayserili Mehmed Ağa tarafından inşa edilmiştir. Bir bodrum, zemin ve iç içe iki odası bulunan üst kattan meydana gelir. Yapının batı cephesinde yuvarlak kemere sahip, zemini doldurulmuş bir çeşme ve merdiven altında bir mihrap nişinin yer aldığı namazgahı bulunmaktadır (Erünsal, 2010: 436).

Süsleme Özellikleri:

Kütüphanenin asıl kitaplık bölümünde süsleme unsurları ön plandadır. Kalem işleri, mermer işleri, ahşap, çini ve demir işlerinden meydana gelen süslemeler olduğu görülmektedir.

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Yapının giriş kısmında sol tarafta kalan alçı nişin üzerinde etrafına asma yaprakları ve üzüm salkımları dolanmış olan iki adet selvi ağacı motifi yer almaktadır.

Fotoğraf 75. Şehit Ali Paşa Kütüphanesi alçı niş üzerinde selvi ağaçları (Erim, N; Emiroğlu, E).

Kütüphanenin okuma odasının giriş duvarında alçı süslemeyle işlenmiş olan üç adet selvi ağacı motifi bulunmaktadır. Bu selvi motiflerinin etraflarına asma yaprakları ve üzüm salkımları dolanmıştır. Ortada yer alan selvi motifi dilimli kemerli bir niş içine alınmıştır.

Fotoğraf 76. Şehit Ali Paşa Kütüphanesi okuma odası giriş duvarı (Erim, N; Emiroğlu, N).

4.7 SARAYLAR

4.7.1 Topkapı Sarayı (Yeni Saray/Saray-ı Cedid)

Fotoğraf No: 77-94

Yapının Yeri:

Topkapı Sarayı İstanbul'da Sarayburnu'nda yer almaktadır. İstanbul'un Fatih ilçesine bağlıdır.

Tarihlendirme:

Topkapı Sarayı'nın başlangıç ve bitiş tarihi kaynaklarda farklılık arz etmektedir. Oktay Aslanapa, Osmanlı Mimarisi adlı eserinde sarayın 1474-1479 yılları arasında genel hatları ile Topkapı Sarayı'nın esasının kurulduğunu yazmaktadır (Aslanapa, 1996: 598). Doğan Kuban ise muhtemelen 1455 yılı sonrası başladığını öne sürer (Kuban, 2008: 185). Bir diğer tarihlendirme ise Semavi Eyice'nin Topkapı Sarayı adlı eserinde H.872-873 (1467-1469) yıllarına doğru başlamış olduğunu (Eyice, 1985: 6). Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nin Topkapı Sarayı maddesinde Bab-ı Hümayun üzerinde yer alan H.883 (1478) tarihi baz alınarak inşaata bu tarihten önce muhtemelen 1465 yılında başlanmış olabileceği söylenmektedir (Ertuğ, 2012: 256).

Bakıldığı zaman sarayın temelinin 15.yüzyılda Fatih Sultan Mehmet tarafından atıldığını söylememizin yanlış olmayacağı gözükmektedir. Saraya inşa edilen son binayı ise 19.yüzyılda Abdülmecit eklemiştir.

Mimari Özellikleri:

Topkapı Sarayı, İstanbul'da şehre hakim bir arazi üzerinde 70 dönümlük bir alana inşa edilmiştir. İlk olarak Zeytinlik adı verilen tepede, bugünkü Sarayburnu'nda birkaç köşk inşa edilerek başlanmış zamanla ise bir mimari kompozisyon içerisinde toplanarak Edirne Sarayı plan şemasına uygun olarak ana hatları oluşturulmuştur. 70 dönümlük alana yayılmış olan saray, Sur-i Sultani adlı surlarla çevrili olup, etrafı kuleler ile desteklenerek kara tarafına doğru korunmuştur (Aslanapa, 1996:598-599). Topkapı Sarayı devletin kullanımına uygun

olacak şekilde bulunduğu araziye uygun ve yatay genişleme ile neredeyse her devirde ilaveler ile bugünkü şeklini almış bulunmaktadır. Saray teşkilat açısından dört bölümden oluşmaktadır. Bunlar: Eğitim alanı olarak adlandırabileceğimiz Birun, idari merkez Divan-ı Hümayun, eğitim alanı olarak bilinen Enderun ve padişah ile ailesinin yaşadığı Harem. Arka arkaya sıralanmış üç avlu ve bir dış bahçeden oluşan sarayın girişinin sağlandığı üç abidevi kapısı bulunur. Bunlardan ilk kapı Bab-ı Hümayun, ikinci kapı Babüselam, üçüncü kapı ise Babüssade olarak adlandırılmaktadır. Surların içine Bab-ı Hümayun adlı kapıdan girilmektedir. İçeri girdiğimizde karşımıza çıkan ilk avlu sarayın genel servisleri için düşünülmüştür (Kuban, 2008: 185). Avlunun içinde silah deposu olarak kullanılan Aya İrini Kilisesi yer alıyordu. Bab-ı Hümayun kapısından Babüselam kapısına doğru giderken sağda sarayın hastanesi olan Enderun Hastanesi de yer almaktadır. Avlu içerisinde sarayın ahırları da bulunmaktadır ve bu avlu aynı zamanda dış avluya da bağlanmaktadır. İlk avlu aynı zamanda halkın ve askerlerin giriş ve çıkış yapabildiği bir mekan özelliğini de taşımaktadır.

Sarayın ikinci avlusuna Osmanlı saray mimarisinin en etkili kale kapısı Babüselam kapısından girilmektedir (Kuban, 2008: 185). İç içe iki kapıdan ve kapı arasındaki odalardan meydana gelen yapının üstündeki kuleler dikkat çekicidir (Ertuğ, 2012: 257). Avlu revaklarla çevrili bir tasarıma sahip olup devlet yetkililerin toplandığı Divan-ı Hümayun Kasrı da bu avluda yer almaktadır. Saraya hizmet eden saray mutfakları da bu ikinci avlu içerisinde yer almaktadır.

Sarayın ikinci avlusundan üçüncü kapı olan Babüssade kapısına ulaşılmaktadır. Babüssade kapısı ile İç Saray'a geçilmektedir. Kapıdan içeri girildiği zaman karşıda Arz Odası ve onun arkasında ise Enderun Kütüphanesi yer alır. Aynı zamanda Arz Odası'na bitişik olan bir hamam da bulunur. Avlu içerisinde bulunan bir diğer yapı ise Ağalar Camii'dir. Bu caminin harem tarafına bağlı olan bir kapısı daha bulunur. Buradaki önemli yapılardan biri de Has Oda'dır.

Harem, Topkapı Sarayı'nın Haliç'e doğru bakan tarafında yer almaktadır. Harem'de padişah ve ailesinin ikamet ettiği bilinmektedir. Harem bölümünde yer alan ilk yapıların hangileri olduğunu tespit etmek zordur (Ertuğ, 2012: 259). 16.yüzyıl sonuna doğru başlayan eklemeler 19. Yüzyıl ortalarına değin devam etmiştir. İhtiyaç dahilinde eklenen binalar ile karmaşık düzene sahip bir şema ortaya çıkmıştır.

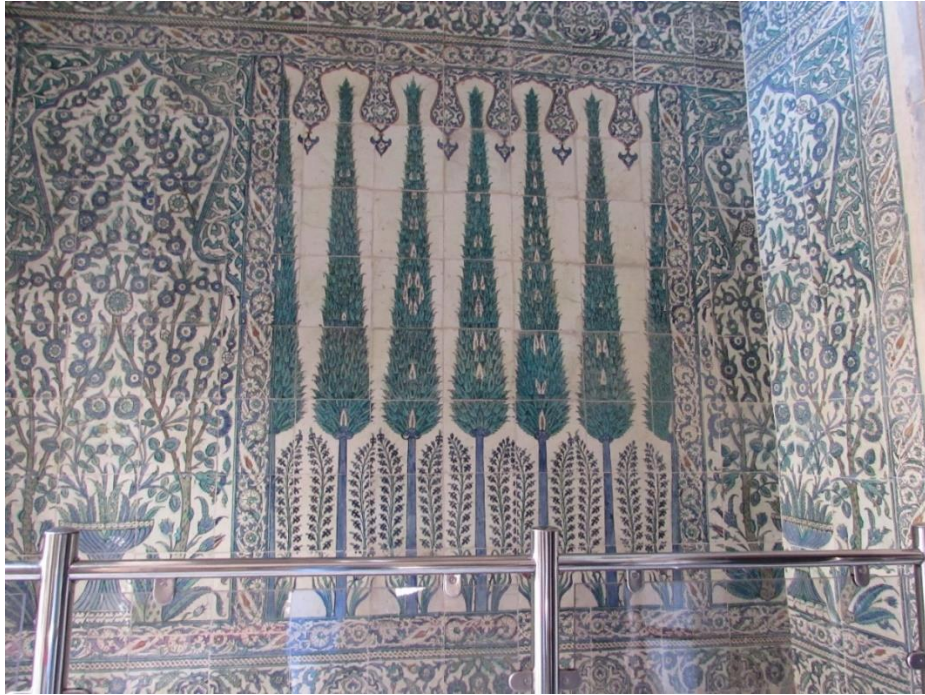
Harem kısmının arkasında kalan avluda ise IV. Murad tarafından inşa ettirilmiş olan Revan Köşkü ve Bağdat Köşkü yer alır. Has bahçe ise deniz tarafına doğru genişlemektedir.

Süsleme Özellikleri:

Topkapı Sarayı'nın içerisinde yer alan süslemeleri tek bir süsleme anlayışına sahip olarak değerlendirmek doğru olmaz. Sarayın içerisinde hem klasik Osmanlı anlayışına sahip süslemeler hem de batılı anlamda süslemelerin olduğu bilinmektedir.

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Topkapı Sarayı'nda yer alan selvi ağacı motifleri genel olarak daha çok Harem'de karşımıza çıkmaktadır. Harem kısmının asıl girişinin kuzeybatı ve kuzeydoğu cephelerinde yer alan 17. Yüzyıla ait üç ayrı panodan meydana gelen çinilerin ortasında yedi adet selvi ağacından oluşan süsleme kompozisyonu yer alır. Selvi ağaçlarının ortalarında yer alan ve yerden yükselen bitkisel motifler yer alır. Bunlar, selvi ağaçlarının gövdeleri boyunca uzanan sümbül ve lale motifleridir (Dumlupınar, 2015: 195).

Fotoğraf 77. Harem asıl girişi selvi ağacı motifleri

Fotoğraf 78. Şadırvanlı Sofa kuzeybatı köşesi çini panolar

Şadırvanlı Sofa’da kuzeybatı köşesinde yer alan üç ayrı panodan meydana gelen çini süslemelerin sağ ve soldaki panolarında simetrik oluşturulmuş selvi ağacı motifleri görülür. Selvi ağaçlarının diplerinde iki yanından uzanan nergis demetlerinin yükseldiği görülür. Selvi ağacı motiflerinin ortalarında üç adet şemse yer alır. Şemselerin altında ortabağ motifiyle birlikte menekşe ve laleli bir demet ile en altta ortabağdan çıkan iki yaprak motifi vardır (Dumlupınar, 2015: 129).

Şadırvanlı Sofa’nın güneydoğu cephesinde yer alan çini panoda selvi ağacı motifi yer alır. Selvi ağacının etrafına dolanmış asma yapraklı ve üzüm salkımları görülmektedir. Selvi ağacının dibinde asma yaprakları ile sümbül dalları vardır (Dumlupınar, 2015: 120).

Şehzadegan Mektebi’nin ikinci kısmında kuzeydoğu cephesi üzerinde de selvi ağacı motifleri vardır. Selvi ağacı motifinin iki yanında uzanan saz yaprakları arasından çıkan iki adet bahar dalı yukarıya doğru devam eder (Dumlupınar, 2015: 156). Ağacın iki yanında yerden yükselen sümbül ve nergisler de yer almaktadır.

Fotoğraf 79. Şadırvanlı Sofa kuzeybatı köşesi selvi ağacı motifi detay

Fotoğraf 80. Harem Dairesi Şadırvanlı Sofa Güneydoğu cephesi (Dumlupınar, 2015: 122).

Fotoğraf 81. Şehzadegan Mektebi ikinci kısım kuzeydoğu cephesi (Dumlupınar, 2015: 158).

Fotoğraf 82. IV. Mehmed Kasrı (Mustafa Cambaz'dan).

Topkapı Sarayı IV. Mehmed Kasrı'nın duvarları üzerinde er alan çini süslemelerin arasında selvi ağaçlı çini pano yer alır. Beyaz zemin üzerine işlenmiş bu çini pano üzerinde üç adet selvi ağacı motifi olduğu görülür. Selvi ağaçlarının etrafında asma yaprakları ve üzüm salkımları dolanmaktadır.

Valide Sultan Sofası'nın pencere içlerinde yarı stilize çiçek ve selvi ağacı motifleri karşımıza çıkmaktadır. Mermer kabartma yapılmış bu süslemenin üzerinde esma-i hüсна yazılmıştır (Dumlupınar, 2015: 36).

Fotoğraf 83. Valide Sultan Sofası selvi ağacı motifi (Dumlupınar, 2015: 38).

1666 tarihli Çeşmeli Sofa çeşmesinin dilimli kemerli nişin içinde ye alan ayna taşının iki yanında uçları dik bir biçimde tasvir edilmiş altın yaldızlı iki adet selvi ağacı motifi yer alır (Cimilli, 1996: 112). Beyaz mermer üzerine kabartma olarak yapılmıştır.

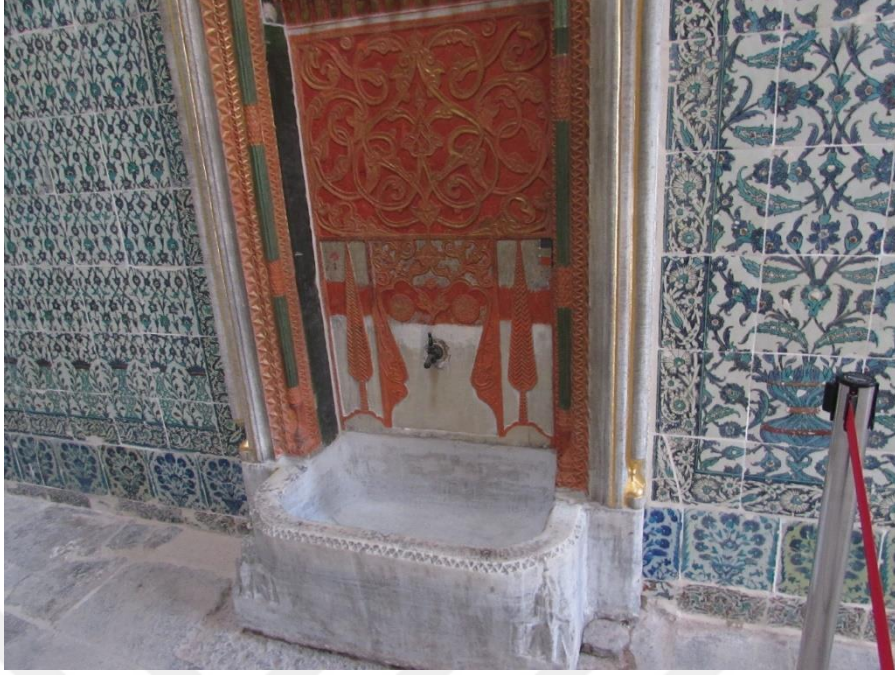

Fotoğraf 84. Çeşmeli Sofa çeşmesi

Fotoğraf 85. Çeşmeli Sofa detay.

Ocaklı Sofa'nın içerisinde yer alan çeşmede dilimli nişin içinde yer alan ayna taşının iki yanında kırmızı renkte iki adet selvi ağacı motifi yer alır. Beyaz mermer üzerine kabartma tekniğiyle yapılmıştır.

Fotoğraf 86. Ocaklı Sofa çeşme

Fotoğraf 87. Ocaklı Sofa çeşme selvi ağacı detay

Harem Ağaları Hamamı içerisinde yer alan çeşmenin üzerinde mermer üzerine kabartma tekniğiyle işlenmiş iki adet selvi ağacı motifi olduğunu görmekteyiz. Harem Ağaları Hamamı'nın 16.yy erken klasik üslubun izlerini taşıdığı bilinmektedir.

Fotoğraf 88. Harem Ağaları Hamamı çeşme

Fotoğraf 89. Yemiş Odası (Kiraz,2019: 94)

Sultan I. Ahmed Köşkü'nün güneybatı cephesi ve Sultan III. Murad Köşkü'nün kuzeybatı cephelerinin kesiştiği noktaya yapılan Yemiş Odası'nın aynalı tonoz görünümü tavanının yüzeyine süslemeler işlenmiştir. Tonozun kavisli yüzeyinde dilimli şemseler ile selvi ağacı motifleri sıralanmıştır. Motifler altın yaldız ile işlenmiştir (Kiraz, 2019: 56).

Mabeyn Taşlığı ve Gözdeler Dairesi, Valide Sultan Taşlığı, Harem Ağaları Mescidi'nde yer alan çini süslemeler üzerinde aynı kompozisyona ait selvi ağacı motifleri yer alır. Vazodan çıkan karanfil motifleri ile selvi ağacı motifleri yan yana sıralanmış bir şekilde tasvir edilmiştir.

Fotoğraf 90. Yemiş Odası (Kiraz,2019: 112)

Fotoğraf 91. Valide Sultan Taşlığı selvi ağacı motifli çiniler

Fotoğraf 92. Mabeyn Taşlığı selvi ağacı motifli çiniler

Fotoğraf 93. Gözdeler Dairesi selvi ağacı motifli çiniler

Fotoğraf 94. Harem Ağaları Mescidi

4.7.2 İshak Paşa Sarayı

Fotoğraf No: 95-96

Yapının Yeri:

Ağrı'da Doğubayazıt'ta yer almaktadır.

Tarihlendirme:

Yapının inşa kitabesi bulunmaktadır. Kitabeden anlaşıldığı üzere H. 1199 (M. 1784) yılında yaptırılmıştır. Yapı, İshak Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Fakat 1784 tarihinin yapının tamamlanış tarihi olduğu anlaşılmaktadır. 1680-1784 yılları arasında yaklaşık yüz yıllık bir sürede tamamlandığı ve İshak Paşa'nın kendi adını taşıyan kitabeyi harem girişi üzerine koyduğu düşünülmektedir (Gündoğdu, 1991: 13).

Mimari Özellikleri:

Şehre hakim yüksek bir tepeye doğu-batı yönünde genişleyecek bir biçimde yerleştirilmiştir. Üç ana bölümden meydana gelmektedir. Farklı büyüklükteki avluları ve avluları çevrelemekte olan çeşitli binalardan oluşmaktadır. İnşa edilirken Türk Saray geleneği esas alınarak I. ve II. avlu etrafında "U" harfi biçiminde yerleştirilmiş yapı grupları yer alır. Saray yapıları biderun (dış avlu) ve enderun (iç avlu) olmak üzere iki avlu etrafında toplanmıştır. Bu haliyle bakıldığı zaman Osmanlı saray teşkilatına uygun bir biçimde inşa edilmiş İshak Paşa Sarayı'nın planı, Topkapı Sarayı ve Edirne Sarayı ile benzerlikler gösterir (Bulat, 2013: 22-23).

Süsleme Özellikleri:

İshak Paşa Sarayı genel olarak taş süslemeleri ve ince işlenmiş ayrıntılı süslemeleriyle ön plana çıkmaktadır. Süsleme kompozisyonlarında bitkisel, geometrik, mukarnas süslemeler gibi unsurlar karşımıza çıkar. Sarayın süsleme üslubunda Selçuklu esintileriyle beraber batılılaşma ile Türk sanatına girmiş ampir, rokoko, barok ve gotik üslupların da etkileri görülür (Bulat, 2013: 19).

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Birinci avlu ile ikinci avlu arasında yer alan II. taçkapının iki yan pahının üzerinde karşılıklı olarak yerleştirilmiş selvi ağacı motifleri yer almaktadır. Selvi ağaçlarının tepesi yana yatık bir şekilde yapılmış ve bir lotus çiçeği ile tamamlanmışlardır. Selvi ağaçlarının gövdeleri alt bölümden başlayarak kıvrık dal motifleriyle bezenmiştir (Bulat, 2013: 30-31).

Fotoğraf 95. İshak Paşa Sarayı II. taçkapı selvi ağacı motifi (Bulat, 2013: 32).

Sarayın harem taçkapısı üzerinde de etrafı kıvrık dallarla bezenmiş selvi ağacı motifleri yer almaktadır. Sarayın II. taçkapısında yer alan selvi ağaçları ile aynı anlayışta ele alınmıştır.

Fotoğraf 96. İshak Paşa Sarayı harem taçkapısı (Bulat, 2013: 39).

4.8 KONAK

4.8.1 Tokat Canikli Konağı

Fotoğraf No: 97- 99

Yapının Yeri:

Tokat Merkez'de Mahmutpaşa Mahallesi'nde yer alır.

Tarihlendirme:

Canikli Konağı 19. yuzyıla ait tescilli bir yapıdır.

Mimari Özellikleri:

Dikdörtgen bir plana sahip olan konak Türk evi plan tipine örnek olan bir eserdir. İç sofalı plan tipine uygun olarak sofalı ve iki katlı inşa edilen konağın bahçesi de bulunmaktadır. Yapı zemin kat, ara kat ve birinci kattan ibaret olup üç kata sahiptir. Konağın güney tarafı sokağa paralel fakat güney kısmına göre güneydoğu tarafa doğru daralır (Özay, 2020: 115).

Süsleme Özellikleri:

Yapıda yoğun olarak ahşap üzeri kalem işi süslemelerin olduğu görölmektedir. Son yıllarda yapılan restorasyon ile kalem işi süslemeler oldukça güzel örnekler barındırmaktadır. Konağın ikinci katında yer alan sofanın batı tarafındaki odada dolap, tavan, pabuçluk ve yüklük dolabının kapakları ile giriş kapısının üzerinde 19. Yuzyıla ait ahşap üzeri kalem işi süslemeler yer alır (Özay, 2020: 116).

Yapıda Görülen Selvi Ağacı Motifleri:

Süslemelerin olduğu odanın giriş cephesinin ortasında iki yanı yukarıdan aşağı kadar ahşap ile kaplı olan şerbetlik yer alır. şerbetliğin solunda üç parçadan meydana gelen bir yüklük olduğu görölür. Alt kısımda dikdörtgen panolara ayrılmış ambar bölümü ile ortada çift kapalı bir dolap ile üstte musandra kısmı yer alır. Ortadaki kısımda, iki kapalı dolap,

iki yanında ise selvi ağacı motifli ince ve uzun panolar ile üstte kırmızı renge sahip kitabelik kısmı vardır. Bütün bu kompozisyonu bir pervaz çerçeveler. Selvi ağacı motifleri beyaz zemin üzerine işlenmiştir. Uzun ve ince biçimde tasvir edilmiş selvi ağaçlarının yapraklı kısımlarına bakıldığı zaman balık pulunu andıran ve farklı renklerden oluşan bir kompozisyondan meydana geldiği görülmektedir. Yeşil, kahverengi, kırmızı renkler ile boyanmıştır. Ağacın kahverengi ile boyanmış olan kütük kısmının iki yanında ise yeşil renkte yaprakların olduğu görülür.

Fotoğraf 97. Tokat Canikli Konağı dolap üzerindeki selvi ağacı motifleri (Özay, 2020: 119).

Odanın eyvan biçimli girişinde, eyvanın üzerinde altı adet sivri kemerli niş bulunur. Bu nişlerin dördünün içinde selvi ağacı motifleri vardır. Diğer iki nişin içinde vazodan çıkan çiçek tasvirleri vardır. Nişlerden en sağdakinin içinde olan selvi ağacı motifi biraz aşınmıştır. Ağaçlar genel olarak birbirine benzerlik göstermektedir. Yapraklı kısımları koyu yeşil ile kütük kısımları ise kahverengi ile boyanmıştır. Buradaki selvi ağacı motiflerinin de yapraklı kısımları balık puluna benzer biçimde tasvir edilmiştir. Kütüklerin iki yanında tıpkı diğer motiflerde de olduğu gibi yeşil yapraklar vardır.

Fotoğraf 98. Tokat Canikli Konağı Kalem işi bezemeleri (Özay, 2020: 118).

Fotoğraf 99. Tokat Canikli Konağı selvi ağacı motifi detay (Sertyüz, Şahin, 2018: 242).

SONUÇ

Osmanlı döneminde bir motif olarak çeşitli yapı gruplarında gördüğümüz selvi ağacı, farklı kompozisyonlarda ve farklı sanat dallarında karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada 18 cami, 5 türbe, 19 çeşme, 1 hamam, 1 medrese, 2 kütüphane, 2 saray ve 1 konak ele alınmıştır. Bu yapı grubundan özellikle camiler ve çeşmeler üzerinde selvi ağacı motifi daha çok uygulanmıştır.

Selvi ağacı motifi tekli kompozisyonda karşımıza çıkabildiği gibi, kimi zaman da farklı kompozisyonlar içinde kullanılmıştır. Kandil motifiyle, karanfil demetiyle, asma yaprakları ve üzüm salkımlarıyla, bahar dallarıyla, tekli ve çoklu, madalyon ile beraber, vazodan çıkan selvi ağacı motifleri, şemse ile beraber, natüralist çiçekler ile beraber, palmet ile beraber olmak üzere birçok kompozisyonda tasvir edilmiştir.

Kullanıldığı alanlara göre kesin bir şekilde ikonografik anlamlar ortaya koymak doğru olmayabilir. Fakat her mevsim yeşil renkte oluşundan dolayı sonsuzluk anlamını yüklemek yanlış olmayacaktır. Selvi ağacı meyve veren bir ağaç olmadığı için bolluk ve bereket anlamına gelmeyebilir.

Selvi ağacının Türk sanatında yaygın bir biçimde kullanılmasının sebebini coğrafi olarak da açıklamak mümkündür. Bir Akdeniz bitkisi olan selvi, İslamiyet'in Akdeniz kıyılarına kadar yayılması sonucu kutsal sayılan cennet bahçesi süslemeleri içinde yer almaktadır. Yapraklarının her mevsim yeşil kalmasından dolayı sonsuzluğu temsil ettiği ve bu yüzden mezar taşları üzerinde yoğun olarak kullanıldıklarını söyleyebiliriz. Çeşmeler üzerinde de karşımıza çıkan selvi ağacı motifi sonsuzluk anlamında olmalıdır.

Selvi ağacı motifi çeşitli kompozisyonlarla beraber, çini, taş, alçı, sıva ve ahşap üzerinde tespit edilmiştir. Çalışmamızda toplam 49 yapı incelenmiştir. Bunlardan çini üzerine yapılmış selvi ağacı motifli yapılar 15. yy ve 20. yy arasına tarihlenen örneklerdir.

Taş üzerine yapılmış eserlere baktığımız zaman, 16.yy ve 18. yy'dan örnekler karşımıza çıkar. Selvi ağacı ve madalyondan meydana gelen kompozisyona sahip örnekler daha ağırlıklıdır. Bunlardan çeşmeler üzerine işlenmiş motifler genellikle 18.yy'a aittir ve motifler genellikle ayna taşları üzerine yapılmıştır. Taş üzerine yapılmış örneklerde de asma yaprakları ve üzüm salkımlarından meydana gelen, selvi ağacı ve kandil motifinden meydana gelen, tekli ve çoklu kompozisyonlar olduğunu görmekteyiz.

Alçı üzerine yapılmış eserlerde 18.yy'a ait olan İshak Paşa Sarayı'nın taç kapıları üzerinde yer alan selvi ağacı motiflerini görmekteyiz.

Sıva üzerine yapılmış selvi ağacı motifine sahip eserler 15.yy ile 20. yy arasına tarihlenir. Bu eserler kalem işi tekniğiyle yapılmışlardır vazodan çıkan selvi ağacı motifli kompozisyonlara sadece sıva üzerinde rastlanılmıştır. Buna karşılık çini, ahşap, taş ve sıva üzerinde benzer kompozisyonlar görülmektedir.

Çalışmamız içerisinde yer alan ahşap üzerine yapılmış selvi ağacı motifine sahip yapılar 17.yy ve 19.yy arasına tarihlenmiş yapılardır. Çakma ve kalemişi tekniği kullanılmıştır. Bu yüzyıllar arasında ahşap üzerine yapılmış selvi ağacı motifleri, selvi ve palmet motifli kompozisyonlar ile tekli kompozisyonlar içerisinde karşımıza çıkmıştır.

Bu çalışma ile Türk mimari süsleme elamanları içerisinde Selvi ağacı motifinin çeşitli kompozisyonlarla beraber kullanıldığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Acar, T. (2011). Anadolu Türk Mimarisinde Tabhaneli Camiler. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Ağaç, S. ve Sakarya M. (2015). “Hayat Ağacı Sembolizmi”. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 1-14.
- Akçıl, N. Ç. ve Özer, C. (2006). Muradiye Külliyesi. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C 31, 199-201). Ankara: TDV Yayınları.
- Aksu, H. (2007). “Osmanlı Çini Sanatı Şaheseri Edirne Muradiye Camii”. *El Sanatları Dergisi*, 4. 157-159.
- Altın, Y. (2009). Konya’da Geç Dönem Osmanlı Camileri. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Arslan, A. (2007). Edirne Üç Şerefeli Camii Haziresi Mezar Taşları. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Arslan, A. A. (2009). “Kızılderili ve Türk Kültüründe Hayat Ağacı”. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 178, 8-24.
- Arslan, S. (2014). “Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Hayat Ağacı”. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 59-71.
- Aslanapa. O. (1996). *Osmanlı Mimarisi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Atakan, S. (2009). II. Bayezid Dönemi Cami ve Mescitlerinde (Tokat- Amasya- Edirne- İstanbul) Mimari Süsleme Programı. Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Atak, E. (2014). Anadolu’da Lale Devri Mimarisi (İstanbul dışı örnekler üzerine bir araştırma). Doktora Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Atak, E. (2014). “Kayseri’de Bir Lale Devri Eseri: Hasinli Camii”. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 9(2), 43-63.
- Atak, E. (2015). “Tokat Mahmut Paşa Camii Kalem İşi Bezemeleri”. *International Periodical For The Languages and History of Turkish or Turkic*, 10(6), 197-226.

- Atak, E. (2018). “Osmanlı Mimarisinde Lale Devri Üslubu (Anadolu’daki Yansımaları)”. *Turkish Studies Social Sciences*, 13(10), 57-86.
- Ayverdi, E. H. (1972). *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri 806-855 (1403- 1451)*. Baha Matbaası: İstanbul.
- Ayverdi, E. H. (1973). *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri 855-886 (1451-1481)*. Baha Matbaası: İstanbul.
- Ayverdi, E. H. ve Yüksel, İ. A. (1976). *İlk 250 Senenin Osmanlı Mimarisi*. Baha Matbaası: İstanbul
- Aynur, H. ve Karateke, H. (1995). *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri*. İBB Kültür İşleri Daire Bakanlığı Yayınları: İstanbul.
- Barıştı, H. Ö. (1989). *İstanbul Çeşmeleri (Bereketzade Çeşmesi)*. Kültür Bakanlığı Yayınları: İstanbul.
- Barıştı, H. Ö. (1991). *İstanbul Çeşmeleri Beyoğlu Cihetindeki Meyva Tabağı Motifleriyle Bezenmiş Tek Cepheli Anıt Çeşmeler (Kaptan Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi, Topçubaşı İsmail Ağa Çeşmesi, Kemankeş Çeşmesi)*. Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara.
- Barıştı, H. Ö. (1992). *İstanbul Çeşmeleri (Ortaköy Damat İbrahim Paşa Çeşmesi, Hacı Mehmet Ağa Çeşmesi, Taksim Maksemindeki I. Mahmut Çeşmesi)*. Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara.
- Barıştı, H. Ö. (1993). *İstanbul Çeşmeleri (Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Meydan Çeşmesi)*. Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara.
- Bulut, S. (2013). İSHAK PAŞA SARAYI TAÇKAPILARININ BEZEMELERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 0 (30), 19-43.
- Can, S., Altunbaş, E. Y. (2015).” ’Ayasofya I. Madmud Kütüphanesi ve Geçirdiği Onarımlar”. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 35, 181-222.
- Cimilli, H. C. (1996). *Türk Süsleme Sanatında 17. Yüzyıl Taş Süslemesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Coşkun, F. (2015). “Osmanlı İstanbul’unda Müstesna Bir Ziyaretgah: Eyüp Sultan Türbesi”. *III. Uluslararası Osmanlı Sempozyumu Bildirileri*, 25-26 Mayıs 2015, İstanbul, 547-566.
- Çağman, F. ve Tanındı, Z. (1979). *Topkapı Sarayı Müzesi İslam Minyatürleri*, İstanbul: Sanat ve Kültür Yayınları.
- Çakır, D. (2016). Osmanlı Çinilerinde Bahar Dalları. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Çeçener, H. B. (2007). *Üsküdar Merkez Mahalleleri Osmanlı Dönemi Su Uygarlığı Eserleri*. Üsküdar Belediyesi: İstanbul.
- Çerkez, M. (2005). Merzifon’da Türk Devri Mimari Eserleri. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çobanoğlu, A. V. (2009). Sultan Ahmed Camii ve Külliyesi. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 37, 497-503). İstanbul: TDV Yayınları.
- Çobanoğlu, A. V. (2013). “Yenicami Külliyesi”. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 43, 439-442). İstanbul: TDV Yayınları.
- Çulpan, C. (1961). *Antik Devirlerden Zamanımıza Kadar İlahiyat- Edebiyat- Tıp ve Sanat Tarihinde Serviler I*. İsmail Akgün Matbaası: İstanbul.
- Çulpan, C. (1961b). *Antik Devirlerden Zamanımıza Kadar İlahiyat- Edebiyat- Tıp ve Sanat Tarihinde Serviler II*. İsmail Akgün Matbaası: İstanbul.
- Demiriz, Y. (1979). *Osmanlı Mimarisinde Süsleme I: Erken Devir (1300-1453)*. Kültür Bakanlığı Yayınları: İstanbul.
- Dönmez, E. E. (2008). “Merzifon Hacı Hasan Camii Ahşap Kubbesi ve Süslemeleri”, XII *Ortaçağ-Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, 15 - 17 Ekim 2008, Çanakkale. 301-307.
- Dumlupınar, F. Z. (2015). Topkapı Sarayı Harem Dairesi 17. Yüzyıl Çini Pano Tasarımları. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dumlupınar, Z. (2020). “Ayasofya I. Mahmud Kütüphanesi Çini Bezemeleri Üzerine Bir İnceleme”. *Journal of Turkish Studies*, 15(3), 1784-1807.

- Egemen, A. (1993). *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri (Resimleri ve Kitabeleriyle 1165 Çeşme ve Sebil)*. Arıtan Yayınevi: İstanbul.
- Ekiz, M. (2006). Nevşehir'de Türk Dönemi Mimari Eserleri. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erer, S. (2010). "Osmanlılar Döneminde Bursa'da Yapılan Hastaneler". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(19), 241-252.
- Ertuğ, Z. T. (2012). "Topkapı Sarayı". *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 41, 256-261). İstanbul: TDV Yayınları.
- Erünsal, İ. E. (1991). "Ayasofya Kütüphanesi". *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 4, 212-213). İstanbul: TDV Yayınları.
- Erünsal, İ.E. (2010). "Şehid Ali Paşa Kütüphanesi". *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 38, 435-436). İstanbul: TDV Yayınları.
- Eyice, S. (1962). "İlk Osmanlı Devrinin Dini- İctimai Bir Müessesesi Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, 23(1-2).
- Eyice, S. (1985). *Topkapı Sarayı*. Epoch Yayınları: İstanbul.
- Eyice, S. (1989). "Ahmed III. Çeşmesi". *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 2, 38-39). İstanbul: TDV Yayınları.
- Eyice, S. (1992). "Bereketzade Çeşmesi". *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 5, 498-490). İstanbul: TDV Yayınları.
- Eyice, S. (1993). "Cem Sultan Türbesi". *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 7, 286-287). İstanbul: TDV Yayınları.
- Eyice, S. (1995). "Eyüp Sultan Külliyesi". *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 12, 9-12). İstanbul: TDV Yayınları.
- Eyice, S. (2002). Küçük Ayasofya Külliyesi. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 26, 520-522). Ankara: TDV Yayınları.
- Gökarslan, U. (2010). Bursa İlindeki Türbeler (XVI-XIX). Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Güler, M. (2000). "Kütahya Hisarbeyoğlu (Saray) Camii Vakfiyeleri" *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4. 221-244.

- Güler, M. (2009). Saray Camii. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 36, 125-126). İstanbul: TDV Yayınları.
- Gümüşcan, F. N. (2019). Osmanlı Saray Halıları Kompozisyonunun Tezhip Sanatı Açısından İncelenmesi ve Özgün Tasarımlar Olarak Yeniden Yorumlanması. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Gündoğdu, H. (1991). Doğubayazıt İshak Paşa Sarayı. Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara.
- Gündoğdu, Ö. (2008). İstanbul İlinde Bulunan Yeni Camii Duvar Çinileri Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güzel, E. (2018). “Osmanlı Mezar Taşlarında Servi Motifi”. *I. Uluslararası Türk-İslam Mezar Taşları Kongresi*, 19-21 Ekim 2018, Aydın. 251- 281.
- Hasol, A. (1975). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. Yapı Endüstri Merkezi Yayınları: İstanbul.
- Kalfazade, S. (2013). Yeşilimaret Cami. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 43, 496-498). İstanbul: TDV Yayınları.
- Kankal, R. (2016). “Türk Kültüründe Selvi Ağacı”. *Tr Dergisi*, 11. 50-57.
- Kaplan, K. (2019). Osmanlı Dönemi Amasya ve Tokat Yapılarında Duvar Resimleri. Yüksek Lisans Tezi. Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Karakaya, Y. (2020). Osmanlı Modernleşme Dönemi Kapsamında I. Mahmud’un Baniliği (1730-1754). Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kara, Y. A. (2019). İstanbul’daki Osmanlı Çinilerinde Ağaç Motifleri. Yüksek Lisans Tezi. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Keskin, M. Ç. (2013). “Siyasi-Kültürel İlişkiler Çerçevesinde Tebrizli Çini Ustalarının Anadolu Yolculuğu (1419-1433)”. *Belleten Dergisi*, 77(279). 445-466.
- Kiraz, E. (2019). Topkapı Sarayı Yemiş Odası Koruma ve Onarım Çalışmalarında Yeni Buluntular. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

- Koçyiğit, F. (2013). Lale Devri İstanbul Çeşmeleri. Doktora Tezi. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Konyalı, İ. H. (1977). Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi Cilt 2. Türkiye Yeşilay Cemiyeti Yayınları: İstanbul.
- Kökver, S. (2020). Merzifon'un Ahşap Tavanlı Camilerindeki Kalem İşi Tezyinat. Yüksek Lisans Tezi. Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Kuban, D. (2008). *Osmanlı Mimarisi*. Yem Yayınları: İstanbul.
- Küçükarslan, F. (2010). Takkeci İbrahim Ağa Külliyesi. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 39, 460-461). İstanbul: TDV Yayınları.
- Küçükkalfa, A. (1984). "Şehid Ali Paşa Kütüphanesi". *Türk Kütüphaneciliği*, 33(3), 132-148.
- Mustafa, Ç. K. (2015). "Gecikmiş Bir İade-i İtibar: Şehzade Mustafa Türbesi Merkad-ı Gülzar-ı Sultan Mustafa ". G. G. Acar (ed.) içinde *Ölüm, Sanat ve Mekan V* (s. 252-268). Dakam Yayınları: İstanbul.
- Nermin, S. (1996). "Onaltıncı Yüzyıl Çinilerinde Motif Zenginliği". Y. Demiriz (ed.) içinde *Prof. Dr. Şerare Yetkin Anısına Çini Yazıları* (s. 126-154). Sanat Tarihi Yayınları Derneği: İstanbul.
- Orhan, İ. (2003). "Mehmed Reşad Türbesi". *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 28, 518-519). Ankara: TDV Yayınları.
- Öney, G. (1976). *Türk Çini Sanatı*. Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.
- Önkal, H. (1992). *Osmanlı Hanedan Türbeleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara.
- Önkal, H. (1999). *Selçuklu-Osmanlı Sultanları ve Türbeleri*. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları: Ankara.
- Özay, Ç. (2020). Tokat İli Yapılarında Ahşap Üzeri Kalem İşlerinde Görülen Motif ve Kompozisyonlar. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Fakültesi, Ankara.
- Özbalkan, S. (2019). Aydın Çeşmeleri. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

- Özkeçeci, İ. (1997). *Tarihi Kayseri Cami ve Mescitleri*. Kayseri Kocasınan Belediyesi: Kayseri.
- Öz, C. (2018). “Kültürel Süreklilik Bağlamında Antikçağdan Günümüze Kutsal Ağaç veya Hayat Ağacı”. *Journal of International Social Research*,11(56), 213-223.
- Parlak, S. (2006). “Nasuh Paşa Külliyesi”. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 32, 428-429). İstanbul: TDV Yayınları.
- Sarıdikmen, G. (2013). *İstanbul'un 100 Çeşmesi ve Sebili*. İBB Kültür Yayınları: İstanbul.
- Sertyüz, N., Şahin, F. (2018). “Tokat Canikli Konağı Ahşap Üzeri Kalem İş Bezemeleri”. *Kalemişi Dergisi*, 6(12), 223-248.
- Şahbaz, M. (2018). “Türk İnanç ve Düşünce Sisteminde Servi/Selvi ve Kayın Ağacının Yeri ve Önemi”, *Uluslararası El-Ruha Sosyal Bilimler Kongresi*, 9-11 Şubat 2018, Şanlıurfa. 349-358.
- Şahin, M. K. (2010). “Amasya- Hamamözü- Çay köyü ve Gümüşhacıköy- Köşeler köyünde bilinmeyen iki camii”. *XII. Ortaçağ- Türk Dönemi Kazılar ve Sanat Tarihi Sempozyumu*, 15-17 Ekim 2008, İzmir, 73-92.
- Talasoğlu, A. (1994). *İstanbul'un Meydan Çeşmeleri*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tanışik, İ. H. (1945). *İstanbul Çeşmeleri II Beyoğlu ve Üsküdar Cihetleri*. Maarif Matbaası: İstanbul.
- Taylan, H. (2020). “Diana Nemorensis Kültü-Servi Ağacı İlişkisi ve Lydia Sikkelerindeki Tasviri”. *Uluslararası Amisos Dergisi*, 8(5), 138-155.
- Torlak, H. (2013). “Ölümün ve Karanlıkların Ağacı; Servi (selvi)”. *Bilim ve Gelecek Dergisi*, 116, 70-82.
- Turğutlu, E. Y. (2019). *Kayseri Mihrapları Kayseri Merkez ve İlçelerinde Bulunan Camii ve Mescitlerdeki Mihraplar*. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları: Kayseri.
- Türkal, N. K. (2012). *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca.1106 / 1654-7 Şubat 1695)*. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

- Uçar, S. (2019). 18.-20. Yüzyıl Konya Camilerinde (Merkez) Ahşap Mihrap ve Minberler. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Uysal, A. O. (1986). “Tokat’taki Osmanlı Camileri”, *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu*, 2-6 Temmuz 1986, Ankara. 313-364.
- Uysal, A. O. (2008). “Kaymak Mustafa Paşa’nın Hatırası: Babakale”, *Ayvacık Değerleri Sempozyumu*, 29 – 30 Ağustos 2008, Çanakkale, 117-150.
- Uysal, Z. (2014). “18.Yüzyıldan Ahşap Direkli İki Cami”. *Journal of Turkish Studies*, 9(10), 1107-1123.
- Uysal, A. O. (2021). “Çanakkale Lale Devri Yapıları”. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 19(30), 51-120.
- Ülgen, A. S. (1942). “Yenicami”. *Vakıflar Dergisi*, 2, 387-397.
- Vardar, Z. (1989). Ramazan Efendi ve Takkeci Camilerinin Mimari Süslemelerinde Üslup Birliği. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yavaş, D. (2013). “Yıldırım Külliyesi”. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 43, 532-354). İstanbul: TDV Yayınları.
- Yetkin, Ş. (1986). Anadolu’da Türk Çini Sanatının Gelişmesi (Genişletilmiş İkinci Baskı). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: İstanbul.
- Yıldırım, S. (2007). Erken Osmanlı (1300-1453) Yapılarında Çini Süsleme. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldırım, S. (2007). “İstanbul Takkeci İbrahim Ağa Camii Çini Süslemeleri”. *XI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, 17-19 Ekim 2007, İzmir. 442-455.
- Yund, K. (1947). *Türklerde Ağaç Medeniyeti (Prehistorik ve İlk Çağlarda)*. Sakarya Basımevi: Ankara.
- Zekiye, U. (2007). “Tire Yeşil İmaret’in Kalemışı Süslemeleri”. M. Denктаş, O. Eravşar (ed.). içinde *Prof. Dr. Haşim Karpuz’a Armağan* (s. 347-357). Kıvılcım Kitapevi: Kayseri.

